

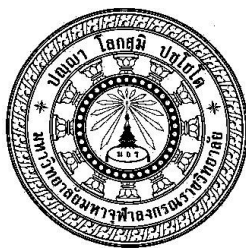
ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม
ในชุมชนตำบลชุมช้าง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

**A STUDY OF AN APPROACH OF SOLVING THE CONFLICT IN FAMILY IN
ACCORDANCE WITH THE PRINCIPLE OF DHAMMA IN THE COMMUNITY
OF KHUMCHANG SUB-DISTRICT, PHONPHISAI DISTRICT,
NONGKHAI PROVINCE**

พระครูโกศลศาสนกิจ อุกวโร (ศีลาคม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขา วิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม
ในชุมชนตำบลชุมช้าง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

พระครูโกศลศาสนกิจ อุกวโส (ศีลาคม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขา วิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Study of An Approach of Solving the Conflict in Family in
Accordance with the Principle of Dhamma in the Community
of Khumchang Sub-district, Phonphisai District,
Nongkhai Province**

Phrakru Kosonsanakit Silakhom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E.2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์เรื่อง
“ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม ในชุมชนตำบลชุมช้าง
อำเภอโพธารมย์ จังหวัดหนองคาย” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ

(พระมหาปริญญา วรญาโณ,ดร.)

กรรมการ

(พระครูจิริธรรมธัช, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาปริญญา วรญาโณ,ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูจิริธรรมธัช, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูโกศลศาสนกิจ อุกกวโส /ศีลาคม)

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	: ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตาม หลักธรรม ในชุมชนตำบลชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย
ผู้วิจัย	: พระครูโกศลศาสนกิจ อภกวีโส (ศีลาคม)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	: พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร., ป.ธ.๓., ศน.บ. (การบริหาร การศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) : พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร., ป.ธ.๔, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา) พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Buddhist Studies)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยเรื่องนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาบริบทของครอบครัวไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ๓) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา และข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือเอกสารทางพระพุทธศาสนาเถรวาท บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกันทั้งโดยการสมรสและการสืบเชื้อสายโลหิต ครอบครัวทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการอบรมและดูแลบุคคลในครอบครัว เป็นแกนกลางของระบบความสัมพันธ์ในสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิตครอบครัวมีหลากหลายประเภท สำหรับสังคมไทยสามารถจัดได้ ๒ ประเภท คือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่ ถ้าครอบครัวมีความมั่นคงก็สามารถพัฒนานำพาบุคคลไปสู่ความเจริญอกงามได้ แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าครอบครัวมีความขัดแย้งก็นำพาไปสู่ความเสื่อมของบุคคล ครอบครัวและสังคมได้

จากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย พบว่า มีปัญหาที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ ๑) ปัญหาความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในการ

ดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัย ทักษะคติ หรือบุคลิกภาพที่เป็นเชิงปัจเจกบุคคล หรือมาจากครอบครัวเดิม๒) ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของครอบครัว เช่น ปัญหาด้านการเงิน และปัญหาของบุคคลในครอบครัวที่ไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง ซึ่งเป็นปัญหาระดับกลาง ๓) ปัญหาความขัดแย้งในระดับรุนแรงของครอบครัว เช่น ปัญหาการหย่าร้าง การนอกใจการไปมีภรรยาหรือสามีใหม่ การทะเลาะเบาะแว้งขั้นรุนแรง ที่นำไปสู่การทำร้ายซึ่งกันและกันหรือนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจนไม่สามารถประคับประคองสภาพครอบครัวให้อยู่รอดมั่นคงได้

ส่วนวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น สามารถนำหลักพุทธธรรมมาแก้ไขได้ โดยจำแนกเป็นระดับต่างๆ ดังนี้ ๑) ปัญหาของครอบครัวขั้นพื้นฐานสามารถแก้ไขได้ โดยนำหลักสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมนองครองธรรม การมีสติสัมปชัญญะ การใช้หลักสมชีวิตา และการใช้หลักกรรมของคู่ชีวิต ๔ ประการ(๑) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน (๒) สมศีลา มีศีลเสมอกัน (๓) สมจาคา มีจาคะเสมอกัน (๔) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน รวมทั้งหลักนำสังคหวัตถุธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิต ๒) ปัญหาของครอบครัวระดับกลาง สามารถแก้ไขได้โดยนำหลักทิฐุธัมมิกัตถประโยชน์และหลักอาทิโกคิยะ ๕ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครอบครัว และ ๓) ปัญหาของครอบครัวในระดับรุนแรง สามารถนำหลักขรวาจาธรรม และหลักทิต ๖ มาประยุกต์ใช้ คือ หลักปฏิบัติของผู้เป็นสามี ๕ ประการ หลักปฏิบัติของผู้เป็นภรรยามีอยู่ ๕ ประการ หลักปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรธิดา ๕ ประการ หลักปฏิบัติของบุตรธิดาต่อบิดามารดา ๕ ประการ ในการพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวนอกจากนี้ ยังแก้ไขด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ และหลักอัตตสัมมาปณิธิคือ การตั้งตนไว้ชอบ ดำรงตนอยู่ในศีลในธรรมอันดีงามของสังคม

Thesis Title : A Study of An Approach of Solving the Conflict in Family in Accordance with the Principle of Dhamma in the Community of Khumchang Sub-district, Phonphisai District, Nongkhai Province

Researcher : PhrakruKosonsanakit Silakhom

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Parinya Varāṇṇo Dr. Pali III, B.A. (Educational Administration), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phrakrujiradhammathuch, Asst. Prof. Dr. Pali IV, B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 20, 2018

Abstract

The purposes of the research entitled were; 1) to study the principle of Dhamma related to the conflict in Theravada Buddhism 2) to study the context of Thai families from the past to the present and the conflict problems in the present Thai society and 3) to study the approach to solve the conflict in the family in compliance with the principle of Dhamma in Khumchang community, Phonphisai District, Nongkhai Province. This research was the qualitative research by studying the primary data from Tipitaka in series of Mahachulalongkornrajavidyalaya, Commentary, sub-commentary and the second data from the documentaries in Theravada Buddhism, articles, and related researches including field study by interviewing people in the regions and reporting the results of research by descriptive analysis.

The results of research were found that family means the groups of people who have the relationship and to proceed the lives with each other both marriage and heirs. The families have done the duties as the basic institutes to train and take of people in families and to be the core centers of the relative system in society as the important foundation for living. There are a lot of categories. For the Thai society,

there are two types, that is, the single family and extended family or big family. If the family is stable, it can lead people to be progressive but in the opposite way, if the family has conflict, it will lead people to the disaster of people, family and society.

From studying the conflict problems of the families in Khumchang community, Phonphisai District, Nongkhai Province, it was found that there are a lot of important problems, that is, 1) the basic conflict in daily living such as the difference in the aspect of habit feature, attitude or personality of each person or problems from the formerly family 2) the problems related to living of the family such as the monetary problems and the personal problems, who do not realize of their own duties that are the middle problems 3) the serious conflict problems of the family such as the divorced problems, unfaithful problems and to have ex-wife or new husband. The serious argument that leads to harm each other or leads to the conflict problems in the family until it cannot control the family to be safety or secure.

While the approach to solve the conflict problems in the family in accordance with the principle of Dhamma in Buddhism can be applied for solving the problems by dividing into various levels, that is, 1) the problems of basic family can be solved by application of the principle of Right View, that is, the right opinion in accordance with the principle of 'Dhamma, consisting of mindfulness and circumspection, balanced livelihood, application of Samajīvidhamma 4, that is, 1) Sama – saddhā means to be matched in faith, 2) Sama – sīla means to be matched in moral conduct 3) Sama – cāga means to be matched in generosity and 4) Sama – Pañña means to be matched in wisdom including the application of the principle of 4 Bases of Social Solidarities, 2) the problems of the middle family can be solved by applying the principle of the principle of Dittadhammikattha and the principle of Bhoga – ādiya 5 for developing the family and 3) the serious problems for the family can be solved with the principle of Gharāvāsadhamma and Disā 6 for application, that is, the 5 ways for husband to serve his wife, 5 ways for her husband, 5 ways for parents to serve their own children, 5 ways for the children their own parents. In addition, to develop the relationship of people in family can be solved with the Dhamma Practice in accordance with the principle of Brahmavihāra 4 and Attasamāpanidhi means setting oneself in the right way and to keep oneself in good morality of society.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พระสัทธรรมและพระอริยสงฆ์ผู้ประเสริฐ วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระอาจารย์ คณบดี ที่เป็นประธานกรรมการควบคุมอำนวยการสอบวิทยานิพนธ์ แก้ไขและปรึกษาเพิ่มเติมความสมบูรณ์แบบของงานผู้วิจัย โดยพระมหาปริณายา วรญาโณ, ดร. ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพระครูจิรัฏฐธรรมธัช, ผศ.ดร. กรรมการ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ชี้แนวทางและเทคนิคในการวิจัย เป็นธุระในการตรวจต้นฉบับให้คำปรึกษา และเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุง และสอนเทคนิคการจัดรูปแบบในการทำงานบนเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อให้ความสวยงาม ด้วยความเมตตาที่ได้รับจากที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทั้งสองท่านนี้ ทำให้เนื้อหาของวิทยานิพนธ์มีความชัดเจนและสมบูรณ์ คณาจารย์บัณฑิตศึกษาที่ให้ความเมตตา แก่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าศึกษาสถาบันแห่งนี้ และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย จนสำเร็จการศึกษา

ขอขอบคุณ พระสงฆ์ท่านเจ้าอาวาสที่อำนวยความสะดวกในการจัดการสัมมนากลุ่ม เพื่อที่จะพัฒนาเป็นโครงการเล็กๆของชุมชนชุมช้าง และผู้นำชุมชนหลายกลุ่ม รวมทั้งประชาชนในตำบลชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย และอีกหลาย ๆ ท่านที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งได้มีส่วนช่วยในการให้สัมภาษณ์ของส่วนต่าง ๆ และอำนวยความสะดวก และส่งพลังใจบริสุทธิ์จนทำให้วิทยานิพนธ์แล้วเสร็จสมบูรณ์

หากมีความดีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกายและกำลังใจ ตลอดถึงกำลังทรัพย์ด้วยดีตลอดมา พร้อมกันนี้ ความดีใดๆที่เกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทั้งหลายนับตั้งแต่ บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ผู้วิจัยทั้งในอดีตและปัจจุบันทุกรูป/คน และครอบครัวของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลซึ่งคอยให้ความสนับสนุนส่งเสริมและให้กำลังใจมาโดยตลอด ขอความมุ่งหวังเจตนาด้วยความ پاکเพียรของผู้วิจัยจึงมีส่วนสนับสนุนให้พระพุทธานุศาสนาสังคม และประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

พระครูโกศลศาสนกิจ อุกกวโส (ศีลาคม)

ธันวาคม ๒๕๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาเวศคปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปณจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

ขุ.เปต.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ปฎิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฎิสัมภิทวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก วิมังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระไตรปิฎก

ขุ.ป.อ.	(บาลี) =	ขุททกนิกาย สหสมมปกาสิณี ปฎิสมภิทามคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ.	(บาลี) =	ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี อิติวุตตกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สง.อ.	(บาลี) =	อภิธรรมปิฎก ธรรมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่มที่ / ข้อที่ / หน้าที่ / ตามลำดับ เช่น วิ. มหา. (ไทย) ๔/๘/๑๒ -๑๔. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ ๔ / ข้อที่ ๘ / หน้าที่ ๑๒-๑๔ (ภาษาไทย).

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่มที่ / หน้าที่ เช่น อภิ.สง.อ. (บาลี) ๔๖/๒๕๕. หมายถึง อภิธรรมปิฎก ธรรมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา เล่มที่ ๔๖/หน้าที่ ๒๕๕ (ภาษาบาลี).

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ หลักธรรมที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑
๒.๑ วิธีการแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนา	๑๑
๒.๑.๑ ปัญหาในสี่ยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม	๑๑
๒.๑.๒ ทิศทางการแก้ไขปัญหาในครอบครัว	๑๓
๒.๑.๓ ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง	๒๔
๒.๑.๔ ปัญหาความยากจน	๓๐
๒.๑.๕ อริยสัจ ๔ กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง	๓๒
๒.๒ เทคนิคการใช้ชีวิตคู่	๓๓
๒.๓ คุณค่าและประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมตามหลัก พระพุทธศาสนาเถรวาท	๓๔
บทที่ ๓ บริบทของครอบครัวไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน	๔๐
๓.๑ สภาพของครอบครัวชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย	๔๐
๓.๑.๑ บริบทรวมของชุมชนชุมชั่ง	๔๐

๓.๑.๒ สภาพของครอบครัวชุมชนชุมช้ำง	๔๑
๓.๒ สังคมไทย	๔๑
๓.๒.๑ โครงสร้างของสังคมไทย	๔๑
๓.๒.๒ ลักษณะโครงสร้างทางสังคมไทย	๔๒
๓.๒.๓ องค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมไทย	๔๒
๓.๒.๔ เอกลักษณ์ของสังคมไทย	๔๓
๓.๒.๕ สถานภาพทางสังคมไทย	๔๔
๓.๒.๖ ความหมายของบทบาททางสังคมไทย	๔๔
๓.๒.๗ ความสำคัญของบทบาททางสังคม	๔๔
๓.๒.๘ ความขัดแย้งของบทบาท	๔๕
๓.๒.๙ การควบคุมทางสังคมไทย (Thai Social Control)	๔๕
๓.๒.๑๐ ประชากรไทยและอาชีพ	๔๖
๓.๓ ความหมายของครอบครัว	๔๖
๓.๔ ประเภทของครอบครัวไทย	๔๘
๓.๕ หน้าที่ของครอบครัวไทย	๔๙
๓.๖ ลักษณะของครอบครัวไทย	๔๙
๓.๗ ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์ในสังคมไทย	๕๐
๓.๘ แนวโน้มของครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ของไทย	๕๓
๓.๘.๑ สถิติข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของ ประชากรในสังคมไทย	๕๓
๓.๘.๒ การเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน	๕๔
๓.๙ ความหมายของความขัดแย้ง	๕๗
๓.๙.๑ ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน	๕๗
๓.๙.๒ ความหมายในพจนานุกรมฉบับภาษาอังกฤษ	๕๘
๓.๑๐ สาเหตุและลักษณะของความขัดแย้ง	๕๙
๓.๑๑ ประเภทของความขัดแย้ง	๖๒
๓.๑๒ เงื่อนไขความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรง	๗๐
๓.๑๓ ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง	๗๑
๓.๑๓.๑. ปัญหาติดสิ่งเสพติดและเล่นการพนัน	๗๓
๓.๑๓.๒. ปัญหาความยากจน	๗๕
๓.๑๓.๓. ปัญหาทางเพศ (กามารมณ์)	๗๕
บทที่ ๔ วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม	
ในชุมชนชุมช้ำง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย	๗๗
๔.๑ หัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๗๗
๔.๑.๑ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	

และความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้	๗๘
๔.๑.๒ สภาพของประเภทของปัญหาความขัดแย้ง	๘๑
๔.๒ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์สัย จังหวัดหนองคาย	๘๓
๔.๓ วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์สัย จังหวัดหนองคาย	๘๔
๔.๔ วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๘๕
๔.๕ วิเคราะห์วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ในชุมชนชุมช้าง	๙๐
๔.๖ สรุปเป็นแนวแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ	๙๕
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๙๘
๕.๑ บทสรุป	๙๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๔
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๔
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป	๑๐๕
บรรณานุกรม	๑๐๗
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล	๑๑๕
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ / ข้อเสนอแนะ	๑๓๖
ภาคผนวก ค ภาพการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในการวิจัย	๑๓๘
ประวัติของผู้วิจัย	๑๔๘

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๒.๑ ลักษณะของพฤติกรรมความขัดแย้ง และแนวทางแก้ไข	๓๙
ตารางที่ ๔.๑ แผนภาพแสดงวงจรความรุนแรงที่สอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้	๗๙
ตารางที่ ๔.๒ แผนแสดงวิธีการบูรณาการเชิงพุทธ	๙๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์และชุมชนต่างๆ ที่รวมกลุ่มเป็นสังคมไทย เป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านานการดำเนินชีวิตจะควบคู่ไปกับศาสนาโดยการนำเอาหลักธรรมมาเป็นครรลองชีวิตเสมอมาโดยรวมคือว่า สังคมไทยกับพระพุทธศาสนาที่เอื้อเพื่อเกื้อหนุนและส่งเสริมกันมาตลอดในแง่ของจริยธรรมและคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมจนทำให้ สังคมมีความสงบร่มเย็นมีความสุขมาโดยตลอด ยกตัวอย่างเช่นในอดีตจะมีการขอข่าน้ำต่างกันและกันกินได้ กล่าวคือมีความผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมทางศาสนามาปฏิบัติเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของจริยธรรมที่ต้องมีศาสนาเป็นแกนหลัก หรือพูดได้ว่าการใช้ชีวิตมีจุดมุ่งหมาย เช่นจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ทำให้เรามีวิถีการดำเนินชีวิต ในอดีตที่ผ่านมา สถาบันครอบครัวไทยมีหลักฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้างการพัฒนาสังคม มีความใกล้ชิดและผูกพันเหมือนครอบครัวเดียวกันการสื่อสารและสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การอบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูพฤติกรรมในการแสดงบทบาทของครอบครัว และสถานะของมารดาบิดากับบุตรชายและบุตรธิดาลักษณะและปรากฏการณ์ของบุคคลโดยรวมทั้งบรรยากาศในครอบครัว ล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจิตใจและคุณลักษณะแห่งพฤติกรรมของบุตรธิดาเพราะความสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะดำเนินไปอย่างไรด้วยความรักและความเข้าใจ ในลักษณะพัฒนาการและธรรมชาติของทุกคนในครอบครัว จะเป็นเครื่องชี้วัดสุขภาพจิตและประสิทธิภาพของครอบครัวอันจะเป็นกลไกตอบโต้หรือต่อต้านกับสิ่งเลวร้ายต่างๆ อันเกิดจากพฤติกรรมที่สังคมไม่พึงปรารถนาครอบครัวเป็นดรชนชี้ให้เห็นถึงปกติสุขหรือความสุข และความไม่ปกติสุขของสังคมถ้าครอบครัวมีปัญหาสังคมย่อมมีปัญหาถ้าครอบครัวไม่มีปัญหาสังคมย่อมมีความสุขความรักหรือการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น หรือการมีรอยยิ้มการมีน้ำใจ ต่อครอบครัวจะเป็นโซ่คล้องดวงใจของครอบครัวให้เป็นความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ความรักความอบอุ่นที่หลายคนแสวงหาก็คงได้รับการแบ่งปัน ความรักการเอาใจใส่ต่อกันก็เป็นความรับผิดชอบที่ทุกคนต้องปฏิบัติ สายใยแห่งครอบครัวเป็นเครื่องแสดงถึงความห่วงใยซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสามารถสร้างความสุขได้เหมือนดังเงาตามตัว หรือเป็นความสุขที่สามารถป้องกันภัยร้ายหรือปัญหามากมายที่จะเข้าสู่ครอบครัวได้

ในภาวะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง หรือกระแสโลกาภิวัตน์ การบริโภควัตถุนิยมในยุคปัจจุบัน วิถีชีวิตของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งมีความแตกต่างจากอดีตอย่างเห็นได้ชัดเช่นถ้าเราศึกษาประวัติศาสตร์ เนื่องด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น ระบบเศรษฐกิจ การบริโภค ระบบของสังคมที่มีการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมของต่างประเทศ เทคโนโลยีสมัยใหม่ๆ และการเมืองการปกครอง เป็นต้น ล้วนแต่เป็นเหตุนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ของสถาบันครอบครัวการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคม มีผลกระทบต่อครอบครัวทำให้มีการปรับเปลี่ยนตามภาวะทางสังคมทำให้วิถีชีวิตไทยที่เคยเรียบง่ายมาเป็นวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ที่เคยดำเนินไปควบคู่กับพระพุทธศาสนา โดยการนำเอาหลักธรรมมาเป็นแนวปฏิบัติที่บุคคลสองคนจะมาใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุขและนำครอบครัวให้มีความเจริญงอกงามไม่เกิดความทะเลาะวิวาทและขัดแย้งกันนั้น จำต้องมีหลักธรรมในศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยธรรมที่เรียกว่า สมชีวิธรรม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิตอันเป็นหลักธรรมธรรมที่จะทำให้คู่สมรสชีวิตสมรสมีความสมดุลอยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมหรือสม่ำเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองเรือนด้วยกันอย่างยืดยาว ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ข้อ คือ

๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน
๒. สมสีลา มีศีลเสมอกัน
๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน
๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน^๑

สังฆวัตถุธรรม ๔ อันเป็นธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลคู่ครองและครอบครัว ตลอดถึงการประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีกันเป็นหลักการสงเคราะห์ประกอบด้วย

๑. ทาน คือ การให้
๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก
๓. อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์
๔. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ^๒

ดังนั้น ในอดีตในนั้นสถาบันครอบครัวไทยมีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องความเป็นครอบครัวที่อบอุ่น เข้มแข็ง มีระบบเครือญาติ และสายใย ความผูกพันที่เหนียวแน่นมั่นคง ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญ ต่อการพัฒนาประเทศ แต่ในปัจจุบันความเป็นครอบครัวไทยได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลก พบว่าครอบครัวไทยกำลังประสบปัญหาที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปัญหาสัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง ทำให้สมาชิกในครอบครัวขาดความอบอุ่น ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องไปหาสิ่งที่ขาดหายโดยผิดวิธี ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมามากมาย

๒. ปัญหาการใช้เวลาร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวอย่างมีคุณภาพลดน้อยลง

๓. การมีสมาธิน้อยลงที่ให้การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจยังเป็นปัญหาที่สำคัญของครอบครัวรวมทั้งการที่มีความอดทนอดกลั้นที่น้อยลง เพราะจะเห็นได้จากการสังเกตข่าวในสังคมปัจจุบันว่าการทะเลาะกันในสังคมไทยเกิดได้ง่ายและมีจำนวนมากขึ้นทุกวัน

ตำบลชุมช้างเป็นตำบลหนึ่งอยู่ในอำเภอโพธิ์ชัยจังหวัดหนองคาย ที่มีปัญหาต่างๆ เหมือนกับสังคมส่วนใหญ่ของประเทศไทย ซึ่งจากเดิมที่เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีและความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาที่เข้มแข็ง สังเกตจากการสร้างวัดที่มีความยิ่งใหญ่ในชุมชน เห็นได้ว่าในอดีตที่ผ่านมามีความสามัคคี การช่วยเหลือการเสียสละ เป็นอย่างมากและดีมาก ยุคสมัยมีการเปลี่ยนแปลงเดิมที่ทุนทางสังคมนี้มีความเชื่อเรื่องพญานาค และเจ้าแม่สองนางมีสร้างความเป็นหนึ่ง

^๑ อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๔.

^๒ อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

เดียว แต่การทำงานที่เร่งรีบต่อเวลาและความต้องการของสังคมทำให้ประชาชนห่างหายการเข้าวัด ฟังธรรม หรือความศรัทธามีความเปลี่ยนแปลงไป สังคมปัจจุบันในตำบลชุมช้างมีปัญหาตามมามาก และความสามัคคีการขอความร่วมมือของคนในชุมชนน้อยลง อาจจะเป็นเพราะการที่พระสงฆ์ตั้ง ศรัทธาไม่ได้ หรือพระสงฆ์ไม่น่าศรัทธา หรือ ประชาชนขาดธรรมในการดำเนินชีวิต ก็เป็นไปได้ หลายทางหลายแง่คิด

จากปัญหาดังกล่าวหรือปัญหาที่มากกว่านี้ในสังคมปัจจุบันและสังคมชุมชนตำบลชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย ที่ผู้ศึกษาเห็นและเข้าใจเป็นอย่างดีมีเหตุผล เป็นผลให้ครอบครัวขาดความสมดุล และนำไปสู่การเผชิญปัญหาที่สลับซับซ้อนหลากหลายยิ่งขึ้นได้แก่ ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาผู้สูงอายุขาดการดูแล ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของวัยรุ่นปัญหายาเสพติดและอื่นๆ จากปัญหาและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมอันจะนำมาซึ่งปัญหาสังคมที่เป็นระดับประเทศ จึงทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ โดยการนำหลักธรรมที่เป็นประโยชน์ในการจัดการปัญหาครอบครัวและสังคมอย่างเป็นระบบต่อไป รวมทั้งการหาทางเลือกที่จะใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสร้างเป็นองค์ความรู้ในการเผยแพร่ เช่นทำเป็นหนังสือพ็อกเก็ตบุ๊ก ที่พกพาง่ายในการศึกษาหรือทางเลือกที่หลากหลาย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพของครอบครัวชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย และบริบทครอบครัวไทยในปัจจุบัน
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งการศึกษาหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อเป็นแนวทางสร้างกรอบของหลักธรรมเพื่อที่จะเป็นแนวคิดทฤษฎีของการศึกษา ในการศึกษาความขัดแย้งในครอบครัวแล้วหาวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการสร้างรูปแบบการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน

๑.๓.๑ ด้านเนื้อหา ประกอบไปด้วยการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งของครอบครัว ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวของชุมชนชุมช้าง วิธีการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวของชุมชนชุมช้าง และการบูรณาการการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่มีความสันติสุขของครอบครัวอย่างยั่งยืน โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนทั่วไป มาอธิบายโดยการพรรณนาสรุปผลการวิจัย

๑.๓.๒ ด้านเอกสาร ศึกษาจากข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหนังสือเอกสารสำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย งานวิจัยบทความทางวิชาการต่างๆในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง รวมทั้งเอกสารต่างๆที่มีความสัมพันธ์

๑.๓.๓ ด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะในชุมชนชุมชั่ง ตำบลชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

๑.๓.๔ ด้านประชาชน การศึกษาครั้งนี้การลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธาราม และพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางศาสนาในพื้นที่ รวมทั้งประชาชนในชุมชั่งหลายกลุ่มอาชีพในชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย เพื่อให้ได้ความคิดที่หลากหลายที่เป็นองค์ความรู้เพื่อที่จะได้มาทำการวิเคราะห์ให้เป็นแนวทางการแก้ปัญหา การหาหลักฐานที่เข้ากับปัญหาและเข้าใจง่ายและสามารถนำไปปรับใช้กับประชาชนได้จริง

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนตำบลชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย” นี้ เพื่อความสะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ จึงได้นิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษาการแนวทาง หมายถึง การศึกษาปัญหาความขัดแย้งในชุมชนชุมชั่งของประชาชน การศึกษาสาเหตุของปัญหา การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อหาหลักธรรมที่สามารถปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในรูปแบบต่างที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัว การศึกษาเพื่อหาแนวทางร่วมกับกลุ่มประชาชนในพื้นที่

๑.๔.๒ บริบทครอบครัวชุมชั่ง หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก เป็นแกนกลางของสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและหลายลักษณะ นอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดา มารดาและบุตรในชุมชนชุมชั่ง ตำบลชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

๑.๔.๓ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หมายถึง กระบวนการพิจารณาถึงข้อแตกต่างระหว่างสภาพที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพที่ต้องการ และลงมือดำเนินการแก้ไขข้อแตกต่างให้หมดสิ้นไปจากสังคมไทยตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๔.๔ หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ประกอบไปด้วย อริยมรรคมีองค์ ๘ ศีล ๕ อริยสัจ ๔ สมชิวีธรรม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิต และทศ ๖ เป็นต้น

๑.๔.๕ พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ซึ่งประกอบด้วยพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์ พุทธสาวกได้วางหลักพระธรรมวินัยเป็นแบบแผนไว้เมื่อครั้งปฐมสังคายนา สืบทอดกันมาจนแพร่หลายในประเทศไทย

๑.๔.๖ ชุมชนตำบลชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย หมายถึง พื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวและเป็นพื้นที่การวิจัย เพื่อเป็นแนวทางการบริหารจัดการโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑.๑ ภัสสร ลิมานนท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “ บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน” พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติบางประการที่มีการสืบทอดกันจากคนรุ่นหนึ่ง ค่านิยมที่เห็นชัดเจนก็คือการยกให้ชายเป็นใหญ่กว่าหญิง ยอมรับให้ชายสามารถใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระและมีบทบาทส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันของครอบครัวน้อยเกินไป สิ่งเหล่านี้ทำให้ชายสร้างปัญหาครอบครัวในรูปแบบต่างๆ อาทิ เช่น การดื่มสุรา เจ้าชู้ การเที่ยวโสเภณี การมีภรรยาบ่อย การทุบตีหรือทำร้ายสมาชิกในครอบครัว การหย่าร้าง หรือการทอดทิ้งครอบครัว^๓

๑.๕.๑.๒ จริญญา พรหมอยู่ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “ ความขัดแย้งของผู้คนในสังคม”ว่า เกิดจากการไม่สามารถปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ได้สมบูรณ์จึงนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งตนเองและแก่คนอื่น ๆ ได้ ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่าเมื่อคนมีสถานภาพทางสังคม แต่ละคนก็มีแนวทางที่ปฏิบัติตามไปตามแนวของสถานภาพของตน ซึ่งเรียกว่าบทบาท ซึ่งยังต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิ และหน้าที่ซึ่งตนเองผูกพันกับสังคม การที่คนมีบทบาทต่อสังคมและประพฤติตนตามสิทธิและหน้าที่แห่งบทบาทสมกับสถานภาพของตนต่อสังคม เป็นสิ่งสำคัญที่จะควบคุมให้เป็นระเบียบและตรงกันข้าม ถ้าคนในสังคมประพฤติบกพร่อง ไม่ดำเนินบทบาทของตนในสังคมให้ถูกต้องแล้วก็จะทำให้สังคมไม่เป็นระเบียบได้เกิดปัญหาสังคมขึ้น เช่น ผู้พิพากษาไม่ให้ความเป็นธรรม มุ่งแต่จะรับสินจ้างรางวัล ตำรวจไม่จับกุมผู้กระทำความผิดกฎหมายบ้านเมือง อาศัยเครื่องแบบประพฤติเป็นอันธพาล ครูอาจารย์เอาเวลาราชการไปหารายได้พิเศษ ไม่สนใจการสอนศิษย์ เมื่อความรับผิดชอบแต่ละอย่างมีไม่พอ เกิดความขัดแย้งกันเองในหน้าที่ต่างๆ ก็จะก่อให้เกิดความวุ่นวายแก่ผู้คนในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมได้^๔

๑.๕.๑.๓ จิตรา สุวานิช ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “ พฤติกรรมวัยเด็ก เกี่ยวกับปัญหาครอบครัวแตกแยก” ว่า มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของเด็กไว้ดังนี้ ๑. ครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน การหย่าร้างกันของพ่อแม่ นับว่าเป็นผลร้ายต่อพัฒนาการทางด้านจิตใจของเด็กมากแล้วเด็กจะเกิดความรู้สึกว่าเหวและไม่มีมั่นใจในตนเอง ๒. ครอบครัวที่พ่อแม่ทะเลาะวิวาทกันจะทำให้เด็กมีความวิตกกังวลสูง เด็กจะไม่เข้าใจพ่อแม่ทะเลาะกันแล้วอาจจะตีกันได้หรืออาจจะพูดคุยกันเหมือนกันปกติในความเข้าใจของเด็ก ๓. ครอบครัวที่มีพ่อคนเดียวหรือแม่คนเดียว มีผลทำให้เด็กเจริญเติบโตขึ้นโดยไม่ได้รับความอบอุ่นเท่าที่ควร ความเศร้าโศกเสียใจของสามีภรรยา ความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจล้วนแต่มีผลต่อการที่จะต้องปรับตัวกับคู่สมรส และส่งผลกระทบต่อมาถึงเด็กได้ทั้งสิ้น^๕

๑.๕.๑.๔ แซสส์ (Sasse) กล่าวไว้ในหนังสือ Connie R. Person to Person ว่า “ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านกันระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่าโดยที่

^๓ ภัสสร ลิมานนท์, บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๕.

^๔ จริญญา พรหมอยู่, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเดียน สโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^๕ จิตรา สุวานิช, พฤติกรรมวัยเด็ก, (นนทบุรี : โรงพิมพ์สมมิตร, ๒๕๒๖), หน้า ๓๑-๓๔.

บุคคลหนึ่งพยายามที่จะกัดกัน หรือรบกวนการกระทำของบุคคลหนึ่ง สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างกันของค่านิยม วิธีการที่บุคคลติดต่อกันกับบุคคลอื่น การใช้อำนาจโดยที่บุคคลสองคนพยายามที่จะควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือกัน รวมทั้งความต้องการบทบาท เป้าหมาย และการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันของบุคคล ล้วนแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสิ้น”^๖

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๒.๑ พระมหาภาชิต สุภาสิต (สุขวรรณดี) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ชีวิตในอุดมคติ ตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท” โดยกล่าวถึง ความอิจฉาและความรู้สึกมีปมด้อยภายในจิตใจของมนุษย์ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์ทุกสังคมเกิดความขัดแย้งกัน ไม่มีความสามัคคีกัน พอสรุปใจความได้ว่า ในสังคมปัจจุบัน คนโดยทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ระดับไหนของสังคม ในส่วนลึกแห่งจิตใจจะรู้สึกดูถูกตนเอง รู้สึกขาดความมั่นใจ รู้สึกมีปมด้อย แม้อยู่ในระดับเดียวกันก็ดูถูกเหยียดหยามกันเอง อันเนื่องมาจากความขัดแย้งกันเองระหว่างการยกย่องพร่ำสอนกันตามหลักศีลธรรมและจรรยาในด้านหนึ่ง ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่ง สังคมก็ช่วยุ้ให้คนในสังคมหลงใหลไปกับกิเลสตัณหาต่างๆ คนในสังคมส่วนหนึ่งย่อมจะรู้สึกขัดแย้งในใจต่อสังคมแบบปากว่าตาขีบเช่นนี้ และโดยมากอำนาจใฝ่ต่ำก็เป็นฝ่ายชนะ แต่พอทำตามนั้นไปด้วยคำสอนทางศีลธรรมก็ทำให้รู้สึกผิดรู้สึกบาป รู้สึกรังเกียจตนเอง เช่น คดีเรื่องรักนวลสงวนตัวของหญิงสาวตามแบบโบราณ กับแนวโน้มที่พยายามเลิกลัทธิพรหมจารีย์ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งและบีบคั้นทางจิตใจให้แก่คนรุ่นเยาว์เป็นจำนวนมาก หรือในสังคมส่วนหนึ่งก็เชื่อว่าครูต้องเป็นปูชนียบุคคลแต่จริงๆ แล้วก็ไม่ได้ยกย่องครูอย่างจริงๆ จังๆ เพราะว่สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ยกย่องคนมีเงินมีอำนาจ ไม่ว่าจะคนเหล่านั้นจะได้ทรัพย์หรืออำนาจนั้นมาด้วยวิธีการอย่างไรหรือฉ้อฉลเพียงไหนก็ตาม^๗

๑.๕.๒.๒ พระมหาวิจิตร คมภีโร (ศิริรัตน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท “ ว่า ชีวิตคู่ที่กลมกลืนกัน ถือเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้ครองรักกันได้ยืนยาว ซึ่งเรียกว่า สมชีวิธรรม ๔ประการ คือ ๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน ๒. สมสีลา มีศีลเสมอกัน ๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน ๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน^๘ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่สามภรรยาประพฤติปฏิบัติร่วมกันนั้นสามารถสรุปลงเป็น ๓ ข้อด้วยกัน^๙ คือ ทาน ศีล และภavana^{๑๐}

๑.๕.๒.๓ จันทร์เพ็ญ พันธุ์จันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบริการให้คำปรึกษาและการให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการของนักเรียน

^๖ Sasse, Connie R. Person to Person, (Texas : Chas A. Bennett Co.Inc, ๑๙๗๘), p. ๑๘๙.

^๗ พระมหาภาชิต สุภาสิต (สุขวรรณดี), “ชีวิตในอุดมคติตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^๘ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕-๕๖-๖๑ /๙๓-๙๕-๑๐๐-๑๐๕.

^๙ ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕-๔๑๖.

^{๑๐} พระมหาวิจิตร คมภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

ที่มาจากครอบครัวแตกแยกในโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์” พบว่า ๑. ครูแนะแนวมีหน้าที่บริการให้คำปรึกษาแก่นักเรียนควรมีชั่วโมงสอน น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ตามเกณฑ์ของโรงเรียน ๒. จัดโปรแกรมฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะการให้คำปรึกษาทั้งในรูปแบบระยะสั้นและระยะยาวแก่ครูแนะแนวและครูผู้สอน ๓. สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงบุคลากรในชุมชนที่มีทักษะความรู้ด้านการให้คำปรึกษามาช่วยเหลือโรงเรียน^{๑๑}

๑.๕.๒.๔ สุกตน์ อุดมโสภกิจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปูจังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า ปัญหาที่พบจากการทำงานในกะกลางคืนได้แก่ ปัญหาสุขภาพ การพักผ่อนไม่เพียงพอ ปัญหาค่าครองชีพสูง ปัญหาการเดินทางที่ไม่สะดวก ปัญหาไม่มีเวลาให้แก่คู่สมรสและบุตร ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาอุบัติเหตุจากการทำงานปัญหาการรับประทานอาหาร ปัญหาการแก้ไขปัญหาในการทำงานสำหรับด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน พบว่า ยังมีปัญหา ความไม่เข้าใจกันอยู่บ้างไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ การนอกใจคู่สมรส การดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน การสูบบุหรี่ และปัญหาการไม่มีเวลาดูแลบุตร ปัญหาเหล่านี้นำมาซึ่งความขัดแย้งภายในครอบครัว และสภาพความสัมพันธ์โดยทั่วไปของสมาชิกในครอบครัวยังมีความอ่อนแอ เป็นอย่างดี เมื่อมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น ทั้งฝ่ายโรงงานและคู่สมรสมักจะปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาลดลงบรรเทาลงได้ในที่สุด^{๑๒}

๑.๕.๒.๕ พระมหาวิระชัย ขยวีโร (มิตะสิทธิ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาการเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า การเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทยทำให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลด้านบวกเป็นการสร้างรายได้มหาศาลให้แก่รัฐเป็นต้น แต่ผลกระทบด้านลบต่อระบบสังคมที่สำคัญ คือ ผู้คนจะไม่สนใจประกอบสัมมาชีพเพราะหวังรายได้จากการพนันแทน และเกิดการเสพติดการพนันยิ่งขึ้นอันจะนำมาซึ่งความอ่อนแอทางจริยธรรมและความล้มเหลวทางศีลธรรมในสังคมไทยซึ่งมีพื้นฐานเป็นสังคมชาวพุทธ ดังนั้น รัฐควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาเพื่อยกระดับจิตสำนึกทางจริยธรรมเน้นการปลูกฝังระเบียบวินัยและความซื่อสัตย์ รวมถึงรณรงค์ให้เห็นโทษของอบายมุขและการเสพติดการพนันด้วย^{๑๓}

๑.๕.๒.๖ นายสถิตย์ ธรรมชุกฤษฏ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พุทธานุภาพ” กล่าวถึงผลของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาสามารถอำนวยการสุขให้แก่โลก ช่วยยกระดับการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นและช่วยให้โลกเกิดสันติภาพ ผลการวิจัยพบว่าพระพุทธรูปองค์ทรงประธานหลักธรรม

^{๑๑} จันท์เพ็ญ พันธุ์จันทร์, “การพัฒนาบริการให้คำปรึกษาและการให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิถีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการของนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยกในโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒} สุกตน์ อุดมโสภกิจ, “ปัญหาครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน: ศึกษาเฉพาะกรณีสถานประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปู จังหวัดสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต และสวัสดิการมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๓} พระมหาวิระชัย ขยวีโร (มิตะสิทธิ์), “พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาการเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า บทคัดย่อ.

อันมีคุณค่าเป็นนิรันดรไว้เป็นมรดกโลก เป็นเครื่องคุ้มครองโลก เกิดผลเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมโลก เป็นเสมือนลูกตุ้มถ่วงโลกไว้ไม่ให้โลกไหลไปตามกระแสอำนาจกิเลสของสัตว์โลกที่จะทำลายโลกเร็วเกินไป เมื่อคนมีธรรมะมากขึ้นก็ช่วยชะลอไม่ให้โลกถูกเป็นไฟ ไปตามอำนาจของกิเลส และทำให้คนอื่นๆ อีกจำนวนมากแม้มิใช่พุทธศาสนิกชนพลอยได้รับความสุขเกิดความดีงาม ความมีสันติสุขขึ้นในสังคม พุทธธรรมคำสอนของพระองค์ คือประทีปดวงใหม่ที่ช่วยส่องแสงสว่างให้สัตว์โลกก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ ทำให้เกิดการปฏิวัติทางศาสนา เกิดผลดีต่อสังคมชาวโลกให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข สวัสดิ์ ก่อเกิดสันติภาพและสันติสุขโดยทั่วไป เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนาช่วยกระตุ้นมนุษย์ไม่ให้ประมาท ให้หันมาใส่ใจพัฒนาฝึกฝนศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตนเอง เพื่อยกระดับจิตใจ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา รวมทั้งพฤติกรรมความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ให้ชีวิตนี้เป็นชีวิตที่มีคุณค่าได้ประสบสันติ สุข และอิสรภาพโดยไม่มีแบ่งชาติ ชน วรรณะ เมื่อเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วก็เป็นที่หนึ่งกัน เป็นศาสนาที่สอนให้ไม่เมตตาต่อกันทั้งคนและสัตว์แล้วจะเกิดสันติภาพตามมา คำสอนในพระพุทธศาสนาช่วยให้มองปัญหาของแต่ละคน ของแต่ละชาติ และปัญหาระหว่างชาติ ได้จากแง่มุมที่ถูกต้อง ช่วยทำให้โลกยุติข้อพิพาทต่างๆ ได้ ช่วยประสานรอยร้าวในสังคมมนุษยชาติให้มีเอกภาพในการทำ พูด คิด แก้ไขปัญหาด้วยปัญญา และช่วยโลกให้รอดได้ หากโลกต้องประสบกับวิกฤติการณ์ทางด้านสังคม ทางอารมณ์ และทางจิตวิญญาณ ดังที่ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ มนุษยชาติจะเลวร้ายกว่าสัตว์เดรัจฉาน^{๑๔}

๑.๕.๒.๗ พระมหาปริชา ปริญาณจारी (หลักโคตร) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรักในพุทธปรัชญา” ผลการวิจัยพบว่า ความรักมีอยู่หลายระดับ คือ ๑) ความรักต่อตนเอง ๒) ความรักต่อคนใกล้ชิด ๓) ความรักต่อสังคม และ ๔) ความรักที่บริสุทธิ์ ในความรักต่อคนใกล้ชิดนั้น จัดเป็นความรักของบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงทางสายเลือด เป็นความรักระดับที่ ๒ แยกเป็น ๓ ประเภทได้แก่ (๑) ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก (๒) ความรักระหว่างสามีภรรยาหรือความรักเชิงชู้สาวและ (๓) ความรักระหว่างเพื่อน โดยมีหลักธรรมต่างๆ ในการปฏิบัติต่อความรักระดับนั้นๆ^{๑๕}

๑.๕.๒.๘ พระบุญเรือง จิตตมโม (สุทธิชัย) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแก้ปัญหของพระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาพบว่าใน ส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวนั้น จำต้องแก้ไขปัญหครอบครัวด้วยจริยธรรมต่างๆ กล่าวคือวิถีชีวิตของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ จากครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคนกลายเป็นครอบครัวที่มีสมาชิกลดน้อยลง ความมั่นคงหรือเสถียรภาพของครอบครัวได้รับการกระทบกระเทือนอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงและวิกฤติการณ์ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการศึกษา และจริยธรรม เป็นต้น หน้าที่ต่างๆ ในครอบครัวที่ทุกคนเคยปฏิบัติตามบทบาทและภาวะคือในวัยที่บุตรธิดายังเป็นเด็กเล็ก มารดามักรับภาระหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ เมื่อบุตรเจริญวัย บิดาจะดูแล โดยเฉพาะในด้านระเบียบวินัย และแนวทางการดำเนินชีวิต กล่าวคือ มารดามักรับภาระเกี่ยวกับบุตรหญิง ในขณะที่บิดาจะรับภาระเกี่ยวกับบุตรชาย ด้วยการปลูกฝังจริยธรรม เพื่อเป็นการสร้างฐาน

^{๑๔} นายสฤกษ์ ธาราชกฤษ, “การศึกษาเรื่องพุทธานุภาพ”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

^{๑๕} พระมหาปริชา ปริญาณจारी (หลักโคตร), “ความรักในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๔๘-๖๕.

เกี่ยวกับคุณธรรมเพื่อเป็นปัจจัยให้จริยธรรมและคุณธรรมให้ปรากฏในจิตใจเจริญเพิ่มมากขึ้น วิธีการปลูกฝัง คือ การยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมที่ทำให้เป็นคนดี ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ คือ

๑. ปรียัติ การศึกษาเรียนรู้สิ่งที่ควรศึกษา ได้แก่ พุทธพจน์
๒. ปฏิบัติ การปฏิบัติสิ่งที่ควรปฏิบัติ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา
๓. ปฏิเวธ การบรรลุจุดหมายได้ด้วยการปฏิบัติ

หลักการปฏิบัติตามแนวพุทธวิธีนี้ เป็นกระบวนการการปฏิบัติที่ต้องเอื้อต่อกัน กล่าวคือวิธีการเบื้องต้นคือการศึกษามีความหมายครอบคลุมถึงผู้ได้รับการศึกษา คือ บุตรชายและบุตรหญิง และผู้ที่มีหน้าที่ให้การศึกษาคือ บิดามารดา เป็นผู้เข้าใจในสิ่งที่ควรศึกษาคือหลักธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง การปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมย่อมจะทำให้บรรลุผลแห่งการปฏิบัตินั้นๆ แต่การปลูกฝังจริยธรรมให้บุตรชายและบุตรหญิงนั้นจะต้องเริ่มต้นที่ตัวผู้เป็นบิดามารดาเสียก่อน^{๑๖}

๑.๕.๒.๙ พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่ามนุษย์เมื่อรวมกันอยู่ตั้งแต่สองคนขึ้นไป สิ่งที่มาคือการกระทำที่จะกระทบกระทั่งกัน ความไม่เสมอภาคทางด้านการประพฤติ (ศีลสามัญญตา) และมีความเห็นไม่ตรงกัน (ทิฎฐิสามัญญตา) ซึ่งสองประการหมายรวมเอาความขัดกันในด้านอื่นๆ รวมทั้งวาจาด้วย อย่างไรก็ตาม ความไม่สัมพันธ์กัน สามารถตกลงกันได้เสรีภาพตามแนวพุทธศาสน์รับรองว่า วาจาตนเองคือสิ่งเชื่อมประสาน เป็นที่มาของความไม่แตกแยก (ความสามัคคีกัน) ในสังคม และไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาครอบครัวแตกร้าง ชุมชนสับสน และสังคมวุ่นวาย เป็นต้น ดังนั้น เมื่อมนุษย์รวมกันอยู่เป็นสังคม จำต้องมีการกระทำที่เสมอกัน หรือมีเสรีภาพร่วมกัน เช่น สามารถรับเอาถ้อยคำ อันเกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งผู้พูดก็พูดเพื่อสร้างสรรค์ผู้ฟังก็ฟัง เพื่อนำไปปรับปรุงตนเอง ความสัมพันธ์ทั้งสองย่อมก่อให้เกิดการประสาน และการพัฒนาสังคมไปพร้อมกัน และก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม เช่น ครอบครัวไม่แตกร้าง มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นต้น^{๑๗}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นเริ่มต้นจากการการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ได้แนวคิดและทฤษฎีทางธรรมรวมทั้งทางโลก และศึกษาจากปัญหาต่างๆในสังคมปัจจุบัน บริบท ปัญหาในพื้นที่ โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสารโดยการลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์ประชาชนระดับผู้นำชุมชน ประชาชนหลายอาชีพ และพระสงฆ์หลายกลุ่ม ซึ่งมีลำดับขั้นตอนไว้ดังนี้

๑.๖.๑ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับพิมพ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิงซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

^{๑๖} พระบุญเรือง จิตธมโม (สุทธิชัย), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแก่ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๘.

^{๑๗} พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙๗.

๑.๖.๒ ศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนารวมทั้ง เว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต (Internet)

๑.๖.๓ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมแนวคิดทฤษฎีทั้งทางธรรม และทางโลก จะเป็นแนวคิดทางโครงสร้างหน้าที่ เช่นทฤษฎี ความสัมพันธ์ ทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีปัญหา เป็นต้น เพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบของสังคมได้มากขึ้น

๑.๖.๔ ศึกษาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนหลายอาชีพ พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในพื้นที่ แล้วนำข้อมูลที่ได้ถึงปัญหาต่างๆมาทำการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการปรับใช้ธรรมให้เข้ากับปัญหา แล้วสรุปเป็นประเด็น

๑.๖.๕ รวบรวมข้อมูลจากการสรุปหลักธรรมจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ปัญหาจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาศึกษาสรุปเป็นเอกสารงานวิจัยโดยการพรรณนา

๑.๖.๖ นำแนวคิดที่ได้เสนอเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครอบครัว จัดทำเป็นสื่อความรู้การเข้าใจธรรม เช่น ว่าอยู่อย่างพุทธในยุคบริโภคนิยมอย่างไรให้เกิดความสุข เป็นต้น

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบหลักธรรมที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบสภาพของครอบครัวชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย และบริบทความครัวไทยในปัจจุบัน

๑.๗.๓ ทำให้ทราบวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

บทที่ ๒

หลักธรรมที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีหลายแง่มุมในการสร้างมนุษย์คนหนึ่งที่ยังขาดจริยธรรม เมื่อบุคคลประกอบด้วยศรัทธา เข้าไปหาธรรมะ นั่งฟังศึกษาธรรมแล้วกลับมาใคร่ควรธรรมเพื่อหาความสมดุลแห่งธรรม เมื่อเกิดความสมดุลแห่งธรรมก็จะเดินทางสายกลางตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็จะเกิดการตั้งตนไว้ในธรรมคือการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปด แล้วคนๆนั้นก็ได้อธิษฐานว่าเป็นอริยบุคคล แต่ปัจจุบันสังคมไทยเป็นสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากทำให้คนที่มีความอยากอยู่แล้วมีเพิ่มมากขึ้น อีกประเด็นคือการที่เราห่างออกจากพระสัจธรรมทำให้ไม่เกิดพุทธจริยธรรมทางสังคมอย่างไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ทำให้ปัญหาครอบครัวที่เราคิดว่าเป็นปัญหาเล็กๆ นับวันจะยิ่งเพิ่มขึ้นทุกวันสถาบันครอบครัวมีปัญหามากขึ้น มีการหย่าร้างเพิ่มขึ้น เด็กและผู้สูงอายุถูกละเลย สัมพันธภาพในครอบครัวไม่อบอุ่น ขาดการใช้เวลาแก่กันอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ของตนได้เต็มศักยภาพ ครอบครัวไทย ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิก พ่อ แม่ ลูก เป็นต้น จึงจำเป็นต้องหาทางแก้ไข และการแก้ไขด้วยวัตถุดิบของนั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้หมดสิ้น จึงจำเป็นต้องแก้ไขที่จิตใจ ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะทำให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท หรือมีธรรมะในจิตใจเพื่อที่จะสร้างครอบครัวให้เกิดความสุขแล้วส่งผลให้กับสังคม เป็นสังคมที่มีความน่าอยู่ ดังต่อไปนี้

๒.๑ วิธีการแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

ปัญหาที่มากมายในสังคมไทยมีมากมายหลายปัญหา แต่ในหลายปัญหานั้นเกิดจากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวที่เป็นปมเล็กๆ แต่เป็นวงกว้างทำให้เกิดปัญหาที่ใหญ่และเรื้อรัง จากการศึกษาของผู้วิจัยได้พบปัญหาและสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวก็มีปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ – แม่ – ลูก ปัญหาคู่สมรสการเตรียมความพร้อมก่อนสมรส ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาเพศสัมพันธ์ระหว่างสามี – ภรรยา และปัญหาการนอกใจ ไม่ว่าปัญหาใดก็ตามล้วนมีผลกระทบโดยตรงต่อทุกคนในครอบครัว ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยศึกษาและสรุปนำแต่ประเด็นปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยและวิธีการแก้ไขที่มีความสำคัญและสามารถใช้ได้จริง ไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ปัญหานิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม

ความเข้าใจอันดีระหว่างคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัว การสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นกับคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัว ควรทำความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ คือ

(๑) ลักษณะนิสัยและอารมณ์ความรู้สึก คู่สมรสจะต้องศึกษาลักษณะนิสัยของแต่ละคนให้เข้าใจ ถ่องแท้ ทั้งลักษณะนิสัยการพูด การกินอยู่ การทำงานและอื่นๆ ตลอดจนทั้งลักษณะอารมณ์ ความรู้สึกของแต่ละคนให้ทราบว่า บุคคลใดชอบอะไร ไม่ชอบอะไร บุคคลใดอารมณ์ร้ายอารมณ์ดี หรือขี้โมโห เป็นต้น

(๒) วัฒนธรรมและพฤติกรรมที่เป็นปกติในครอบครัวเดิม ครอบครัวเดิมของทั้งสองฝ่าย อาจจะมีระเบียบปฏิบัติ และพฤติกรรมที่แสดงกันเป็นปกติที่ แตกต่างกัน ด้วยสาเหตุของการต่างวัฒนธรรม ต่างท้องถิ่น เช่น การ ปฏิบัติต่อผู้ใหญ่อาจจะแตกต่างกัน เราจึงต้องศึกษาทำความเข้าใจในสิ่งที่แตกต่างกัน

(๓) การเปลี่ยนแปลงตามวัยและสถานภาพสังคม ต้องศึกษาและทำความเข้าใจว่าคู่สมรสและสมาชิกใน ครอบครัวจะต้องมีการพัฒนาและ เปลี่ยนแปลงในลักษณะนิสัย อารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมอื่นๆ ไปตามวัย เช่น เมื่อวัยรุ่นมีลักษณะนิสัย อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมอย่างหนึ่ง แต่เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุย่อมมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัย อารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ผิดแปลกแตกต่าง จากวัยรุ่นไปด้วย

สรุปว่า การศึกษามุ่งทำความเข้าใจระหว่างบุคคลในครอบครัว จะทำให้ทราบถึงลักษณะนิสัย ค่านิยม พื้นฐานทางจิตใจ การศึกษา วัฒนธรรม การพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามวัย อาชีพและสถานภาพทางสังคมจะช่วยให้แต่ละคนได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับลักษณะของแต่ละคนหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง หาแนวทางที่จะปรับตัวปรับใจให้ใกล้เคียงกัน และเข้าใจกันได้ง่าย ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลในครอบครัวไม่ศึกษาทำความเข้าใจระหว่างกันและกัน ย่อมจะขาดความระมัดระวังในการแสดงออก ทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัวและอาจจะเกิด การแตกแยกหย่าร้างกันได้ในที่สุด ดังนั้นนิสัยและทัศนคติเป็นเรื่องแต่ละบุคคลในเมื่อหนุ่มสาวตัดสินใจเลือกกันและกันเป็นคู่ครอง ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ควรจะต้องเตรียมความพร้อมที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การเตรียมความพร้อมที่สำคัญนั้นมีอยู่ ๓ เรื่อง ดังนี้

๑) การเตรียมความพร้อมทางร่างกาย คู่สมรสจะต้องให้แพทย์ตรวจร่างกาย เพื่อจะได้ทราบถึงสิ่งผิดปกติของร่างกาย และโรคที่จะเป็นอุปสรรคของการมีชีวิตคู่ ซึ่งอาจจะส่งผลถึงลูกเมื่อทราบแล้วจะได้แก้ไข และหาวิธีป้องกันได้ และหากมีคำถามว่า “ตรวจสุขภาพก่อนแต่งงานจำเป็นแค่ไหน” ขอตอบว่าในยุคนี้คู่รักที่ตัดสินใจจะร่วมหอสร้างครอบครัวใหม่ ไม่เพียงแต่มีความพร้อมในความรักอันหนักแน่นมั่นคงและสถานะทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังคงมีความพร้อมในเรื่องของสุขภาพร่างกายเป็นอย่างยิ่ง เพราะสังคมทุกวันนี้เป็นสังคมของคนคุณภาพ

๒) การเตรียมความพร้อมทางจิตใจ ผู้ที่จะครองชีวิตคู่ จะต้องเตรียมความพร้อมทางจิตใจ คือเตรียมใจและพร้อมที่จะเปลี่ยนจากสภาพชีวิตของคนโสดมาเป็นชีวิตคู่ ชายจะต้องพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำครอบครัวที่ดี รับผิดชอบดูแลความทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว เป็นสามีที่ดี เป็นบิดาที่ดี ส่วนฝ่ายหญิงก็ต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงจากนางสาวมาเป็นนาง เป็นแม่บ้านที่ดีทำหน้าที่รับผิดชอบงานในบ้าน เป็นภรรยาที่ดี เป็นมารดาที่ดี พร้อมทั้งจะปรับตัวเข้าหากันและกันอย่างมีความสุข

๓) การเตรียมความพร้อมเรื่องวัตถุ ทั้งสองฝ่ายจะต้องเตรียมเงินทอง ของใช้ หรือปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายให้พร้อมและเหมาะสมกับฐานะของตน ควรมีอาชีพและรายได้พอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเพียงพอ จึงต้องมีการวางแผนในเรื่องนี้ให้ดี เพราะมีไม่น้อยที่ครอบครัวต้องแตกแยกเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจในการครองเรือนของสามีภรรยาในยุคปัจจุบัน^๑

เมื่อสามีภรรยามีความพร้อมทุกอย่างแล้ว ถือได้ว่าได้ร่วมกันสร้างความสุข ความเจริญมั่นคงให้ครอบครัวของตนแล้ว แต่ยังไม่ถึงที่สุด กล่าวคือ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ จำเป็นต้องมีหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องดำเนินชีวิตหลักธรรมนั้นมีชื่อว่า สมชีวิตรธรรม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิต อันเป็นหลักธรรมที่จะทำให้คู่สมรสมีความสมดุลงอยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมหรือสม่ำเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองเรือนด้วยกันอย่างยืดยาว ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ข้อ คือ

^๑ พระมหาวิจิตร คมภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, หน้า ๒๓-๒๔.

๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน

๒. สมสีลา มีศีลเสมอกัน

๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน^๒ พร้อมกันนี้หลักธรรมที่จะทำให้ชีวิตคู่รักกันอย่างเหนียวแน่นยืนยาว หลักธรรมนั้นมีชื่อว่า สังคหัตถุธรรม^๓ อันเป็นธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวจิตใจ บุคคลคู่ครองและครอบครัว ตลอดถึงการประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีกันเป็นหลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วย

๑. ทาน คือ การให้

๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก

๓. อัถถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์

๔. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ

คำว่า ครอบครัว นั้นจะต้องมีสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป คือ มีสามีกับภรรยาเป็นเบื้องต้น และจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเมื่อมีบุตรและมีบิดามารดา ญาติพี่น้องของทั้ง ๒ ฝ่ายมาอยู่ด้วย แต่บุคคลสำคัญที่เป็นหลักในครอบครัว ก็คือ สามีกับภรรยาและบุตรธิดา ซึ่งทุกคนจะต้องทำหน้าที่ของตนให้ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จึงจะช่วยให้ครอบครัวมีความสุข ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนาเถรวาทได้กำหนด และให้แนวทางแห่งการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวไว้อย่างครบถ้วนและหากทุกคนได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ ก็จะช่วยทำให้ชีวิตในครอบครัวมีความอบอุ่น มีความราบรื่น และเป็นสุข ซึ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนนั้น ซึ่งถือเป็นหลักปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ก็คือการที่สมาชิกแต่ละคนต่างลงมือประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของตนให้ดี ถูกต้องและสมบูรณ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง

๒.๑.๒ ทิศกกับการแก้ไขปัญหาในครอบครัว

เรื่องบทบาทและหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ เพราะมนุษย์เกิดมาต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ตรัสถึงบทบาทและหน้าที่ของมนุษย์ไว้ใน “ทิศ ๖”^๔ ดังนี้

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของสามี

สามี ผู้เป็นหัวหน้าของครอบครัวนั้น จะต้องมียุทธการปกครองบริหารครอบครัวเสียก่อนจึงจะสามารถปกครองดูแลสมาชิกของครอบครัวได้ ซึ่งได้แก่

- (๑) เป็นคนฉลาดในการจัดการการงาน การปกครอง
- (๒) เป็นผู้แก้แค้น ตัดสินใจได้เด็ดขาดต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
- (๓) เป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก ให้คำปรึกษาแนะนำได้
- (๔) เป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม เที่ยงธรรม
- (๕) เป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีได้

^๒ อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๔.

^๓ อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๙๙-๒๐๐.

หลักธรรมสำหรับสามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ๕ ประการนี้ ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกิจการส่วนตัว บริษัทห้างร้าน หน่วยงานราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังพระพุทธดำรัสว่า

“บุคคลใด เป็นผู้ฉลาด แก่กล้า เป็นพหูสูต ผู้ทรงธรรม ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคคลเช่นนั้น เราเรียกว่าผู้ยังหมูให้งาม ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เป็นผู้มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นพหูสูตเหล่านี้แล ย่อมยังหมูให้งาม แท้จริง บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้ยังหมูให้งามตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว สามีพึงปฏิบัติต่อภรรยาผู้ซึ่งถือว่าเป็นคู่ชีวิตของตนให้ดีให้เหมาะสม มีอยู่ ๕ ประการ”^๔ ดังนี้

๑) ด้วยนับถือว่าเป็นภรรยา ได้แก่ การที่สามียกย่องให้เกียรติภรรยาของตนทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ปิดบัง แสดงให้ปรากฏ เปิดเผยแก่คนทั่วไป ว่าหญิงคนนี้เป็นภรรยาของตน ไม่ว่าจะในหมู่ญาติหรือเพื่อนฝูง ตลอดจนในที่ประชุม โดยให้ความรัก ความอบอุ่น ไม่ทอดทิ้งให้เหงา สามีบางคนชอบออกไปหาความสุขนอกบ้านคนเดียว ปล่อยให้ภรรยาอยู่บ้านกับลูกๆ เพียงลำพัง ผลที่ตามมาจึงเกิดเรื่องชู้สาว เป็นเหตุให้คนในครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุขเพราะภรรยาไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจในตัวสามีและอาจหย่าร้างกันที่สุดในที่สุด

๒) ด้วยให้เกียรติไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามนิินทา ได้แก่ การที่สามีไม่ว่ากล่าวเปรียบเปรยเมื่อภรรยาทำผิด ควรจะหาโอกาสชี้แจงในภายหลัง ไม่ดูหมิ่นด้วยการพูดให้เจ็บใจ ต้องเกรงใจซึ่งกันและกัน ยกย่องเสมอ กับตน สามีภรรยาส่วนมาก ตอนที่ยังเป็นคู่รักกันจะเกรงใจกัน แต่พอแต่งงานกันไปแล้ว ทั้งสามีภรรยาก็ มักจะไม่มีใครเกรงใจกัน ต่างคนต่างคิดว่าตนเก่ง ตนเป็นฝ่ายถูกแม้ว่าตนจะเป็นฝ่ายผิดก็ตาม ก็ไม่ยอมรับ ไม่ยอมขอโทษ ซ่อนนี้สามีภรรยาพึงระวังให้ดี

๓) ด้วยการไม่ประพฤตินอกใจภรรยา ได้แก่ มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตนไม่ประพฤตินอกใจ เป็นคนเจ้าชู้คบหากับหญิงอื่นหรือความประพฤติที่ไม่ดีอย่างอื่น เป็นต้น

๔) ด้วยการมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ ได้แก่ การที่สามีให้ภรรยาปกครองลูกดูแลทรัพย์สินสมบัติและกิจการในบ้านเรือน ยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือนดูแลธุระในบ้านแทนตัว โดยไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของแม่บ้าน เช่นการดูแลบ้าน การปกครองคน สามีควรให้ภรรยามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครอบครัวด้วย มิใช่ว่าฝ่ายสามีเท่านั้นจะเป็นผู้ตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว

อนึ่ง เท่าที่แลเห็นกันอยู่ทั่วไปในเวลานี้ ดูเหมือนว่าอำนาจในครอบครัวตกอยู่กับสามีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางกฎหมายย่อมถือว่าสามีมีอำนาจในครอบครัว เป็นหัวหน้าครอบครัว ที่กล่าวมานั้น ความจริงเป็นเรื่องนิตินัยมากกว่าพฤตินัย เป็นสิ่งที่ปรากฏมากกว่าที่จะเป็นจริง อำนาจอันแท้จริงก็อยู่ในมือมารดา ลูกๆ อาจจะต้องกลัวบิดา แต่บิดามักจะต้องกลัวมารดา และเรื่องความเป็นใหญ่ของหญิงในครอบครัวนั้น เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและโดยเหตุผลแท้ เพราะในการให้กำเนิดแก่มนุษย์ หญิงก็เสียสละและได้รับทุกขเวทนามากกว่าชาย ในการเลี้ยงดูลูกแต่ละคนให้เติบโตขึ้นมาก็เป็นงานของมารดามากกว่าของบิดา

๕) ด้วยการให้เครื่องแต่งตัวในโอกาสเหมาะสม ได้แก่ การที่สามีให้เงินทองแก่ภรรยาเพื่อจับจ่ายใช้สอยหรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ในโอกาสที่สมควร การที่สามีให้เครื่องแต่งตัว หมายถึง การยอมให้ภรรยาแต่งตัวสมฐานะ เป็นการแสดงความรักใคร่นับถือ เพื่อให้ดูสดใสอยู่เสมอ และที่สำคัญที่จะละเลยเสียไม่ได้ ก็คือ การให้กำลังใจภรรยา เพราะภรรยาับภาระเพิ่มขึ้น ทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน สามีจึงควรให้ของขวัญ

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๔.

ในโอกาสที่เหมาะสม ดังพุทธภาษิตว่า “ภตฺตา ปญฺญาณมิตฺติยา^๖ ภัสฺตา [สามี] เป็นศรีสง่าของสตรี [ภรรยา]”^๗

อีกนัยหนึ่ง ท่านกล่าวถึงไฟ ๓ กอง ที่สามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวพึงบูชา พึงปรนนิบัติให้ดีตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ มีดังนี้

- ๑) ไฟ คือ มารดาบิดาที่ควรเคารพบูชา
- ๒) ไฟที่ควรแก่ทักษิณาได้แก่ สมณพราหมณ์
- ๓) ไฟ คือ บุตรภรรยา และคนในปกครอง^๘

ไฟทั้ง ๓ กองนี้ สามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวพึงตระหนักเอาใส่ใจ บำรุงสุขอยู่เสมอมิมีปัญหาอะไรในครอบครัวก็จัดการได้ทันที่และถูกต้องเที่ยงธรรม สมดังพระคาถาที่ว่า

เมื่อสงครามเกิดขึ้น ย่อมต้องการคนกล้าหาญ เมื่อเกิดข้าวตั้นเต็นขึ้น ย่อมต้องการคนหนักแน่น เมื่อข้าวและน้ำมีบริบูรณ์ ย่อมต้องการคนที่รัก เมื่อคติความที่ลึกซึ้งเกิดขึ้น ย่อมต้องการบัณฑิตฯ^๙

สรุป การปฏิบัติหน้าที่ของสามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวถือเป็นการสงเคราะห์ภรรยาทางหนึ่ง เป็นเหตุให้ครอบครัวได้รับความสุขและ “เป็นมงคลข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ข้อ คือ มงคลข้อที่ ๑๒ และข้อที่ ๑๓ ปุตุตทการสส สงคโ^{๑๐} คือ การสงเคราะห์บุตรและทาระ” ^{๑๑}ถือว่าเป็นสิริมงคลมีแต่ความดีงามแก่ผู้เป็นสามี เป็นบิดา และเป็นผู้นำครอบครัวตามทัศนะพุทธศาสนาเถรวาทก็เพราะสามีได้ปฏิบัติตามพุทธภาษิตที่ว่า บุคคลใดไม่คำนึงถึงหนาวร้อน อดทนได้เหมือนหญ้า กระทำกิจที่ควรทำด้วยเรี่ยวแรงของลูกผู้ชาย บุคคลนั้นย่อมไม่เสื่อมจากสุขฯ^{๑๒}

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของภรรยา

หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติของภรรยาในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงหญิงผู้เป็นภรรยาของสามีและเป็นมารดาของบุตรไว้ว่าบทบาทและหน้าที่ของภรรยาที่ได้ชื่อว่า เมื่อทำดีที่สุดก็สามารถนำความสุข ความเจริญมาสู่ครอบครัว และจัดเป็นความดีงาม และเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของภรณยานั้น มีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน ดังนี้

- ๑) เป็นผู้จัดการงานดี ไม่ขาดตกบกพร่อง
- ๒) สงเคราะห์คนข้างเคียง เช่น ญาติฝ่ายสามีและฝ่ายของตน
- ๓) ไม่ประพฤติก้าวใจสามี ประพฤติเป็นที่พอใจของสามี เช่น รู้ถึงความต้องการของสามีว่าต้องการอะไร สิ่งที่ต้องการก็จัดทำจัดหา สิ่งที่ไม่ต้องการก็ไม่ทำให้เกิดมี เป็นต้น
- ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้
- ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง^{๑๓}

^๖ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๑/๕๗.

^๗ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๑/๕๐.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๖๙.

^๙ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๙๒/๓๑.

^{๑๐} ชุ.ช. (บาลี) ๒๕/๕-๖/๔.

^{๑๑} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๒-๓.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๕/๑๔๒.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

บทบาทและหน้าที่ ๕ ประการนี้ ภรรยาคนใดปฏิบัติได้อย่างบริบูรณ์แล้ว ท่านบอกว่าเป็นกำลังที่ยิ่งกว่ากำลังทั้งปวง มากกว่ากำลังพระจันทร์ พระอาทิตย์เสียอีก^{๑๔} อย่างไรก็ตามในอดีตที่ผ่านมามีการเปรียบเทียบว่าสามีเป็นช้างเท้าหน้า ส่วนภรรยาก็เหมือนช้างเท้าหลัง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป บทบาทของภรรยาก็เปลี่ยนตาม ปัจจุบันสามีและภรรยามีใช้เท้าหน้าเท้าหลังแต่เป็นเท้าซ้ายและเท้าขวาที่เกื้อหนุนกัน แต่ฝ่ายต้องรู้จักรับผิดชอบ รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนตามบทบาทนั้นๆให้ถูกต้องด้วยดี หลักปฏิบัติสำหรับภรรยามีอยู่ ๕ ประการ^{๑๕} มีดังนี้

๑) จัดงานบ้านดี ได้แก่ ภรรยารู้จักการจัดการ และมีความสามารถบริหารงานบ้านให้เป็นที่เรียบร้อยน่าอยู่ จัดทำอาหารได้ดีมีประโยชน์ จัดเสื้อผ้าเครื่องใช้ให้สะอาดอยู่เสมอ ในด้านการเงินก็สามารถวางแผนจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย มีเงินเหลือไว้เก็บออมและยังต้องมีความสามารถในการบริหารงานบุคคล ปกครองดูแลคนในบ้านให้มีความสามัคคีมีระเบียบวินัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นหูเป็นตาแทนสามี ต้องหมั่นจัดทำให้สมกับสามียกย่องให้ความไว้วางใจและยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือน

๒) ช่วยเหลือและเคารพบิดามารดา ญาติพี่น้อง และคนข้างเคียงฝ่ายสามี ได้แก่ ภรรยาพึงทำความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติของสามี ด้วยการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน เอื้อเฟื้อให้ความช่วยเหลือตามฐานะที่จะทำได้ยกย่องนับถือสามีตลอดจนญาติของสามีให้เหมือนกับญาติมิตรของตัวเอง มีกิริยาอ่อนน้อมอ่อนหวาน ไม่เย่อหยิ่งจองหอง ด้วยถือว่าสามีรักใคร่ ภรรยาควรดูแลต้อนรับญาติของสามีให้สมบูรณ์

๓) ไม่ประพฤติชั่วด้วยการนอกใจคบชู้สวามี ได้แก่ ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามีของตนเท่านั้น ไม่ประพฤตินอกใจสามี

๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ได้แก่ ภรรยาไม่ควรใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย มีความมัธยัสถ์รู้จักใช้ทรัพย์อย่างประหยัด เก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้เป็นอย่างดี ภรรยาบางคนพอสามีไปทำงานก็จับกลุ่มเล่นการพนัน หรือเที่ยวเตร่ตามห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

๕) ขยันทำงานและกิจการทั้งปวงในบ้าน เนื่องจากในสภาพสังคมปัจจุบัน ครอบครัวต้องแบกรับภาระเศรษฐกิจหนักมากขึ้น ทำให้สามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวเครียดได้ง่าย ภรรยาจึงมีส่วนช่วยเกื้อกูลสภาพจิตใจของสามีได้โดยการให้กำลังใจ เป็นเพื่อนปลอบใจแก่สามีเมื่อมีทุกข์ไม่จู้จี้ขี้บ่นทั้งเรื่องในบ้านและเรื่องของสามี ขยันหมั่นเอาใจใส่ต่องานในหน้าที่ ไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวง

ในคติโบราณอีสานนั้น ท่านได้สอนเรื่องเรือน ๓ น้ำ ๔ สำหรับกุลสตรี (ภรรยา) ที่ดีว่าอย่ามองข้ามและไม่ควรขาดตกบกพร่อง ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของสตรีผู้ออกเรือน มีคู่ครองและถือว่าเป็นหน้าที่หรือภาระของภรรยาที่ดี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) เรือน ๓ นั้น ประกอบไปด้วย

(๑) เรือนผม รวมทั้งเรือนร่างด้วย ให้ทำความสะอาดให้ถูกหลักอนามัยผมจะต้องดกดำเป็นเงางามอันหมายถึงมีสุขวิทยาส่วนตัวที่ดี

(๒) เรือนไฟ หรือ เรือนครัว ได้แก่สถานที่ประกอบหุงต้มอาหาร จะต้องจัดเก็บรักษาให้สะอาด เป็นระเบียบตามหลักสุขอนามัย

^{๑๔} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๒๗๐/๒๔๔.

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

อีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับการหุงต้มประกอบอาหารการกินนี้ ผู้เป็นภรรยาควรลุกขึ้นมาประกอบแต่เช้าอันเป็นลักษณะที่ดีของภรรยาเอง ถ้าหากภรรยาทำการหุงหาอาหารในเวลาสาย(นอนตื่นสาย) ท่านว่าไม่ดีด้วยเหตุ ๕ ประการ ดังนี้

- (๑) ย่อมไม่ได้รับแขกที่ควรต้องรับตามเวลา
 - (๒) ไม่ได้บูชาเทวดาผู้รับพลีตามเวลา
 - (๓) ไม่ได้ต้อนรับเช่นตักบาตร ถวายอาหารแก่สมณะพราหมณ์ผู้ฉันหนเดียว
 - (๔) พวกคนใช้คนงานและบริวารพากันหลบหน้าไม่ทำงาน
 - (๕) อาหารที่บริโภคตามเวลาที่ไม่ควรเช่นนั้น ไม่มีโอชา คือไม่มีรสอร่อย^{๑๖}
- (๓) เรือนนอน ได้แก่ ที่อยู่อาศัยจะต้องสะอาดเป็นระเบียบ เจริญตาเจริญใจแก่ผู้คนที่ได้มาพบเห็น

๒) น้ำ ๔ นั้น ประกอบไปด้วย

(๑) น้ำกิน หรือน้ำดื่ม ได้แก่ น้ำในโถงที่ใช้ดื่มกิน จะต้องไม่แห้งหรือขาดโถงถ้าขาดก็แสดงว่าภรรยาบ้านนี้ใช้ไม่ได้ ขาดคุณสมบัติของความเป็นแม่ศรีเรือน

(๒) น้ำใช้ น้ำอาบ ได้แก่ น้ำที่ตักใส่ตุ่มไว้เพื่อใช้ เช่นใช้ล้างถ้วยชาม ล้างเท้าและใช้เพื่อการอื่นๆ ถ้าปล่อยให้แห้งเหล่านี้ขาดตุ่ม ก็แสดงว่าภรรยาบ้านนี้ขาดคุณสมบัติของภรรยาที่ดี

(๓) น้ำเต้าปูน สมัยก่อนคนนิยมกินหมาก แยกมาบ้านจะต้องยกขึ้นหมากออกมาต้อนรับในการกินหมาก จะต้องเอาปูนแต้มกับพลู ถ้าน้ำเต้าปูนไม่มีปูน ก็แสดงว่าภรรยาบ้านนี้บกพร่องขาดคุณสมบัติของภรรยาที่ดีของสามี อีกประการหนึ่ง น้ำเต้าปูนนี้ต้องจัดเตรียมไว้เพื่อบูชาเทพเจ้าก่อนเข้านอน เพราะมีความเชื่อว่าเทพเจ้าท่านจะมาปกป้องรักษาผู้คนที่บ้านที่มีน้ำเต้าปูนในเวลากลางคืน

๔. น้ำใจ เป็นการแสดงอัธยาศัยไมตรีต่อแขกหรือทุกคนที่มาเยี่ยมบ้าน สร้างภาพพินิจแก่ผู้ได้เห็นและพบปะพูดคุยด้วย ชื่อว่าเป็นผู้มีน้ำใจ แต่ถ้าภรรยาคนใดประพฤติตรงกันข้ามก็นับว่าขาดคุณสมบัติของภรรยาที่ดี^{๑๗}

ทั้งเรือน ๓ และน้ำ ๔ นี้ ถ้าภรรยาคนใดขาดตกบกพร่อง โบราณท่านว่า ครอบครัวนั้นจะเกิดมีปัญหาได้ หากความเจริญมิได้เลย สามีก็จะเกิดความเบื่อหน่ายจนถึงขั้นหย่าร้างกันได้ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทยังได้กล่าวหลักธรรมไว้ ๘ ประการเพื่อให้ผู้เป็นภรรยาได้ยึดถือปฏิบัติเพื่อความสุความเจริญในการครองเรือน ดังนี้

๑) สำหรับผู้มีสามี เธอตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ กล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รักที่พอใจ

๒) เธอสักการะเคารพนับถือญาติของสามีด้วยการเอาใจใส่คอยดูแลท่าน

๓) ไม่เกียจคร้าน คอยเอาใจใส่งานบ้าน มิให้ขาดตกบกพร่อง และเป็นผู้สามารถจัดการงานทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกด้วยปัญญา

๔) คอยดูแลเอาใจใส่คนภายในบ้านทำงาน และคอยสอดส่องว่าเขาทำงานนั้นๆ แล้วหรือยัง ถ้ายังก็บอกให้เขาทำงานเสียด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน

^{๑๖} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๒๒๘/๒๓๕.

^{๑๗} พระมหาวชิรธรรม คมภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, หน้า ๙๐-๙๑.

๕) คอยดูแลเอาใจใส่ในเมื่อคนภายในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย คอยเยียวยารักษา

๖) รักษาทรัพย์สมบัติ คຸ້ມครองทรัพย์สมบัติไว้ด้วยดี ไม่เล่นการพนัน และไม่ผลาญทรัพย์สินให้พินาศ

๗) เป็นอุบาสิกไปถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ตั้งมั่นอยู่

๘) เป็นผู้บริจาคทานตามสมัย มีใจปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการสละ^{๑๘}

ผู้ที่เป็นภรรยาพิจารณาว่า ตนเองปฏิบัติหน้าที่ได้ครบถ้วนหรือยัง ถ้าครบถ้วนดีแล้วก็ยินดีด้วย แต่ถ้ายังไม่ครบถ้วนก็พึงปรับปรุงเสียใหม่ด้วยหลักพุทฺธธรรมดังกล่าวมานี้ ไม่มีคำว่าสายแน่นอนสำหรับการครองเรือนร่วมกันอย่างมีความสุข ดังพระพุทฺธพจน์ที่ว่า

สุภาพสตรีผู้มีปรีชา ย่อมไม่ดูหมิ่นสามี ผู้หมั่นเพียรชวนชวายเป็นนิตย์ เลี้ยงตนอยู่ทุกเมื่อ ให้ความปรารถนาทั้งปวง ไม่ยังสามีให้ขุ่นเคือง ด้วยถ้อยคำแสดงความหึงหวง และยอมบูชาผู้ที่เคารพทั้งปวงของสามี เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ประพฤติเป็นที่พอใจของสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ นารีโดยยอมประพฤติดตามความชอบใจของสามีอย่างนี้ นารีนั้นยอมเข้าถึงความเป็นแม่ศรีเรือน ในสมัยก่อนผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวแต่ผู้เดียว ผู้หญิงเพียงทำหน้าที่แม่บ้าน แต่ก็มีคำพูดที่ยกย่องบทบาทของผู้หญิงอย่างไพเราะว่า “แม่ศรีเรือน” ในความหมายอันยิ่งใหญ่ ผู้หญิงเป็นมิ่งขวัญของครอบครัว คือมีหน้าที่เลี้ยงลูกและคอยปรนนิบัติ รั้บใช้สามีให้มีความสุขสบายทุกอย่าง พร้อมทั้งดูแลบ้านรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้เท่านั้น

ฉะนั้นความสุขความทุกข์ของผู้หญิงจึงฝากไว้กับสามี ดังคำโบราณที่กล่าวว่า “สามีเหมือนฉัตรแก้ว กั้นเกศงามเนตรงามหน้าทุกเวลา” เมื่อกาลเวลาผ่านไปทำให้สังคมแปรเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงตาม ผู้หญิงในยุคปัจจุบันจึงมีโอกาสพัฒนาตัวเองได้มากขึ้น แต่มีข้อที่ภรรยาพึงสังวรไว้ คือการจัดสรรเวลาระหว่างการทำงานนอกบ้านและในบ้านให้ดีเพราะถ้าภรรยาทุ่มเทเวลาให้กับงานนอกบ้านมากเกินไป จนทอดทิ้งครอบครัวล้มบทบาทของภรรยาและมารดา ครอบครัวก็ย่อมวิบัติ ซึ่งอาจส่งผลให้เด็กเติบโตมีปัญหาทางสุขภาพจิต เช่น ติดยาเสพติด เป็นต้น ถ้าเยาวชนจำนวนมากไร้คุณภาพแล้ว ประเทศชาติจะเจริญได้อย่างไร ฉะนั้นภรรยาผู้มีความสามารถจะต้องบริหารครอบครัวด้วยความรอบคอบระมัดระวังเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังคำกลอนที่ว่า

“เป็นสตรีสุดดีที่เรียนรู้ เก่งงานสู้ไม่ท้อต่อปัญหา

รับผิดชอบหน้าที่ศรีภรรยา เป็นมารดาห่วงใยในครอบครัว”^{๑๙}

เมื่อภรรยาได้ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์แล้ว ยังมีหลักธรรมสำหรับหญิงสาวผู้ที่ได้แต่งงานแล้ว และจำต้องไปอยู่ยงสกุลของสามี เป็นหญิงสะใภ้ของบิดามารดาของสามี และถ้าหญิงสาวปฏิบัติตามได้ ความสุขสบายก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว หญิงสาวคนอื่นๆ ที่เตรียมตัวจะแต่งงานก็ควรรู้ไว้ด้วย มีอยู่ ๑๐ ข้อด้วยกัน ดังนี้

๑) ไฟภายในอย่าพียงนำออก ได้แก่ หญิงสะใภ้ผู้ไปอยู่ตระกูลสามี และเมื่อได้เห็นโทษ(เรื่องไม่ดี) สิ่งใดสิ่งหนึ่งของบิดามารดาของสามีและของสามีของตนเข้าอย่าพียงนำไปบอกเล่าแก่คนอื่นผู้อยู่ภายนอกเรือน

^{๑๘} อัง.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๑๓๖/๒๐๘-๒๐๙.

^{๑๙} พระมหาวิจิตร คมภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๙๒-๙๓.

๒) ไฟกายนอกอย่าพืงนำเข้า ได้แก่ หญิงสะใภ้เมื่อได้ยินได้ฟังถ้อยคำของคนบ้านใกล้เรียงเคียง กล่าวตำหนินินทาบิดามารดาของสามีและของสามีของตนเองแล้ว อย่าพืงนำคำของคนเหล่านั้นมาบอกเล่า ให้บิดามารดาของสามีและสามีของตนทราบ

๓) พืงให้แก่บุคคลที่ควรให้ ได้แก่ คนเหล่าใด อยู่ใกล้หรือห่างไกลกันมา ยืมสิ่งของเครื่องใช้ ครั้นเสร็จแล้วนำส่งคืนคืนแม้ภายหลังมาขอยืมอีก หญิงสะใภ้ก็พืงให้ยืมอีก

๔) อย่าพืงให้แก่ผู้ที่ไม่ควรให้ ได้แก่ คนเหล่านั้นจะอยู่ใกล้กันหรืออยู่ไกลก็ตาม ยืมสิ่งของไปแล้วไม่นำมาคืนให้ หญิงสะใภ้ก็อย่าพืงให้แก่คนเหล่านั้นอีก

๕) พืงให้แก่บุคคลที่ให้และไม่ให้ ได้แก่ ญาติมิตรทั้งฝ่ายสามีหรือฝ่ายตนเอง เป็นคนยากจน มาขอ ยืมสิ่งของเครื่องใช้ไปแล้ว เมื่อเสร็จธุระแล้ว เขาจะส่งคืนหรือไม่ส่งคืนก็ตาม แม้ภายหลังมา ยืมอีก หญิงสะใภ้ก็พืงให้อีก

๖) พืงนั่งให้เป็นสุข ได้แก่ หญิงสะใภ้พืงกำหนดสถานที่ควรนั่ง และไม่ควรนั่งเช่นไม่ควรนั่งริมประตู เข้าบ้านไม่นั่งชันห้วหรือไม่ควรนั่งในที่สูงกว่าสามีและบิดามารดาของสามีของตนและควรนั่งให้เรียบร้อย อาทิ นั่งพับเพียบ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ถือว่านั่งไม่เป็นสุข ต่อเมื่อหญิงสะใภ้ที่นั่งในที่ที่ตนควรนั่ง และนั่งอย่างเรียบร้อยแล้วจึงถือว่านั่งเป็นสุข

๗) พืงบริโภคให้เป็นสุข ได้แก่ หญิงสะใภ้ไม่ควรบริโภคก่อนบิดาสามี มารดาสามีหรือสามีของตน พืงคอยดูแลและเพิ่มเติมสิ่งที่บกพร่องหรือยังไม่ได้ เมื่อท่านบริโภคแล้ว ตนจึงบริโภคภายหลัง เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสุขในการบริโภคจึงจะมีได้

๘) พืงนอนให้เป็นสุข ได้แก่ หญิงสะใภ้ ยามจะหลับจะนอน อย่าพืงนอนก่อนบิดามารดาของสามี และสามีของตน พืงทำวัตรปฏิบัติปรนนิบัติบิดามารดาของสามีและสามีให้เสร็จเสียก่อน ตนจึงนอนทีหลัง เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้จึงจะได้รับความสุขในการนอนหลับ

๙) พืงบำเรอ [บุชา] ไฟ ได้แก่ หญิงสะใภ้พืงบำรุงบำเรอบิดามารดาของสามี ให้มีความยำเกรงใน บิดามารดาของสามี ยกท่านเหล่านั้นไว้เหมือนกองไฟที่บำเรอบุชา

๑๐) พืงนอบน้อมเทวดาทั้งหลาย ได้แก่ หญิงสะใภ้พืงทำการนอบน้อมบิดามารดาของสามีของตน มีความเคารพท่านเหมือนหมู่เทวดา ที่ชนทั้งหลายพากันกราบไหว้บูชา^{๒๐}

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรธิดา

บทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรธิดาทางโลกของบิดามารดา พอสรุปได้ ดังนี้

๑) เลี้ยงดูลูก คอยป้อนข้าวป้อนน้ำ ให้อาหารที่ดีมีประโยชน์ เพื่อให้ลูกรักเจริญเติบโตมีร่างกาย แข็งแรง อีกทั้งคอยปกป้องคุ้มกันภัยอันตรายและคอยให้ความรัก ความอบอุ่น เป็นการให้ทั้งอาหารกาย และอาหารใจควบคู่กันไปด้วยหลักที่ว่าจิตใจที่เข้มแข็ง ย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง

๒) อบรมสั่งสอน เพื่อลูกเติบโตมีชีวิตที่มีคุณภาพ เป็นคนมีเหตุผล รู้จักคิด รู้จักแก้ไขปัญหา ไม่เห็นแก่ตัว มีน้ำใจชอบช่วยเหลือคนอื่น เป็นต้น

๓) เป็นแบบอย่างความเป็นหญิงให้ลูกสาวและความเป็นชายให้ลูกชายได้ลอกเลียนแบบ เด็กหญิง จะลอกเลียนแบบความเป็นหญิง และลูกชายจะลอกเลียนแบบความเป็นชายที่ถูกต้องจากลักษณะท่าทาง อารมณ์ การพูด และอุดมคติ จากบิดามารดาเป็นลักษณะของตนเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นสตรี และความ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓-๙๕.

เป็นบุรุษที่สมบูรณ์ มีความสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของสตรีเพศและบุรุษเพศ มีความภาคภูมิใจในความ เป็นสุภาพบุรุษ ความเป็นสุภาพสตรีของตน^{๒๑}

การสร้างครอบครัวให้สมบูรณ์นั้นจะต้องมีบุตรธิดา เพราะบุตรธิดามีความหมายต่อชีวิตครอบครัว เป็นที่สุด บุตรเป็นที่ตั้งเป็นที่ต้องการปรารถนาของชนทั้งหลาย เพราะลูกจะเป็นผู้สืบตระกูล เป็นผู้ที่สามารถดาต้อองฝากฝังฝากฝังไ้เมื่อยามเจ็บป่วยและแก่เฒ่า ฉะนั้น ลูกผู้เป็นทายาทสืบตระกูล และสามารถฝากฝัง ฝากฝังของบิดามารดาได้นั้นจะต้องเป็นลูกที่ดี คือเป็นคนที่มีสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และที่กล่าวมา ทั้งหมดนั้นเป็นเพียงบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดาแบบทางโลกเท่านั้น

ส่วนบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรตามทฤษฎีพระพุทธรศาสนาเถรวาทนั้นบิดามารดามีไม่เพียงแต่เพียงความรักและวัตถุสิ่งของเครื่องใช้เท่านั้น แต่ต้องมีสติและปัญญาประกอบด้วยเพราะบิดามารดาต้อง เป็นพรหมของลูก เป็นเพื่อน และเป็นทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับลูกและที่สำคัญ คือ เป็นกัลยาณมิตรของลูกให้ ได้ (กัลยาณมิตร : พรโตโฆสะ ได้แก่ บิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดา)^{๒๒} ดังนั้น หน้าที่เลี้ยงดูบุตรของบิดา มารดา จึงมีอยู่ ๕ ประการ^{๒๓} ดังต่อไปนี้

๑) ห้ามไม่ให้ลูกทำชั่ว ได้แก่ บิดามารดาต้องห้าม ป้องกัน กีดกัน และสั่งสอนบุตรธิดาไม่ให้ทำ ความชั่วทั้งหลาย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจทุกวิถีทาง อันเป็นความผิดทั้งทางกฎหมายบ้านเมือง และศีลธรรม

๒) สั่งสอนให้ลูกตั้งอยู่ในความดี ได้แก่ บิดามารดาให้ลูกประพฤติดีมีศีลธรรมบิดามารดาต้อง พยายามเลี้ยงเข้าหาใจของลูกเพราะใจเป็นตัวควบคุมการกระทำของคน ที่ว่าเลี้ยงลูกให้ดีคือทำใจของลูกให้ดี คือให้ลูกมีสมบัติทางใจ ๒ ประการ คือธรรมะเป็นอาหารใจ และวิชาความรู้เป็นเครื่องมือของใจ เพราะใจที่ ขาดธรรมะเหมือนร่างกายที่ขาดอาหารและใจที่ขาดวิชาความรู้ก็เหมือนคนที่ขาดเครื่องมือทำงาน ฉะนั้น บิดา มารดาต้องปลูกใจของลูกให้มีทั้ง ๒ อย่าง จึงจะเป็นการปลูกฝังลูกในทางดีตามทฤษฎีพระพุทธรศาสนาเถร วาท

๓) ให้ลูกได้ศึกษาศิลปวิทยา ได้แก่ ศิลปวิทยาการทั้งหลายที่เมื่อเรียนแล้วไม่มีโทษแก่ตนเองและ ผู้อื่น สามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมส่วนรวมได้ หน้าที่ข้อนี้ความชัดเจนแล้วคือให้ลูกได้เล่าเรียน เพื่อให้มีความรู้ สามารถช่วยตัวเองต่อไปได้ บิดามารดาสมัยนี้ควรติดตามดูแลลูกอย่างใกล้ชิด ควรติดต่อกับทางโรงเรียนอยู่เสมอ ขอทราบเวลาเรียน ผลการเรียน รวมทั้งค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ลูกอ้างว่าทางโรงเรียน เรียกเรื่องด้วย ส่วนบิดามารดาที่มีลูกไปเรียนไกลบ้านต่างจังหวัด และขาดผู้ดูแลที่ไว้วางใจได้ ควรห่วงใยลูก ให้มาก ควรหาหอพักที่มีระเบียบข้อบังคับที่ดีด้วย และหมั่นไปเยี่ยมลูกอย่างสม่ำเสมอ

๔) หาคุ้มครองที่เหมาะสมให้ลูก ได้แก่ เมื่อบุตรธิดาเติบโตถึงวัยที่จะมีคู่ครอง มีครองครัวได้แล้ว มารดาและบิดาก็จัดหาภรรยาที่สมควรให้แก่ลูกชาย และสามีให้แก่ลูกหญิง คำว่า “สมควร” หมายถึงคู่ควร กันทั้งทางสกุล มารยาท ความรู้ และรูปร่าง เป็นต้น หน้าที่ของบิดามารดาข้อนี้ จัดเป็นความรักประเภทที่ ๒ คือความรักที่อยากให้ผู้อื่นเป็นสุข ผู้อื่นในที่นี้ก็คือลูกนั่นเองความรักที่อยากให้ผู้อื่นเป็นสุขนี้ เพราะบิดา มารดาท่านฝากความสุขไว้กับลูก เมื่อท่านเห็นว่าลูกมีความสุข ท่านก็มีความสุขไปด้วย แต่ถ้าลูกยังไม่มี ความสุข บิดามารดาก็เป็นห่วงเป็นกังวลเช่นกันสรุปว่าเมื่อลูกได้แต่งงาน บิดามารดาก็เท่ากับว่ามีความสุข ไปขั้นหนึ่ง คือ มั่นใจในลูกทั้งสอง (ลูกชาย-ลูกสะใภ้) ว่าการแต่งงานได้เริ่มต้นและดำเนินไปด้วยดีแล้ว

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑.

^{๒๒} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๘๒.

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

ส่วนอีกชั้นหนึ่ง คือความสุขของบิดามารดาที่คาดหวังในอนาคตว่า ลูกดำเนินชีวิตคู่ไปด้วยดี ครอบครัวยังมีความเจริญมั่นคง นี่ต่างหากคือความสุขที่แท้จริงของท่านทั้งสอง^{๒๔}

๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ลูกตามโอกาสอันควร ได้แก่ เมื่อถึงเวลาควรให้จึงให้ ถ้ายังไม่ถึงเวลาอันควร ให้ก็อย่าเพิ่งให้ เช่น ลูกยังเยาว์วัย ยังไม่รู้คุณค่าของทรัพย์ บิดามารดาก็ควรรอให้ลูกเติบโตเสียก่อนจึงให้ ถ้า ลูกประพฤติไม่ดีเช่นหมกมุ่นอยู่ในอบายมุข เป็นต้น บิดามารดาก็อบรมสั่งสอนให้ลูกกลับตัวได้เสียก่อนแล้ว จึงให้ เป็นต้น และคำว่า ทายาท นี้ ในทางพุทธศาสนาเถรวาทยังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) ธรรมทายาท รัชมรดกธรรม คือ เป็นทายาทของผู้มีศีลธรรมอันดีงาม

(๒) อามิสทายาท รัชมรดกอามิส คือ รั่วัตถุสมบัติ^{๒๕}

บิดามารดาของบุตรธิดา พึงให้ทรัพย์ทั้ง ๒ ประเภทแก่บุตรธิดา เพราะถ้าให้แก่ทรัพย์ทางโลกอย่างเดียว โดยไม่ได้มอบ (สั่งสอน ปลูกฝัง) ธรรมะอันเป็นทายาทที่ดีประเสริฐแก่บุตรธิดาแล้วไซ้ร้ อนาคตของ บุตรธิดาของตนนั้นไม่แน่ว่าจะมั่นคง และอาจทำให้ครอบครัววงศ์ตระกูลถึงความพินาศได้ ดังนั้น บิดามารดาพึงปลูกฝังความเป็นทายาทธรรมให้แก่บุตรธิดา ด้วยเหตุนี้ การทำหน้าที่ด้วยการบำรุงเลี้ยงบุตรธิดา ของบิดามารดานั้น พุทธศาสนาเถรวาทจัดเป็นมงคลชีวิตข้อหนึ่งใน ๓๘ ข้อ คือ ข้อที่ ๑๒ ปุตุตทการสส สงค โห (ปุตุตตสงคห)^{๒๖} การสงเคราะห์บุตร”^{๒๗}

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของบุตรธิดา

พระคถามีว่า “บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอภิชาตบุตร อนุชาตบุตร ไม่ปรารถนาอวชาตบุตรผู้ ตัดสกุล บุตรเหล่านี้แล มีพร้อมอยู่ในโลก บุตรเหล่าใดเป็นอุบาสก มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ บุตรเหล่านั้น ย่อมไฟโรจน์ในบริษัททั้งหลาย เหมือนดังพระจันทร์พ้นจากก้อนเมฆ ไฟโรจน์อยู่”^{๒๘}

ในทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า “บุตร” นั้นจึงมีอยู่ ๓ จำพวก ดังนี้

๑) อภิชาตบุตร ได้แก่ บุตรที่ยิ่งกว่ามารดาบิดา คือ เลิศกว่าบิดามารดา ได้แก่บุตรที่มีความดี มีความรู้ ความสามารถ ปัญญาเฉลียวฉลาดเฉียบแหลมและมีศีลธรรมคุณธรรมสูงกว่าบิดามารดา บุตรที่ดีมี คุณธรรมสูงกว่าบิดามารดา เป็นบุตรชั้นสูง สร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูล

๒) อนุชาตบุตร ได้แก่ บุตรที่ตามเยี่ยงมารดาบิดา คือ บุตรที่มีความดี ความรู้ความสามารถ สติปัญญาและคุณธรรมเท่าเทียมกับบิดามารดาคือเสมอบิดามารดา เป็นบุตรชั้นกลางพอรักษาวงศ์ตระกูลไว้ ได้

๓) อวชาตบุตร ได้แก่ บุตรที่ต่ำกว่ามารดาบิดา คือ ลูกที่เลวทรามได้แก่ บุตรที่มีความประพฤติ ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและคุณธรรมต่ำกว่าบิดามารดา เป็นบุตรชั้นต่ำ นำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ ตระกูล^{๒๙}

บุตรธิดาพึงประพฤติตนให้เป็นที่พึงพาของบิดามารดา โดยทำตนเป็นคนดี มีวิชาความรู้ มีความ ประพฤติดี ทำตนเป็น “อภิชาตบุตร” คือ บุตรที่ดีกว่าบิดามารดา สามารถช่วยเหลือบิดามารดาได้ทุก ๆ

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), *ครองเรือน – ครองรัก จักเลิศแท้ด้วยครองธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์สววย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๙-๑๑.

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๑/๑๗.

^{๒๖} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๕-๖/๔.

^{๒๗} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๕-๖.

^{๒๘} พ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๒๑๕-๒๑๖.

^{๒๙} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๗๔/๔๓๑-๔๓๓.

ด้าน ทำตัวเป็น “อนุชาตบุตร” คือ บุตรที่ดีเสมอต่อบิดามารดาสามารถช่วยเหลือบิดามารดาได้ ไม่เพียงทำตนเป็นประเภท “อวชาตบุตร” คือ บุตรที่ต่ำช้า เป็นคนไม่ดี บิดามารดาทุกคนมีความหวังอยู่ที่ลูก ดังคำโบราณ กล่าวไว้ว่า “มีลูกไว้พึ่งพา มีศาสนาไว้พึ่งใจ อย่าอ้อมเพียงห้องแต่พร่องทางใจ”

บิดามารดาทุกคนจะมีความสุขได้ ก็ต่อเมื่อลูกๆ เป็นคนดี มีฐานะ มีการงานมั่นคง เป็นฝั่งเป็นฝา แต่บิดามารดาจะเข้าใจ ถ้าลูกไม่ดี บิดามารดาจะนอนไม่หลับถ้าได้ข่าวว่าลูกประพฤติตนไปในทางไม่ดี และในมงคลข้อที่ ๑๑ คือ มาตาปิตุอุปภูฐาน^{๓๑} คือ การบำรุงมารดาบิดา^{๓๑} จัดเป็นมงคลชีวิตของผู้เป็นบุตรธิดา ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้ให้แก่บุตรธิดาได้นำไปเป็นข้อวัตรปฏิบัติ นำพาชีวิตให้พบความสุข ความสำเร็จ ความดีงามต่อไป อนึ่ง เหตุที่ท่านทั้งสองนั้นปรารถนามีบุตร เพราะท่านทั้งสองเล็งเห็นฐานะ ๕ อย่าง ดังต่อไปนี้

- ๑) บุตรจักเลี้ยงตอบแทนเรา
- ๒) จักทำกิจแทนเรา
- ๓) จักดำรงวงศ์สกุลของเรา
- ๔) จักปกครอง ดูแลรักษาทรัพย์มรดกของเรา
- ๕) จักทำบุญอุทิศไปให้เราเมื่อเราตายไปแล้ว^{๓๒}

บุตรพึงมีคุณธรรมต่อท่าน คุณธรรมของบุตร เริ่มที่รู้จักคุณบิดามารดา คือรู้ว่าท่านดีต่อเราอย่างไร สูงขึ้นไปอีกคือตอบแทนคุณท่าน ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ถึงกล่าวคุณธรรมของลูกไว้อย่างสั้นๆ แต่เก็บความไว้ได้อย่างครบถ้วน คือคำว่า กตัญญูและกตเวทී ฉะนั้น คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นลูกรวมอยู่ใน ๒ คำนี้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

บุคคลหาได้ยาก ๒ จำพวก ได้แก่

- ๑) บุพพการี ได้แก่ บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน
- ๒) กตัญญูกตเวทී ได้แก่ บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและทำตอบแทน

บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน หมายความว่า เป็นผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นโดยไม่คิดถึงเหตุ ๒ ประการ คือ ๑. ผู้นั้นเคยช่วยเหลือเรามาก่อน ๒. ผู้นั้นจะทำตอบแทนเราในภายหลังยกตัวอย่าง เช่น บิดามารดาเลี้ยงดูบุตรธิดา และครูอาจารย์สั่งสอนศิษย์ เป็นต้น

กตัญญูกตเวทී บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน หมายความว่า ผู้ได้รับการช่วยเหลือจากใครแล้วจดจำเอาไว้ ไม่ลืม ไม่ลบหลู่ ไม่ทำลายจะด้วยเหตุใดก็ตาม คอยคิดถึงอยู่เสมอ และทำตอบแทนอย่างเหมาะสมแก่อุปการะที่ท่านได้รับมา

- บุตรธิดาที่เกิดสืบสายเลือดในอกแท้ ผู้เสมือนดวงใจโดยตรงของพ่อแม่ คือ ลูกในไส้
- เด็กที่ผู้อื่นยกให้ และได้รับอุปการะชุบเลี้ยง จนสามารถพึ่งตนเองได้ คือ บุตรบุญธรรม
- คนภายใต้ปกครอง พักพิงอาศัยเรียนศิลปวิทยา และอบรมบ่มนิสัย คือ ลูกศิษย์

บุคคลผู้พร้อมด้วยคุณสมบัติทั้งสองประเภทนี้หาได้ยาก คือฝ่ายหนึ่งทำอุปการะก่อนแต่อีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้วแต่ไม่ตอบแทน ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติต่อกันไม่สม่ำเสมอ เพราะคนเรานั้นถูกอวิชชาและตัณหาครอบงำจึงมุ่งแต่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว เมื่อตนได้รับความสุขแล้ว ไม่คิดแลเหลียวผู้อื่น จึงเป็นการยากที่จะเป็นบุพพการี ส่วนผู้ที่ได้รับอุปการะจากผู้อื่นแล้วนั้นโดยมาก มักรู้จักแต่คุณ ไม่รู้จักตอบแทน จึงเป็นการยาก

^{๓๑} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๕-๖/๔.

^{๓๑} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๕-๖.

^{๓๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

เช่นกันที่จะทำตนให้เป็นผู้กตัญญูทวดเวทิต่อบุพพการีได้การตอบแทนคุณบิดามารดา นี้ ถือเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เป็นบุตรธิดาพึงประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด โดยแบ่งเป็นการตอบแทน ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ท่านยังมีชีวิตอยู่และช่วงที่ท่านล่วงลับไปแล้วดังนี้

๑) การตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาแบบที่ ๑ (ทั้ง ๒ ช่วง)

(๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่านตอบแทน

(๒) ช่วยเหลือการงานของท่าน

(๓) ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน

(๔) ประพฤติตนให้ควรแก่การรับทรัพย์มรดก

(๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่านอย่างสม่ำเสมอ^{๓๓}

๒) การตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาแบบที่ ๒ ถือว่าเป็นการตอบแทนที่สูงสุดพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ มี ๔ ประการ ดังนี้

(๑) ถ้าบิดามารดา ยังไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใสในพระศาสนา ก็แนะนำท่านให้มีศรัทธา เลื่อมใส ตั้งมั่นในพระศาสนา

(๒) ถ้าบิดามารดา ยังไม่มีศีล ก็แนะนำท่านให้ตั้งมั่นในศีล

(๓) ถ้าบิดามารดา ยังเป็นคนตระหนี่ ก็แนะนำท่านให้ให้ทาน

(๔) ถ้าบิดามารดา ยังไม่มีปัญญา ก็แนะนำท่านให้มีปัญญา ให้เกิดปัญญา รู้เห็นเข้าใจในคำสั่งสอนทางพระศาสนา^{๓๔}

การตอบแทนบุญคุณมารดาบิดาแบบที่ ๒ ทั้ง ๔ ประการนี้ ประเสริฐนัก อนึ่ง แม้เราจะให้มารดาบิดากินนอน ขับถ่ายอยู่บนบ่าของเราตลอดถึง ๑๐๐ ปี คอยป้อนน้ำ ป้อนข้าว นวดพื้นปรนนิบัติบนบ่าของเราเป็นเวลา ๑๐๐ ปี ก็ไม่ถือว่าตอบแทนบุญคุณท่านได้สูงสุดเท่า ๔ ประการแบบที่ ๒ ได้เลย^{๓๕} เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้บุตรธิดาตอบแทนบุญคุณท่านด้วยการบำรุงท่านทั้งสอง ซึ่งถือว่าเป็นมงคลชีวิตของบุตรธิดา^{๓๖} ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“เพราะการปรนนิบัติในมารดาบิดานั้นแล บันดาลให้หลาย ย่อมสรรเสริญเขา[บุตรธิดา] ในโลกนี้ นี้เอง, เขาละไปแล้ว [ตาย] ย่อมบันเทิงในสวรรค์”^{๓๗}

พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้คนเป็นคนดี คนดีย่อมเป็นที่ปรารถนาที่ต้องการในที่ทุกหนทุกแห่ง ในทุกกิจการ และในทุกยุคทุกสมัย คนดีทำให้ครอบครัวเจริญ โรงเรียนเจริญ ชุมชนเจริญ สังคมและประเทศชาติเจริญ คนดีอยู่ในครอบครัวใด โรงเรียนใดและสังคมใด ครอบครัวโรงเรียน และสังคมนั้นๆ ย่อมมีความสุข ความกตัญญู คือ คุณสมบัติและสัญลักษณ์ของคนดีกตัญญูกับทวดเวทิตรวมเป็นกตัญญูทวดเวทิต เป็นคุณธรรมคู่กันเสมอ เป็นหลักถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของสัตบุรุษ คือ คนดี หรือคนในอุดมคตินั้นเอง ในสังคมชาวพุทธ คนมีกตัญญูทวดเวทิตย่อมเป็นผู้ควรค่าแก่ความรัก เกียรติ ศักดิ์ศรี และการยกย่องสรรเสริญ

^{๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^{๓๔} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๖.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔-๒๐๕.

^{๓๖} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๕-๖.

^{๓๗} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๒/๔๕-๔๖.

จากผู้อื่น เพราะได้ปฏิบัติธรรมอันถือว่าเป็นมงคลยิ่งข้อหนึ่ง คือ ความกตัญญู บุคคลย่อมมีชีวิตประสพแต่ความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง

สรุป คำสั่งสอนของบิดามารดาก็ดี การเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรธิดาก็ดี เปรียบเสมือนการสร้างแรงจูงใจในทางที่ดีให้กับบุตร ถ้าหากครอบครัวไม่มองข้ามสิ่งเหล่านี้ไป ก็นับว่าได้สร้างพื้นฐานที่ถูกต้องให้แก่บุตรธิดาของตน เพราะบุตรธิดา คือ สายใยความรัก ความผูกพัน เป็นโซ่ทองคล้องใจบิดามารดา บุตรที่รัก คือ สายเลือดแห่งความรักและเป็นสมบัติล้ำค่าของบิดามารดาที่มีอยู่ร่วมกัน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคือ ความขัดแย้งในครอบครัวนั้น จึงเป็นบทบาทและหน้าที่ของทั้งบิดามารดาและบุตรธิดาซึ่งไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความสำคัญมากกว่ากัน เพราะหากแต่ละคนต่างได้ปฏิบัติบทบาทหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์แล้ว ความสุขความเจริญ ความตั้งมั่นแห่งครอบครัวก็ย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน มิจำต้องกล่าวถึงความขัดแย้ง ปัญหาต่างๆ เลย เพราะไม่มีวันที่จะมาเยี่ยมเยือนครอบครัวได้ トラบเท่าที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวร่วมแรงกายใจยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

สรุปผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายดังที่กล่าวมานั้น จัดเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการครองเรือน และป้องกันแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งต่างๆ ในครอบครัวดังนั้น บิดามารดาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตลูก เป็นผู้ให้กำเนิดและคอยประคับประคองเลี้ยงดูให้ลูกได้ก้าวเดิน ได้คิด ได้ฝัน ได้ปฏิบัติ และได้เติบโตใหญ่เป็นอนาคตของชาติบ้านเมือง ดังนั้น ความรักความอบอุ่นและแบบอย่างอันดีงามจากบิดามารดาเหล่านี้แหละที่จะช่วยให้ลูกเติบโตอย่างมีคุณธรรมคุณภาพและคุณประโยชน์ เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืนได้ในอนาคต

๒.๑.๓ ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง

ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้างถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ของครอบครัวอีกประการหนึ่ง ตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าชีวิตของมนุษย์ทุกคน คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง “กาย” กับ “ใจ” หรือ “รูป” กับ “นาม” ถ้าหากมนุษย์ ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจอันถ่องแท้ถึงความต้องการทางกายและทางใจของตนแล้ว ไชรั ชีวิตที่เกิดมาก็ยากจะพบความสุขที่สมดุลแห่งชีวิตและจิตใจได้ ต่อให้ร่ำรวยมั่งคั่งปานใด มีชื่อเสียง อำนาจใหญ่โตปานใดก็ตาม พุทธศาสนาเถรวาทถือว่าบุคคลผู้นั้นจะไม่มีวันสามารถยกระดับความสะอาด สงบและสว่างของกายใจของตนเองได้เลยทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์นั้นมีส่วนสำคัญอยู่ ๒ อย่างที่สามารถสร้างสรรค์ความสุขได้ กล่าวคือ ร่างกายและจิตใจ ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาท มีหลักคำสอนต่อธรรมชาติของกายและจิตใจไว้ว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว กายเป็นคนทำ แต่จิตเป็นคนสั่งให้กายทำ ทั้ง ๒ อย่างอาศัยซึ่งกันและกันจึงจะมีความสมบูรณ์แห่งการกระทำ การพูด และการคิด โดยมีหลักทั้งการเรียนรู้ และปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียงจึงจะสามารถทำให้เป็นผู้สามารถยึดเอาประโยชน์ทั้งทางโลก (ครองเรือน) และทางธรรม ได้อย่างแท้จริง ดังนั้น จิตใจจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์ชาติในฐานะเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมที่ดี และพฤติกรรมที่ชั่วทุกประเภท ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ที่ตาม ทำอยู่ที่ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้แต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ความสุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเหมือนเงาไปตามตัว ฉะนั้น”^{๓๘}

^{๓๘} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๑.

การประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัวเพื่อความ เป็นหนึ่งเดียวนั้น รวมทั้งการแก้ไข ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวนั้น จึงจำต้องเริ่มที่จิตใจก่อน จึงจะถือได้ว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตรงประเด็น กล่าวคือ ต้องเริ่มที่จิตใจให้เกิดความรู้ ความเห็นที่ชอบ (สัมมาทิฐิ) ว่าคนแต่ละคนต่างเป็นสิ่งที่ชีวิต เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และต้องตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติเหล่านั้น โดยมีปัญหาต่างๆ ต่างทยอยเกิด ขึ้นมาเพื่อให้ได้ใช้สติปัญญาและพลังร่างกายใจร่วมกันขจัดปัดเป่าให้สิ้น เพื่อให้สถาบันครอบครัวสามารถ ดำรงมั่นคงได้เป็นไปโดยราบรื่นตามแนวทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้วิจัยจึงได้คัด สรรหลักธรรมสำหรับการครองเรือนของสมาชิกในครอบครัวมาอธิบายขยายความ เพื่อป้องกัน เสริมสร้าง และแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในยุคปัจจุบัน หลักธรรมบางข้อนั้นจำต้องประพฤติที่ตัวสามีหรือที่ตัวภรรยาเอง บาง ข้อบุตรธิดาจำต้องปฏิบัติตาม และบางข้อจำต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสุขความเจริญของวงกลม ใบบุญต์ดังต่อไปนี้

ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง พระพุทธทศกัณฐ์ว่า “นตถิ โลเก รโห นาม^{๓๙} ขึ้นชื่อว่าที่ลับ ไม่มีในโลก”^{๔๐} สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า ใครทำอะไร ที่ไหน ไม่ว่าดีหรือไม่ดี ตนเองผู้ทำนั้น แผลรู้ดีที่สุด สามีหรือภรรยาคนใดประพฤติผิดใจคู่ครองของตน สักวันความจริงก็จะปรากฏแจ้ง เมื่อ ปรากฏแจ้งแล้วก็อาจถึงขั้นทำร้ายร่างกายกันจนกระทั่งหย่าร้างกันไปในที่สุด สภาพบ้านแตกสาแหรกขาดก็ เกิดขึ้นตามได้อย่างไม่ต้องสงสัย ดังนั้น ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้างระหว่างสามีภรรยา ก็นับว่าเป็น ปัญหาที่สำคัญมากปัญหาหนึ่งในครอบครัวไทยในปัจจุบัน และเป็นปัญหาที่ควรระวังแก้ไขโดยด่วน เพราะ สามารถนำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ได้ง่ายดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าหลักธรรมที่สามารถควบคุมหรือกำจัดปัญหาเรื่องนี้ ได้ ก็คือ “อินทรีสังวร”^{๔๑} มีรายละเอียด ดังนี้

๑) อินทรีสังวร ๖ ประการ

การสำรวมระวังอินทรี ๖ หรืออายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่ปล่อยให้เกิด อากาโรผลิตเพลินยนิตีเกินไปเมื่อไปกระทบกับอายตนะภายนอกหรืออารมณ์ ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คือ อารมณ์ที่มาถูกต้องทางกาย และธรรมารมณ์ คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ มีสติรู้เท่าทัน ไม่ หลงใหลไปตามกระแสของกิเลสตัณหา ซึ่งจะก่อให้เกิดการประพฤติผิดทางเพศ อันจะเป็นเหตุก่อความ ทะเลาะกัน ขัดแย้งกันและอาจนำเชื้อไวรัสร้าย (เอดส์) มาให้แก่ตนแก่คู่ครองของตน ทำให้ครอบครัวเกิด ความแตกร้างจนถึงขั้นหย่าร้างกันไปเลยทีเดียว

๒) หลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ

ฆราวาสธรรม หมายถึง ธรรมะของผู้ครองเรือน เป็นหลักธรรมข้อปฏิบัติที่จะทำให้ผู้ครองเรือน ทั้งหลายแต่ละครอบครัวมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขตามอัตภาพ มีอยู่ ๔ ประการ^{๔๒} ได้แก่

(๑) สัจจะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ผู้ครองเรือนทั้งชายหญิงจำต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เช่น สามีกับภรรยาในฐานะที่เป็นคู่ชีวิตของกันและกัน ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวงโดยเฉพาะคู่ชีวิตของ ตน ไม่คิดนอกใจ ไม่โกหกหลอกลวง มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ มีความรับผิดชอบ ดูแลสั่งสอนบุตรธิดาใน

^{๓๙} พุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๕๑๘/๑๓๑.

^{๔๐} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๕๑๘/๑๓๐.

^{๔๑} อง.ติก. (ไทย) ๒๐ /๔๕๕/๑๐๘.

^{๔๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๕๘.

ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ตั้งงาม และสงเคราะห์ญาติพี่น้องเป็นต้นคำว่า สัจจะ นี้มีลักษณะ ๕ สถานของผู้ครองเรือนพึงประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

- ๑) ตรงต่อหน้าที่ ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มกำลังความสามารถของตน
- ๒) ตรงต่อการทำงาน ได้แก่ การตั้งใจทำงานให้ดี มีสติสัมปชัญญะ
- ๓) ตรงต่อเวลา ได้แก่ การรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้กันไว้
- ๔) ตรงต่อบุคคล ได้แก่ การประพฤติดีต่อกัน
- ๕) ตรงต่อความดี ได้แก่ การยึดมั่นอยู่ในคุณงามความดีของตนตลอดไป^{๔๓}

(๒) ทมะ ได้แก่ ความข่มใจของตน การฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้อารมณ์แห่งความโลภโกรธ หลงเข้าครอบงำได้ เช่น พยายามข่มใจไม่ให้มีเรื่องทะเลาะกันขึ้นได้ และข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีหรือในสิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในครอบครัว สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดี ต้องข่มใจที่จะไม่ทำ จะไม่ให้เกิด เช่น ข่มใจที่จะไม่เล่นอบายมุขมีการพนัน เป็นต้น

(๓) ขันติ ได้แก่ ความอดทน ผู้ครองเรือนทุกคนต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน อดทนต่อสิ่งที่เกิดในครอบครัวของตน อดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูบุตรหลาน อดทนต่อสิ่งที่สร้างความลำบาก เช่น เมื่อเกิดการทะเลาะกันขึ้นต้องรู้จักอดทน พร้อมทั้งพยายามที่จะขจัดปัญหาการทะเลาะนั้นออกไปจากจิตใจและอดทนต่ออำนาจกิเลส หมายถึง อดทนต่ออารมณ์ต่างๆ ที่นำพาสลบจิตใจที่เข้ามาช่วย เช่น ความสนุกสนานบันเทิง การเที่ยวเตร่ เป็นต้น

(๔) จาคะ ได้แก่ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งต่างๆ ตนให้แก่ผู้อื่น เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ ผู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ผู้ที่ด้อยโอกาส และผู้ที่มีฐานะยากจนลำบากยิ่งกว่าเรา ผู้ครองเรือนมีน้ำใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันในครอบครัว ในท้องถิ่น หมู่บ้าน และประเทศชาติบ้านเมือง อีกนัยหนึ่ง เป็นการสละอารมณ์ต่างๆ ที่ไม่ดี เช่น ความทุกข์ ความผิดหวังจากการงาน ความเก้บกดเรื่องที่ลัดกลุ้มใจนั้นออกไปจากตน จากครอบครัวของตนให้ได้ เป็นต้น

ถ้าสมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถประพฤติปฏิบัติตนตามหลักฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ได้แล้ว ก็สามารถครองใจของมวลสมาชิกในครอบครัวได้ และหากทุกคนในครอบครัวมีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อ คือ มีความสัตย์ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ สุจริตต่อกัน รู้จักข่มใจไม่ให้อารมณ์แห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยาเข้าแทรกซึม รู้จักข่มใจไม่ให้ลุ่มหลงในอบายมุข ตลอดทั้งสิ่งเสพติดทั้งมวล มีความอดทนต่อความยากลำบาก ทั้งร่างกายและจิตใจมีความขยันขันแข็งในการหาเลี้ยงชีพ และรู้จักการให้การเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลที่มีพระคุณ ลูกหลาน ญาติพี่น้องและผู้ที่ยากกว่า ครอบครัว ชุมชนและสังคมจะสงบสุข ร่มเย็นเป็นสุขครอบครัวที่ล้มเหลวแตกแยก สังคมที่วุ่นวายเดือดร้อน หาความสุขไม่ได้ ก็เพราะบุคคลขาดฆราวาสธรรมนี้เอง ดังนั้น ผู้ครองเรือนทั้งหลายจึงจำต้องยึดเอาหลักธรรมที่กล่าวมานี้ไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวสืบไป

ดังนั้นการนอกใจของสามีภรรยา นั้น ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า เป็นทางเสื่อมจากการครองเรือนทางหนึ่งใน ๖ ทางเสื่อม

^{๔๓} ปิ่น มุกกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๘-๔๖๕.

๓) เว้นขาดจากอบายมุข ๖ ประการ อบายมุข

คือ ช่องทางของความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อเย็บแห่งโศกทรัพย์^{๔๔} ได้แก่

๑) การหมกในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ อย่าง คือ

- (๑) ความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง
- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
- (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
- (๔) เป็นเหตุเสียชื่อเสียง
- (๕) เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย
- (๖) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา^{๔๕}

๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ อย่าง คือ

- (๑) ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตัว
- (๒) ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
- (๓) ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- (๔) เป็นที่สงสัย ของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ
- (๕) มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริงในที่นั้นๆ
- (๖) ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง^{๔๖}

๓) การหมกมุ่นในการเที่ยวดูมหรสพ มีโทษ ๖ ประการ คือ

- (๑) มีการรำที่ไหน(ไปที่นั้น)
- (๒) มีการขับร้องที่ไหน(ไปที่นั้น)
- (๓) มีการประโคมที่ไหน(ไปที่นั้น)
- (๔) มีเสภาที่ไหน(ไปที่นั้น)
- (๕) มีการบรรเลงที่ไหน(ไปที่นั้น)
- (๖) มีเถิดเทิงที่ไหน(ไปที่นั้น)^{๔๗}

๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน เป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ คือ

- (๑) ผู้ชนะย่อมก่อเวร
- (๒) ผู้แพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ที่เสียไป
- (๓) เสียทรัพย์ทันตาเห็น
- (๔) ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
- (๕) ถูกมิตรรอมาคย์ ดูหมิ่น
- (๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย^{๔๘}

๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่ว มีโทษ ๖ ประการ คือ

- (๑) เขามีนักเลงการพนัน เป็นมิตรสหาย

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒-๒๐๓.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๓.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๐/๒๐๓-๒๐๔.

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๑/๒๐๔.

- (๒) เขามีนักเลงเจ้าชู้ เป็นมิตรสหาย
- (๓) เขามีนักเลงเหล่า เป็นมิตรสหาย
- (๔) เขามีคนหลอกลวง เป็นมิตรสหาย
- (๕) เขามีคนโกง เป็นมิตรสหาย
- (๖) เขามีโจร เป็นมิตรสหาย^{๔๙}

๖) เกียจคร้านการงาน มีโทษ โดยทำให้ยากเหตุต่างๆ เป็นข้ออ้างผัดผ่อนไม่ทำการงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง ๖ กรณี คือ

- (๑) มักอ้างว่า หนาวเกินไป แล้วไม่ทำการงาน
- (๒) มักอ้างว่า ร้อนเกินไป แล้วไม่ทำการงาน
- (๓) มักอ้างว่า เวลาเย็นเกินไป แล้วไม่ทำการงาน
- (๔) มักอ้างว่า เวลายังเช้าเกินไป แล้วไม่ทำการงาน
- (๕) มักอ้างว่า หิวเกินไป แล้วไม่ทำการงาน
- (๖) มักอ้างว่า กระจายหิวไป แล้วไม่ทำการงาน^{๕๐}

อบายมุขทั้งหมดนี้หากประพฤติเข้าแล้วก็เกิดเหตุให้เกิดความฉิบหาย ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สิ้น ครอบครัวล่มสลายได้ และอบายมุขทั้ง ๖ นี้ ก็สามารถก่อให้เกิดปัญหาทุกอย่างทั้งในชีวิตส่วนตัว ครอบครัว สังคมประเทศ เช่น ปัญหายาเสพติด การพนัน ปัญหาโสเภณีปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

ปัญหาการนอกใจระหว่างคู่สมรส ไม่ว่าจะชายหรือหญิง ก็จัดเป็นทางเสื่อมข้อที่ ๕ ได้แก่ความเป็นนักเลงหญิง (เจ้าชู้) อันเป็นผลมาจากการคบคนชั่วเป็นมิตร เพราะเหตุว่าถ้าชายคนใดมีภรรยาแล้ว ยังมีใจจดจ่อในหญิงที่ตนมุ่งหวัง จำเป็นต้องมีการจ่ายทรัพย์เงินทองเพื่อเอาอกเอาใจหญิงคนนั้นเพื่อให้หญิงนั้นรักตน และหากเป็นหญิงหากินในทางค้าประเวณีก็อาจเป็นหนทางให้เกิดโรคร้ายได้หรือถ้าหญิงนั้นมีสามีแล้วก็อาจทำให้ต้องทะเลาะวิวาทกันเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตก็ได้ และหญิงที่มีสามีแล้ว หากนอกใจสามีของตนก็ถือว่าประพฤติทางแห่งความเสื่อมเข้าให้แล้วเช่นกันตรงนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ให้วิธีการสังเกตคนที่เป็นมิตรไว้ว่ามีลักษณะที่ควรคบและไม่ควรคบอย่างไร ดังนี้

คหบดี คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม คือ

๑) คหบดีบุตร คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) เป็นถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
- (๒) เสียน้อย ประารถนาจะได้
- (๓) เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน
- (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว^{๕๑}

๒) คหบดีบุตร คนดีแต่พูดเธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๓/๒๐๕.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔-๒๕๕/๒๐๗.

- (๒) กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
- (๔) เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง^{๕๒}

๓) คหบดีบุตร คนหัวประจบ เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) เพื่อนทำความชั่ว ก็คล้อยตาม
- (๒) เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
- (๓) สรรเสริญต่อหน้า
- (๔) นินทาลับหลัง^{๕๓}

๔) คหบดีบุตร คนที่เป็นเพื่อนชักชวนไปในทางเสื่อม เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) เป็นเพื่อนที่ชักชวนให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
- (๒) เป็นเพื่อนชักชวนให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน
- (๓) เป็นเพื่อนชักชวนให้หมกมุ่นในการเที่ยวดูมหรสพ
- (๔) เป็นเพื่อนชักชวนให้หมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท^{๕๔}

ส่วนคหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่ามีมิตรมีใจดี (มิตรแท้) คือ

๑) คหบดีบุตร มิตรมีอุปการะ เธอพึงทราบว่ามีมิตรมีใจดี (มิตรแท้) ๔ ประการ คือ

- (๑) ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๒) ป้องกันสมบัติของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๓) เมื่อมีภัย ก็เป็นที่พึ่งพำนักได้
- (๔) เมื่อกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโศกทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจ^{๕๕}

๒) คหบดีบุตร มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข เธอพึงทราบว่ามีมิตรมีใจดี (มิตรแท้) ๔ ประการ คือ

- (๑) บอกความลับของตนแก่เพื่อน
- (๒) ปิดความลับของเพื่อนมิให้แพร่งพราย
- (๓) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
- (๔) แม้ชีวิตก็อาจสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้^{๕๖}

๓) คหบดีบุตร มิตรแนะนำประโยชน์เธอพึงทราบว่ามีมิตรมีใจดี (มิตรแท้) ๔ ประการ คือ

- (๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- (๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๒๐๗.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๗ /๒๐๗.

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๘/๒๐๗.

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๐๗.

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๑๐.

(๔) บอกทางสวรรค์ให้^{๕๗}

๔) คหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) ๔ ประการ คือ

(๑) ไม่พอใจในความเสื่อมของเพื่อน

(๒) พอใจในความเจริญของเพื่อน

(๓) ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน

(๔) สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน^{๕๘}

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ย่อมชักนำผู้ที่คบหาไปสู่ความดีงามในชีวิตได้ เป็นมิตรที่ควรคบหาสมาคมด้วย^{๕๙}

ดังนั้น ตรงนี้เราจะเห็นได้ว่า ถ้าสามีและภรรยาคนใดประพฤตินอกใจกัน ผลเสียหรือโทษนั้น มีทั้งในปัจจุบัน เช่นการหย่าร้างเป็นต้น และในอนาคตคือเมื่อสิ้นชีพไปแล้วยังต้องไปรับผลกรรมในนรกอีก ฉะนั้น ขอให้ผู้เป็นสามีและภรรยาพึงตระหนักสังวรให้ดี สามีไม่พึงนอกใจภรรยาไม่ว่ากรณีใดๆ และภรรยาเองก็ไม่พึงนอกใจสามีด้วย ปัญหาการหย่าร้างก็จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน เมื่อเกิดมีปัญหานอกใจกันอันเป็นเหตุ จะนำไปสู่การแตกร้างในครอบครัวได้นั้น สามีภรรยาก็ควรพิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบด้วยสติปัญญา และควรตั้งคำถามว่า “การหย่าร้าง” เป็นทางออกที่ดีแล้วหรือเมื่อต้องอยู่ในภาวะเผชิญกับปัญหาในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน และควรหวนระลึกนึกถึงวันวานที่ผ่านมาที่เราทั้งสองได้รักกัน ได้ตกลงปลงใจแต่งงานกันนั้น การกระทำทางกายวาจา และใจในตอนนั้นเป็นอย่างไร อนึ่ง ทั้งคู่ควรยอมรับว่าการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันย่อมมีปัญหา ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา และปัญหาเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมจะมีทางแก้ไขได้เช่นกัน

๒.๑.๔ ปัญหาความยากจน

ปัญหาความยากจน แก้ไขด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมที่ภูธธัมมิกัตถประโยชน์ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ คือ

๑) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนที่ดี

๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่นไม่ให้เป็นอันตรายก็ดี รักษาการงานของตัวไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี

๓) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

๔) สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ไม่ให้เกิดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ปัญหาความยากจน คำกล่าวที่ว่า “ทุกอย่างจะสำเร็จด้วยดีถ้ามีแผน” เป็นคำกล่าวที่เป็นจริงเสมอ การดำเนินชีวิตในการ ครองเรือนจะสำเร็จ และเป็นสุขได้ก็ต้องมีการวางแผน ดังนั้น ปัญหาความยากจนของครอบครัวไทยนี้ สามารถแก้ไข ป้องกันได้ด้วยการวางแผนวางแนวทางไว้ล่วงหน้า ดังนี้

๑. การวางแผนด้านที่อยู่อาศัย เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ร่วมกับ ครอบครัวอีกฝ่ายหนึ่ง หรือต้องไปอยู่ร่วมกับครอบครัวของอีกฝ่ายหนึ่งก็ จำเป็นจะต้องวางแผน ในการดำเนินชีวิต ให้กับสมาชิกใหม่ วางแผนที่จะสร้างครอบครัวของตนเอง

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๑๐.

^{๕๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๔/๒๑๑.

^{๕๙} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, แบบประกอบนักรธรรมตรี - อธิบายคิหิปฏิบัติ ทิศวิภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐-๕๓.

๒. วางแผนการใช้จ่ายในครอบครัว คู่สมรสจะต้องวางแผนรายรับรายจ่ายในครอบครัวให้เหมาะสมพอดี และมีการเก็บออมเพื่อใช้ในคราวจำเป็น เก็บออมไว้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยสร้างครอบครัว เพื่อการศึกษาของ ลูก และอื่นๆ

๓. วางแผนการมีสมาชิกใหม่ในครอบครัว คือ วางแผนการมีลูกว่าจะมีลูกกี่คนและจะมีในช่วงเวลาไหน จะเลี้ยงดูอย่างไรให้ลูกเป็นคนดี มีการศึกษา มีอาชีพหาเลี้ยงชีวิตได้ และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

๔. วางแผนในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม วางแผนที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวที่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วย สร้างการมีส่วนร่วมในสังคมสิ่งแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่หรือหากมีโอกาสที่จะเลือกได้ ควรจะเลือกอาศัยอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี นอกจากนี้ ยังมีเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนอีกมาก ซึ่งคู่สมรสจะต้องเตรียมและวางแผนไว้ล่วงหน้า จะช่วยให้ชีวิตการครองเรือนประสบความสำเร็จ อบอุ่นและมีความสุขได้^{๖๐}

การวางแผนครอบครัว ก็คือ การป้องกันปัญหา ถือเป็นวิธีการจัดการกับปัญหาที่ดีที่สุดแต่ก็ทำได้ยากที่สุดด้วยเพราะการป้องกันเป็นการกระทำล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดปัญหา การที่จะทำเช่นนั้นได้ ผู้กระทำจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาที่จะทำการป้องกันอย่างแจ่มแจ้ง พร้อมทั้งมองเห็นอันตรายหรือผลที่จะเกิดขึ้นจากปัญหานั้นอย่างชัดเจนด้วย จึงมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะทำการป้องกันไม่ให้ปัญหานั้นเกิดขึ้นกับตนเองและกับบุคคลอื่นเป็นที่รักของตนอย่างเช่น ภรรยา สามี และบุตร เป็นต้น ถ้าเป็นผู้บริหารงานของรัฐก็ต้องหาทางกำหนดนโยบายและวิธีปฏิบัติเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่มีอยู่ลุกลามหรือแพร่ขยายต่อไป และถ้ามาตรการป้องกันที่ออกมาได้ผล ปัญหาที่เป็นเป้าหมายในการป้องกันจะต้องลดลงหรือถูกควบคุมไม่ให้เป็นอันตรายต่อสังคมต่อไปในท้ายที่สุด

อนึ่ง การทำบัญชีรายรับรายจ่ายครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกัน ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ ร่วมกันบันทึก ร่วมกันทำ ร่วมกันวิเคราะห์ ได้พูดคุยกันมากขึ้นกล่าวคือ บัญชีรับจ่ายครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวเห็นข้อมูลการใช้จ่ายเงิน ได้ฉุกคิดเกิดจิตสำนึกที่จะไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นเหยื่อบริโภคนิยมที่กระตุ้นให้เสพมากมาย เพื่อหมุนวงล้อเศรษฐกิจกันอย่างเอาเป็นเอาตาย มีเหตุผลในการใช้จ่ายเงินมากขึ้น เกิดความคิดถึงกัน เอื้ออาทรกันในครอบครัวมากขึ้น ทำให้มีพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินที่ถูกที่ควรมากขึ้น

การทำบัญชีรับจ่ายครอบครัว ไม่ใช่เครื่องมือเฉพาะของครอบครัวเกษตรกรหรือคนมีรายได้น้อย แต่เป็นเครื่องมือพื้นฐานของทุกครอบครัว ไม่ว่าจะยากดีมีจน เป็นกระจกสะท้อนให้รู้จักตนเอง ด้วยตนเอง และเพื่อตนเอง

การพัฒนาประเทศตามแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยม เราถูกกำหนดกรอบให้ผู้คนคิดถึงแต่การเพิ่มรายได้ให้มากที่สุดเท่าที่ความสามารถจะหาได้ด้วยทุกวิถีทาง และกระตุ้นให้ใช้จ่ายให้มากที่สุดเพื่อกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตลอดเวลา

โดยทำให้เชื่อด้านเดียวว่า การเสพมากมาย จะทำให้มีความสุขมากๆ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วความอยู่เย็นเป็นสุขจะเกิดขึ้นได้ต้องอยู่บนความมีพอดี กินพอดี เป็นพอดี อยู่พอดี ชีวิตมีความสุข ไม่สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่ง

^{๖๐} กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, “การครองเรือน,” <[http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/๔๑๐๐๕ /index.htm](http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/๔๑๐๐๕/index.htm)>, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐.

การทำบุญชียรับรายจ่ายครอบครัวก็คือ เครื่องมือให้เราได้รับทั้งน้ำไหลเข้าและไหลออก รู้ปริมาณน้ำที่สะสมอยู่ในนา และรู้ด้วยว่าเราควรมีน้ำสะสมสักเท่าใด จึงจะเกิดความสมดุลพอดีพอเพียง ความสมดุลพอดีพอเพียง จะทำให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข ความสุขโต้งไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการจนเกิน-รวยเกิน การหาเกิน-เสพเกิน ล้วนสร้างความอยู่ร้อนนอนทุกข์ทั้งต่อตนเอง ต่อสิ่งแวดล้อม และต่อผู้อื่น^{๖๑}

๒.๑.๕ อริยสัจ ๔ กับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง

หลักคำสอนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ อริยสัจ ๔^{๖๒} ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศแก่พระปัญจวัคคีย์ว่า เมื่อใดพระองค์มีความเห็นด้วยญาณตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ อย่างบริสุทธิตีแล้ว เมื่อนั้นพระองค์ทรงยืนยันว่าเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว ซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก อริยสัจแปลว่าของจริงหรือความจริงอย่างประเสริฐ ของจริงของพระอริยเจ้า ความจริงที่ทำให้คนกลายเป็นพระอริยเจ้า “อริยสัจ ๔”^{๖๓} หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการนี้ได้แก่

๑) ทุกข์ หมายถึงความทุกข์ หรือความไม่พึงพอใจ ทุกข์ ตามศัพท์แปลว่าสภาพที่ทนได้ยาก หรือสิ่งที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ นอกจากนั้นยังหมายถึงสภาวะที่บีบคั้นทำให้ลำบาก

๒) ทุกขสมุทัย หมายถึงเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ อย่าง คือ กามตัณหาภวตัณหา และวิภวตัณหา

๓) ทุกขนิโรธ หมายถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไปหรือนิพพานคือความดับสิ้นไปแห่งกิเลส

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึงทางที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘ หรืออัฐชังคิคมรรค บางทีเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งแปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้เมื่อสรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา^{๖๔}

อริยสัจ ๔ นี้เรียกกันสั้นๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นธรรมะที่ทำให้ผู้ค้นพบคนแรกถูกขนานนามว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สามกกังสิกะ” ซึ่งแปลว่า “ธรรมะที่พุทธเจ้าทรงเปิดทรวงขึ้นด้วยพระองค์เอง” เป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้เองและไม่สาธุการแก่ผู้อื่น อริยสัจ ๔ เป็นคำสอนที่มีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา เป็นทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบใหม่ โดยไม่ได้เลียนแบบหรือดัดแปลงมาจากคำสอนใครอื่นเลย ถ้าหากมีคำถามว่า “พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร” ก็ตอบว่า “พระองค์ตรัสรู้อริยสัจ ๔”

จะเห็นได้ว่าหลักอริยสัจ ๔ นี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิชาการทางโลกแขนงต่างๆได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาคครอบครัว ปัญหาคชีวิต สังคม บ้านเมือง เศรษฐกิจ ความขัดแย้ง คือ โรคอย่างหนึ่ง เป็นลักษณะของความทุกข์ สาเหตุของความขัดแย้งหรือโรค คือ สมุทัย การหายจากความขัดแย้งหรือโรค คือ นิโรธและวิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง

^{๖๑} อ่ำพล จินดาวัดนะ, “ทำบุญชียรับจ่ายช่วยให้ครอบครัวเป็นสุข”,

<<http://www.love4home.com/mcontents/marticle.php?Ntype=๒&id=๔๙๙๐๗>>, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๖๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท เอส อาร์ พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด , ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๐.

^{๖๔} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๑๘.

หรือโรค คือ อริยมรรค ๘ ดังนั้น อย่าปล่อยปัญหาความขัดแย้งไว้ให้ลุกลาม โดยที่ยังไม่ได้พยายามแก้ไขอย่างเต็มที่ พยายามเปิดใจ ให้โอกาสกับตนเองและทุกคนในครอบครัว ได้ร่วมค้นหาพลังของครอบครัวร่วมกัน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะปัญหาครอบครัวมีทางออกที่ดีเสมอ ด้วยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทดังที่กล่าวมา

๒.๒ เทคนิคการใช้ชีวิตคู่

เคล็ดไม่ลับในการมีชีวิตคู่ เวลาเราไปงานแต่งงานไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องเชิญญาติผู้ใหญ่หรือผู้มีเกียรติในวงสังคมขึ้นไปอวยพรให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาว เราท่านมักจะได้ยินประโยคๆ หนึ่งอยู่เสมอ คือ “ขอให้อยู่กับจนแก่จนเฒ่าถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร” แต่ก็ไม่มีใครบอกว่ามีที่คู่ที่เอาไม้เท้าเอากระบองมาใช้ในการรบกันในบ้าน โดยไม่แคร์ว่าทองหรือเพชรที่ติดอยู่บนไม้เท้าและกระบองจะตกลงให้ผู้คนข้างๆ บ้านมาเก็บเอาไปนินทาให้สนุกปากไปนักต่อนักแล้ว บ่าวสาวมักจะคิดเพียงว่าด้วยรักแล้วอะไรจะง่ายไปเสียทุกสิ่ง การที่จะรักษาชีวิตคู่ให้ยืนยาวตลอดไปนั้น ความรักอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ แต่จะต้องประกอบด้วย หลัก ๘ ประการ ดังนี้

๑. ต้องรู้จักให้เกียรติซึ่งกันและกัน รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงหัวอกคนอื่นบ้างและแสดงกับผู้อื่นเหมือนที่ต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา โดยให้ถูกต้องเหมาะสมกับเวลาและสถานที่

๒. รู้จักประนีประนอมเพื่อรักษาการอยู่ร่วมกันไว้ การพยายามเอาชนะแต่ฝ่ายเดียวนั้นผลที่ได้รับคือการต้องอยู่คนเดียว ดังนั้นการรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวจะช่วยสร้างสมดุลของความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างคน ๒ คนไว้

๓. จงเป็นตัวของตัวเองและยอมรับในสิ่งที่เขาหรือเธอเป็น นั่นคือ หากจะรักใครแล้วต้องยอมรับในความเป็นเขาหรือเธอของบุคคลนั้น ไม่มีใครสามารถจะเปลี่ยนคนที่เรารักให้เป็นแบบที่เราอยากให้เป็นได้สำเร็จ จงรักในสิ่งที่คนรักของคุณเป็น จงจำไว้ว่ายังคง มีอะไรอีกหลายอย่างในตัวคนรักของคุณ ซึ่งคุณไม่อาจมองเห็นด้วยตาทั้งสองข้างของคุณ

๔. สัมผัสความหลังของกันและกันให้หมด คู่สามีภรรยาควรหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงเรื่องเก่าๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เคยผิดพลาด เรื่องเศร้า เรื่องน่าอับอาย และจงรู้จักให้อภัย

๕. รู้จักแสดงความรักของคุณให้อีกฝ่ายรู้อย่างสม่ำเสมอ คู่สมรสมักลืม หรือไม่เห็นความสำคัญของการแสดงความรัก หรือแม้เอยคำว่ารักให้กันและกัน อย่าลืมนะว่าของเก่าเก็บเรายังต้องรู้จักเอาออกมาขัดมาล้างเพื่อให้ดูเหมือนใหม่ ความรักก็เช่นกันหมั่นเอามันออกมาแสดงออกด้วยการกระทำหรือคำพูดอย่างสม่ำเสมอในวาระต่างๆ จะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างคุณ ๒ คนสดใสตลอดไป

๖. หากกิจกรรมมาทำร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการใช้เวลาอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่ายิ่ง แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นก็กิจกรรมที่ทำจะต้องให้เหมาะสมกับผู้ร่วมกิจกรรมด้วย

๗. รู้จักใช้ภาษาพูดและท่าทางที่ดีต่อกัน หากมีเรื่องไม่สบายใจอย่าเก็บไว้ในใจควรพูดกันแต่จงอย่าลืมนะว่า ต่างฝ่ายต่างต้องดูความเหมาะสมในแง่ของ สภาวะทางจิตใจของแต่ละฝ่าย เวลาและสถานที่ เพื่อให้การพูดนั้นไม่กลายเป็นการเริ่มต้นของการทะเลาะกัน

๘. ซื่อสัตย์ต่อตนเองและคนที่คุณรัก หากความสัมพันธ์ใดไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์แล้ว ความสัมพันธ์นั้นก็ยากที่จะคงไว้ได้

๙. เลิกเป็นคนหวาดระแวง ชี้หึ่ง เพราะเมื่อคนทั้งคู่มีความซื่อสัตย์ต่อกันแล้วคุณก็ควรที่จะเลิกเป็นคนหวาดระแวงด้วยการค้นกระเป๋าสตางค์ หรือของใช้ส่วนตัวของอีกฝ่ายหนึ่ง ความหวาดระแวงจะนำมาซึ่งความไม่ไว้วางใจ ความหึงหวง จึงพยายามทำตนเองให้เป็นคนดี เพราะความดีจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคนที่คุณรักให้อยู่กับคุณตลอดไป^{๖๕}

๒.๓ คุณค่าและประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

เมื่อทุกครอบครัวในสังคมได้ศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทั้งหลายเพื่อกำจัดปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธธรรมอย่างเต็มที่แล้วสุดท้ายความสามารถกำลังกายใจของตนแต่ละคนแล้วชีวิตก็ย่อมต้องพบกันสิ่งที่ดีมีประโยชน์อันเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่มีอารมณดีสมบูรณ์ บริสุทธิ ผ่องใส ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามทรรศนะคติพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงพอสรุปได้ ดังนี้

๑) ประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในครอบครัวย่อมนำมาซึ่งคุณค่าและประโยชน์ เช่น

- เป็นที่รักที่ชอใจของคนอื่น
- สัตบุรุษคนดียอมคบหาและสั่งสอนให้มีพฤติกรรมดียิ่งขึ้น
- มีชื่อเสียงที่ดีฟุ้งจรไปทั่ว
- จะไปที่ไหน ใครๆ ก็เชื่อเชียวและอยากหาสมาคมด้วย
- มีความสุขกายใจในกุศลธรรมทั้งหลาย
- มีปัญญา
- กาย วาจา ใจสะอาด สงบและสว่างจากกิเลสตัณหาทั้งหลาย
- มีสติสัมปชัญญะตลอดเวลาจนกระทั่งเวลาสิ้นชีวิต
- เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ก็ยอมไปบังเกิดในสถานที่มีความสุข (สุคติ)
- การดำเนินชีวิตมีประโยชน์ต่อตน คนอื่นและสังคม
- สามารถบรรลุดุธรรมในระดับต่างๆ ได้จนถึงระดับสูงสุด (พระอรหันต์ : นิพพาน)

๒) ประโยชน์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตในสังคม เช่น

- สามารถเป็นที่พึ่งให้แก่ตนเองได้
- ไม่ตกเป็นทาสสิ่งผิดที่เป็นสาเหตุทำในครอบครัวเกิดความขัดแย้ง เช่น ติดอบายมุข คบคนชั่ว ไม่ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ มีสติปัญญารู้เท่าทันโทษภัยต่างๆ
- ครอบครัวมีความอบอุ่น ปรองดองสามัคคีกัน
- ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ไร้ปัญหาต่างๆ อันเกิดจากการกระทำชั่วต่างๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ลักขโมย ช่มชู้ และค้าหรือเสพติดให้โทษ
- ทำให้สังคมประเทศเกิดความสามัคคี มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อกัน มีความคิดเห็นและความอยากที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ง่ายต่อการปกครองและพัฒนาสังคมให้เจริญ
- มีชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท มีหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง งดงาม และเป็นสุข

^{๖๕} บ้านแห่งรัก, “เคล็ดไม่ลับ ๑๐ ประการในการมีชีวิตคู่,” <http://www.loveathome.com/> ๒๒มกราคม ๒๕๖๐.

- เป็นสังคมที่มีครอบครัวที่ดีมีศีลธรรม เป็นสังคมแห่งปัญญา ไร้ปัญหา เป็นสังคมแห่งสันติสุข เพราะต่างคนต่างประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามต่อกันถูกต้องตามหลักศีลธรรม

- เป็นเหตุให้สังคมมีการพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่องโดยไม่มีปัญหาทั้งนี้ก็เพราะประชากรในสังคมได้ศึกษาปฏิบัติพัฒนาชีวิตของตนแต่ละคนให้ดีในระดับเดียวกัน

๓) ลำดับความสุขที่มีต่อสถาบันครอบครัว ประโยชน์ที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะได้รับ ก็คือ ความสุขในปัจจุบันระดับต่างๆ ของมวลมนุษย์ ๔ ประการ ได้แก่

- สุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินที่ตนหามาได้ด้วยความสุจริตขยันหมั่นเพียร(อภิสสุข)
- สุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นๆไปในทางที่ชอบ เช่น เลี้ยงบิดามารดาบริจาคทำบุญ สงเคราะห์คนยากจน เป็นต้น (โภคสุข)
- สุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้เพราะตนมีทรัพย์สินเพียงพอไม่ต้องไปกู้ใคร(อนนสุข)
- สุขที่เกิดจากการประพฤติตนที่ไม่มีผิดกฎหมายบ้านเมือง ไม่มีผิดศีลธรรม ไปไหนมาไหนก็เกิดความสุขกาย สบายใจ เป็นสวรรค์ไปหมดทุกที่ (อนวัชชสุข)^{๖๖}

ตามทฤษฎีพระพุทธานุศาสนานาเถรวาท ยังได้จำแนกความสุขออกไปทั้งโดยประเภทและโดยระดับเป็นคู่ๆ มากมายหลายคู่ เช่น ความสุข ๒ ประการ ได้แก่

(๑) กายิกสุข ความสุขทางร่างกาย (๒) เจตสิกสุข ความสุขทางจิตใจ^{๖๗} ความสุข ๒ ประการ ได้แก่ (๑) สามีสุข ความสุขที่อิงอามิส มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น

(๒) นิรามิสสุข ความสุขที่ไม่ต้องอาศัยอามิส^{๖๘} ความสุข ๒ ประการ ได้แก่ (๑) กามสุข ความสุขเนื่องด้วยกามคุณ (๒) เนกขัมมสุข ความสุขที่ไม่เนื่องด้วยกาม^{๖๙}

ความสุข ๒ ประการ ได้แก่ (๑) คิหิสุข ความสุขของเหล่าคฤหัสถ์ (๒) ปัพพชชาสุขความสุขของเหล่าบรรพชิต^{๗๐}

ฉะนั้น ประโยชน์ของการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนานาเพื่อการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว นอกเหนือไปจากความสุขในระดับต่างๆ ในชีวิตแล้วยังสามารถสรุปลงในหลักประกันชีวิตและความเป็นอยู่ ๓ ด้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ประโยชน์ครบทุกด้านทั้งตัวมนุษย์สิ่งแวดล้อมและสังคม ดังนี้

พฤติกรรม เมื่อได้บำเพ็ญธรรมด้วยความเพียรพยายามที่ชอบตามหลักธรรมในพระพุทธานุศาสนานาเถรวาทแล้ว ก็เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ ดังนี้

(๑) **พฤติกรรมทางกาย** การกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางกายหรือวัตถุ เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วย

- ๑) สามารถการใช้อินทรีย์ คือ ตาหู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษก่อผลเสียหายแต่ได้ผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น

^{๖๖} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๙๐.

^{๖๗} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๑๕/๑๐๑.

^{๖๘} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๑๓/๑๐๑.

^{๖๙} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๑๐/๑๐๐.

^{๗๐} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๐๙/๑๐๐.

๒) รู้จักและเข้าใจในการเสพบริโภคปัจจัย ๔ และการใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ไม่หลงถูกหลอกไปด้วยคุณค่าเทียม ตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ โก่ง ที่ทำให้บริโภคมากแต่สูญเสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า ยากว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มต้นด้วยการกินพอดี อยู่พอดี

(๒) พฤติกรรมทางสิ่งแวดล้อม การกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ผู้คนและจารีต ประเพณี เป็นต้นซึ่งประกอบด้วย

๑) การอยู่ร่วมกับสังคม ก็ไม่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนหรือเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างน้อยต้องสามารถดำรงตนอยู่ในขอบเขตศีล ๕ และธรรม ๕ ประการ

๒) รักษาการศึกษาสังคมกฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย ระเบียบแบบแผน คือ วินัยแม่บทแห่งชุมชนหรือสังคมของตนและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ

๓) ทาน คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

๔) การประพฤติเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ เช่น การร่วมสร้างสรรค์รักษาเขตอุทยาน การปลูกสวน ปลูกป่า และสร้างแหล่งน้ำ เป็นต้น

(๓) พฤติกรรมทางอาชีพ การกระทำในด้านอาชีพ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยมีศิลปวิทยาวิชาชีพ ที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผล และเป็นสมาธิ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่

๑) ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือก่อผลเสียต่อสังคมส่วนรวม

๒) เป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิตหรือสังคม เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ เกิดประโยชน์เกื้อกูลเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำหรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี

(๔) พฤติกรรมด้านจิตใจ เมื่อปัจเจกบุคคลได้บำเพ็ญความเพียรทางกายหรือทางพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ขั้นต่อไปก็เพียรพยายามบำเพ็ญพฤติกรรมทางใจ ซึ่งแยกออกเป็น ๓ ประการได้ ดังนี้

๑) คุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูทศเวทที่คารวะ หิริโอตตปปะ ฯลฯ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้งอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

๒) สมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพของจิตเช่น ฉันทะ (ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) ความเพียร(วิริยะ) ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน(ขันติ)ระลึกรู้ได้ทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้(สติ) มั่นคง แน่วแน่ ไสสงบอยู่ตัวของจิต (สมาธิ) มีความไม่ประมาทเป็นต้น ที่ทำให้ก้าวหน้านั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม พร้อมทั้งจะใช้ปัญญา

๓) สุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง รำไรร้อนเป็นต้น มีความสดชื่น เิบอิม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกายและทำให้พฤติกรรมที่ดีงาม มีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน ด้วยว่าสุขภาพจิตมีความสำคัญต่อชีวิตของมวลมนุษย์เป็นอย่างมากและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนทุกคนสุขภาพจิตมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสุขภาพของร่างกายเลยซึ่งเราจะเห็นว่าโรงพยาบาลโรคจิตในปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้น และแต่ละแห่งต้องรับคนไข้มากขึ้น ปัญหาทางสุขภาพจิตเสื่อมในปัจจุบันทวีจำนวนมากขึ้นซึ่งก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากซับซ้อนในสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรมทั้งของผู้ใหญ่และเด็กวัยรุ่น

ปัญหาชีวิตครอบครัวที่ขาดความสุข ก่อให้เกิดการวิวาทฉวณ หย่าร้าง ปัญหาของเด็กที่ถูกทอดทิ้ง สาเหตุเหล่านี้เกิดจากสภาพของจิตใจที่ผิดปกตินั่นเอง

(๕) พฤติกรรมด้านปัญญา เมื่อได้บำเพ็ญมาทั้ง ๒ ชั้นข้างต้นแล้ว ชั้นสุดท้าย ก็คือชั้นปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อชีวิตและสรรพสิ่งในด้านต่างๆ เช่น

๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สดับรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียนและรับถ่ายทอดทางศิลปะ วิทยาศาสตร์จนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน หรือเอนเอียงด้วยความชอบชัง หรืออคติทั้งหลาย

๓) การคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกียดชัง เป็นต้น ครอบงำ

๔) การรู้จักมอง รู้จักคิดที่จะให้เข้าถึงความจริงและได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัย เป็นต้น

๕) การรู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย เป้าหมายที่ต้องได้ถูกต้อง

๖) ความสามารถแสวงหา เลือกรัด จัดประมวลความรู้ คิดให้ชัดเจนและสามารถนำ ความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

๗) ความรู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิตหรือรู้เท่าทันธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่ทำให้ วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้น จากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่ง ด้วยความผันผวน ปรวนแปร ของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก สว่างโล่งโปร่งใสไร้พรมแดนทำให้ ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และดำเนินชีวิตเหนืออารมณ์ด้วยความฉลาดหรือปัญญาอย่างแท้จริง^{๗๑}

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวและวิธีการประพฤติปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งใน ครอบครัวตามที่คณะพระพุทธรศาสนาเถรวาทตามที่อธิบายมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ถือเป็นพุทธวิธีการที่สำคัญ และมีประสิทธิภาพยิ่งต่อการควบคุม แก้ไข ปรับปรุงปัญหาทุกด้านของมนุษย์ที่เจือปนไปด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง อันเป็นต้นตอของอกุศลซึ่งมีผลเป็นความทุกข์ตรงนี้พระพุทธรศาสนาเถรวาทมอง ว่าสาเหตุที่แท้จริง ก็คือ การไม่มีความรู้ ความเข้าใจและวิธีการในการรับมือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ ถูกต้อง รวมทั้งไม่มีความพยายามเท่าที่ควร จึงก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งส่วนตัว และส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมสิ่งแวดล้อมตัวมนุษย์แต่ปัญหาทั้งหมดสามารถแก้ไขได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ตามหลักธรรมในทางพระพุทธรศาสนาเถรวาทที่มนุษย์จำต้องประพฤติปฏิบัติอันจะนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขได้ อย่างดงามท่ามกลางความทุกข์ทรมานอันเกิดจากปัญหาต่างๆ ซึ่งปรากฏในรูปแห่งความขัดแย้ง การแข่งขัน แย่งชิง คดโกงทุจริต คอร์รัปชันในหน้าที่การงาน รวมทั้งสงครามแห่งความแตกแยก ด้านความคิด วิธีการ แต่ไม่แตกต่างด้านความต้องการในสิ่งต่างๆ ของมวลมนุษยชาติ

สรุป พระพุทธรศาสนาเถรวาทถือว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาชีวิต ตนเองได้ เป็นธรรมชาติด้านเด่นของมนุษย์เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เดรัจฉานแล้ว มนุษย์เสียเปรียบในเรื่อง สัญชาตญาณการเอาตัวรอด ในเรื่องการกินอยู่หลับนอนและการเคลื่อนไหว สัตว์เดรัจฉานไม่ได้ฝึก หรือ

^{๗๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธ ธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

แทบไม่ต้องฝึกก็อยู่รอดได้ ส่วนมนุษย์ต้องฝึกหัดเรียนรู้ทุกอย่างจึงจะเป็นอยู่ได้ แต่ข้อเสียเปรียบของมนุษย์ กลับกลายเป็นคุณลักษณะพิเศษของมนุษย์ ซึ่งสัตว์เดรัจฉานไม่มีหรือไม่สามารถเป็นได้ กล่าวคือ มนุษย์มี ศักยภาพสูงสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนได้จนถึงขั้นอริยบุคคล ผู้ประเสริฐ

เมื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างความสุข โดยมีความเข้าใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งแต่ละคนได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนในครอบครัวตาม หลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างดี เต็มความสามารถ ความเป็นอยู่และเป็นไปในครอบครัวก็ จะมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างแน่นอน เพราะได้ยึดหลักปกครอง ครอบครัวให้ดำรงตั้งมั่นในทางที่ดีทั้ง ๒ ทาง ได้แก่

๑) ทางกาย ได้แก่ สมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นผู้มีร่างกาย มีวาจา และมีจิตใจสะอาด และมี สุขภาพอนามัยสมบูรณ์ แข็งแรง สดชื่น เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้อยู่ในลักษณะสะอาดอยู่เสมอ

๒) ทางใจ ได้แก่ สมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้จักปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ต่อกันอย่างดีด้วยความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกัน และรู้จักควบคุมจิตใจของตนในการครองเรือน ด้วยปัญญาทางโลกและทาง ธรรม คือ ยึดปฏิบัติตามหลักพระพุทธรธรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความมั่นคงของสถาบันครอบครัวนั้นต้องเกิดจากความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกันมีเมตตา กรุณาช่วยเหลือกันและกันของสมาชิกทุกคนในครอบครัว ร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปรับปรุง พัฒนาความ เป็นอยู่และพัฒนาคุณธรรมในจิตใจของทุกคนจนสามารถนำไปสู่ชีวิตครอบครัวที่ดั่งตามตามพระคัมภีร์ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นครอบครัวที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรือง และเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญ ต่อการพัฒนาสังคมประเทศชาติให้ยั่งยืนสืบไป

จากการศึกษาหลักธรรมที่นำไปแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว ผู้วิจัยได้สรุปสภาพปัญหา หรือเงื่อนไขที่สำคัญนำไปสู่ความขัดแย้งแบ่งได้ ๓ ระดับ ใหญ่ๆ ดังนี้

๑) ความขัดแย้งในระดับตอนต้นในชีวิตประจำวัน เป็นการขัดแย้งกันในเรื่องไม่น่าจะเป็นเรื่อง ขัดแย้ง เช่น เรื่องเล็กๆ น้อยๆ การแสดงความคิดเห็น ความชอบใจ ความสนใจในแต่ละบุคคล เรียกว่า ทัศนคติ ค่านิยม ไม่ตรงกัน

๒) ความขัดแย้งระดับปานกลาง คือ การพูดแสดงออกมาทางวาจา อาจเกิดจากปัญหาการเงิน และเศรษฐกิจ สังคม ความหึงหวงสิ่งเหล่านี้สามภรรยาพูดกันแล้วจบยาก

๓) ความขัดแย้งระดับรุนแรงสุดขีด หมายถึง การที่บุคคลใช้กำลังทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บการทำลาย ทรัพย์สินของผู้อื่น หรือการข่มขู่ว่าจะทำร้ายให้ผู้อื่นบาดเจ็บหรือข่มขู่ว่าจะทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น รวมทั้ง การใช้กำลังบังคับ กักขังหน่วงเหนี่ยวและรุกรานสิทธิหรือเสรีภาพส่วนบุคคล

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวมีพื้นฐานมาจากพฤติกรรมของมนุษย์โดยรวม ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความขัดแย้งในด้านความคิดเห็นไม่ตรงกับหลักพระพุทธศาสนา เรียก มิจฉาทิฎฐิ ต้องแก้ด้วยหลักธรรมสัมมาทิฎฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมนองครองธรรม ทางวาจาก็ คือการพูดสื่อสารด้วยวาจาทุจริต เช่น พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ต้องแก้ไขด้วย สัมมาวาจา คือ เว้นจากทุจริตทั้ง ๔ และในด้านพฤติกรรมคือการกระทำทางกายทุจริต คือ ฆ่าสัตว์ ลัก ทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ต้องแก้ไขด้วยการงดเว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓ ทาง ดังกล่าวมา สรุปลงได้ใน ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ซึ่งสรุปภาพรวมให้เห็นในแผนผังข้างล่างดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑ ลักษณะของพฤติกรรมความขัดแย้ง และแนวทางแก้ไข

พฤติกรรมความขัดแย้ง	ลักษณะที่แสดงออก	แนวทางแก้ไข
๑. ทางความคิด	นิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม เช่น เป็นคนเจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบใจน้อยใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่งเป็นต้น.	หลักธรรมสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม นองครองธรรมมีสติสัมปชัญญะ รู้ตัวทั่วพร้อม ก่อนคิด ก่อนพูด ก่อนทำเป็นต้น.
๒. ทางวาจา	คือการพูดสื่อสารในชีวิตประจำวันด้วยวาจาทุจริต เช่น พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ	หลักธรรมฆราวาสธรรม ธรรมะของผู้ครองเรือน มีสัจจะทมะขันติจาคะ ความจริงใจซื่อสัตย์ต่อกัน
๓. ทางกาย	ชอบการพนัน เทียบตีของมีนเมา ปัญหาากจนหย่าร้าง (อบายมุข) เป็นต้น	หลักธรรม ทิศ ๖ ๓ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นต้น

คำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อเราสามารถใคร่ครวหาความสมดุลแห่งธรรมแล้วตั้งตนไว้ในธรรมแล้ว การปฏิบัติตัวตามทางสายกลางตามอริยมรรคมีองค์แปดนั้นก็จะเป็นการส่งผลนอกจากการแก้ปัญหาของครอบครัวแล้ว ยังจะส่งผลให้กับกลุ่มเพื่อรวมทั้งองค์กรให้เกิดความผาสุกอย่างยั่งยืน

บทที่ ๓

สภาพของครอบครัวชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย และบริบทครอบครัวไทยในปัจจุบัน

๓.๑ สภาพของครอบครัวชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

๓.๑.๑ บริบทรวมของชุมชนชุมช้าง

ประวัติความเป็นมา

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ได้ยกทัพเข้ามาบูรณาการหัวเมืองภาคอีสาน พระองค์จึงได้ส่งกองทัพมาปราบปราม กองทัพส่วนหนึ่งได้ยกกำลังพล ม้าศึก ช้างศึก มาตั้งค่ายพักแรม ณ บริเวณริมห้วยหลวง ซึ่งเป็นทำเลพื้นที่ดอนสูง มีแหล่งน้ำล้อมรอบ มีความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ จนเมื่อปราบกบฏ เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์สำเร็จ ที่ตั้งค่ายพักกำลังพลจึงกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "ชุมช้าง" และต่อมาได้แยกการปกครองออกจากตำบลจุมพลมาเป็นตำบลชุมช้างในปัจจุบัน มีเขตปกครองทั้งสิ้น ๑๙ หมู่บ้านในเขตรับผิดชอบการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมช้าง

พื้นที่

ภูมิประเทศตำบลชุมช้างเป็นที่ราบลุ่มสลับที่ดอน มีแหล่งน้ำธรรมชาติ เหมาะแก่การเกษตรปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ และทำการประมง มีระบบโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย

เขตพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลจุมพล อำเภอโพธาราม และ ตำบลหนองหลวง กิ่งอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ทิศใต้ ติดกับ ตำบลนาหนั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลบ้านผือ, ตำบลนาหนั่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลวัดหลวง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย และ ลำห้วยหลวง

อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน/ทำไร่ และผลิตเครื่องปั้นดินเผา อาชีพรอง สานแข่งปลาทุ ประมงน้ำจืด เลี้ยงโค กระบือ

สาธารณูปโภค

สิ่งสาธารณูปโภคในเขตตำบล มีระบบไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน ระบบน้ำประปาครบทุกหมู่บ้าน โทรศัพท์สาธารณะประจำทุกหมู่บ้าน การคมนาคม มีรถสามล้อรับจ้างวิ่งตลอดวันทุกหมู่บ้าน และมีระบบคลองส่งน้ำโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าห้วยหลวง

การเดินทาง

เดินทางโดยรถยนต์จากตัวเมืองอำเภอโพธารามไปทางทิศใต้ด้วยถนนลาดยาง ผ่านบ้านทุ่งธาตุ ตำบลจุมพล ถึงบ้านท่าลี่ ตำบลชุมช้าง เป็นหมู่บ้านปากทางเข้าสู่ตำบลชุมช้าง ระยะทาง ๓.๕ กิโลเมตร

ผลิตภัณฑ์ที่เด่น เครื่องปั้นดินเผา^๑

๓.๑.๒ สภาพของครอบครัวชุมชนชุมชั่ง

สภาพของครอบครัวชุมชนชุมชั่งเป็นชุมชนเกษตร ประชาชนส่วนมากทำไร่เกี่ยวกับการทำนาเป็นอาชีพหลัก ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่มีการปฏิบัติกันของชุมชนทั้งสิบสองเดือนภายในหนึ่งปี สภาพปัญหาของครอบครัวชุมชั่งหลักๆคือ ปัญหาการติดสุราของประชาชนหลายกลุ่ม ตั้งแต่ในวัยเรียนไปจนถึงวัยทำงาน และปัญหาผู้สาวที่มาพร้อมในสังคมออนไลน์ ซึ่งไม่ได้หมายรวมทั้งหมด แต่ก็มีหลายครอบครัวที่มีการปฏิบัติตนในกรอบของศีลธรรม ทำให้เห็นความแตกต่างกันในหลายด้านของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นฐานะของการเป็นอยู่ ทางการเงิน ทางการงาน เป็นต้น^๒

สภาพของครอบครัวชุมชนชุมชั่งซึ่งเป็นหนึ่งในบริบทของครอบครัวไทย ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เปรียบเทียบกับบริบทของครอบครัวไทยในปัจจุบันเพื่อที่จะทราบหลายแง่มุมในการอธิบายบริบทของครอบครัวของตำบลชุมชั่ง เพื่อที่จะเป็นแนวความคิดในการสร้างกรอบของการทราบปัญหาในการจัดการปัญหานั้นอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

๓.๒ สังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างทางสังคมเช่นเดียวกับโครงสร้างทางสังคมทั่วไปในเรื่องของกลุ่มสังคมและสถาบันสังคม การที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีแบบแผนและมีแบบแผนก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียขึ้นในสังคมไทย ในแง่ของผลเสีย พบว่า กระบวนการของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาในสังคมไทยมากมายจำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกทุกคนในสังคมไทยต้องให้ความร่วมมือร่วมใจแก้ไขปัญหาสังคมร่วมกันโดยทำความเข้าใจในบริบทของสังคมไทย ดังนี้

๓.๒.๑ โครงสร้างของสังคมไทย

โครงสร้างที่สำคัญของสังคมไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ โครงสร้างสังคมชนบทและโครงสร้างสังคมเมือง แต่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งเป็นสังคมแบบประเพณีนำ และเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้น หากจะรู้จักสังคมและวัฒนธรรมไทยจะต้องพิจารณาจากโครงสร้างสังคมชนบทเป็นหลัก และจะต้องพิจารณาถึงอิทธิพล ของสังคมและวัฒนธรรมเมืองที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมชนบทประกอบไปพร้อมๆ กันด้วย

๑) โครงสร้างสังคมชนบท เป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุด ของสังคมไทย เพราะเท่ากับเป็นโครงสร้างของสังคมไทยทั้งหมด ลักษณะจำเพาะที่สำคัญของสังคมชนบท ได้แก่ การรวมกลุ่มแบบอรุณนัย (Informal) ของกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) มีการติดต่อกันแบบตัวถึงตัวสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น และวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม ซึ่งคล้ายคลึงกัน ทำให้สถานภาพและบทบาทของ คนในสังคมชนบทไม่แตกต่าง

^๑ ลินค้าโอท็อปหนองคาย, ตำบลชุมชั่ง อําเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

<http://www.thaitambon.com/tambon/430504>, สืบค้นเมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๒ สัมภาษณ์ นายเรียน วงศ์ชัย ผู้ใหญ่บ้านโนนสง่า ต.ชุมชั่ง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

กันมากนัก ในสังคมชนบทมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นสมาชิกของสังคมทำหน้าที่สอดคล้องต่อเนื่องกัน อย่างราบรื่นโดยมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือข่าย มีการนับถือผู้อาวุโส มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมี ค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมของคนชนบท สถานภาพจะมี ลักษณะ จำเพาะของตัวเองบุคคลเองเช่น อายุ ความสามารถ และคุณความดี ผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำ ในสังคมชนบทมักได้แก่พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน กำนันและผู้อาวุโสที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

๒) โครงสร้างสังคมเมือง มีความแตกต่างจากสังคมชนบทที่เป็นจำนวนกลุ่มและองค์กรที่มีมากใน สังคมเมืองหลวง หลักเกณฑ์การพิจารณาสถานภาพทางสังคมของบุคคลในเมืองหลวงขึ้นกับฐานะทาง เศรษฐกิจ อำนาจและความเกี่ยวข้อง ทางการเมือง และระดับการศึกษาซึ่งผิดจากเกณฑ์ของสังคมชนบท นอกจากนี้แล้วโครงสร้างชนชั้นทางสังคมในเมืองหลวงดูจะชัดเจน คือประกอบด้วยกลุ่มคนที่เป็นผู้สืบเชื้อ สายมาจากตระกูลเก่าและขุนนาง ผู้บริหารในสาขาอาชีพต่างๆนักธุรกิจ ข้าราชการ ช่างฝีมือ และกลุ่มผู้ใช้ แรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้อพยพมาจากสังคมชนบทมาอาศัยอยู่ ตามชุมชนแออัดทั้งหลายของสังคม เมืองหลวง^๖

ค่านิยมของคนเมืองหลวงนั้นจะเน้นหนักเรื่องอำนาจและความมั่งคั่งมากกว่าชาวชนบทที่มีความ ต้องการยกระดับตัวเอง จากชั้นสังคมเดิมไปสู่ชั้นที่สูงกว่า โดยอาศัยปัจจัยหลายประการ เช่น ฐานะการเงิน การศึกษา อำนาจทางการเมือง และสิทธิ

ลักษณะมูลฐานของสังคมซึ่งทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ หมายถึง องค์ประกอบหลัก(เสาหลัก) ของสังคม ที่เป็นตัวค้ำยันสังคมไว้ให้พยายามสัมพันธ์ของคนในสังคมดำเนินไปได้ประกอบไปด้วย

- ค่านิยม (Social Value)
- บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm)
- สถานภาพ (Status)
- บทบาท (Role)
- สถาบันทางสังคม (Social Organization) - การควบคุมทางสังคม (Social Control)^๕

๓.๒.๒ ลักษณะโครงสร้างทางสังคมไทย โดยทั่วไปโครงสร้างทางสังคมโดยทั่วไปมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

- ๑) มีการรวมกลุ่มของคนในสังคม
- ๒) มีแนวทางในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมหรือมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนเป็นแนวทาง ให้ยึดถือร่วมกัน
- ๓) มีจุดหมายในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆที่ดีมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับสังคมนั้น
- ๔) มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้^๕

๓.๒.๓ องค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมไทย

เมืองประกอบ ๒ ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มสังคม (Social Groups) และสถาบันสังคม (Social Institutions)

^๖ ทศนีย์ ทองสว่าง, *สังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑-๒.

^๕ วิเชียร รักการ, *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , ๒๕๒๙), หน้า ๔๐-๔๓.

^๕ ดารา ทีปะปาล, *สังคมวิทยาการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙-๒๐.

๑) กลุ่มสังคม หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น ตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ลักษณะที่สำคัญของกลุ่มสังคม บรรเทิง พาพิจิตร (๒๕๒๗) ได้กล่าวไว้ว่าองค์ประกอบโครงสร้างของสังคมจะประกอบด้วย

(๑) มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

(๒) สมาชิกในกลุ่มสร้างวัฒนธรรมย่อย (มีวัฒนธรรมของกลุ่ม)

(๓) มีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน ทำให้มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมเดียวกัน (สนิทสนมรักใคร่กันตามระดับกลุ่ม)

(๔) มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่สำคัญ คือ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคน และความต้องการของสมาชิกของกลุ่มเป็นส่วนรวม (มีภารกิจถาวรหรือเฉพาะกิจ)^๖

๒) สถาบันสังคมไทย หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเพื่อสนองความต้องการร่วมกันในด้านต่างๆ และเพื่อการคงอยู่ของสังคมโดยรวม แบบแผนพฤติกรรมต่างๆ เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความชัดเจนแน่นอน และเป็นไปตามวัฒนธรรมของสังคม สถาบันสังคมมีลักษณะสำคัญ ๔ ประการด้วยกัน คือ

(๑) สถาบันสังคมเป็นนามธรรม

(๒) สถาบันสังคมเกิดจากการเชื่อมโยงบรรทัดฐานต่างๆ ทางสังคม

(๓) สถาบันสังคมเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการในด้านต่างๆ ร่วมกันของสมาชิกในสังคม

(๔) สถาบันสังคมเกิดจากการยอมรับร่วมกันของสมาชิกในสังคม

๓.๒.๔ เอกลักษณ์ของสังคมไทย

เอกลักษณ์ ของสังคมไทย คือ ลักษณะเฉพาะของสังคมไทย ซึ่งพิจารณาจากลักษณะทางการปกครองการควบคุมทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา อาชีพ เอกลักษณ์ของสังคมไทยซึ่งมีลักษณะเด่นอยู่ ๗ ประการ คือ

๑) สังคมไทยรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง

๒) สังคมไทยเป็นสังคมเจ้านาย

๓) สังคมไทยมีปรัชญาชีวิตที่สงบสุข

๔) สังคมไทยยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์

๕) สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม

๖) สังคมไทยเป็นสังคมลักษณะชาวนบ้าน

๗) สังคมไทยชอบความหรรษาฟุ่มเฟือย^๗

^๖ บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒-๒๔.

^๗ ณรงค์ เส็งประชา, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๗๗-๗๙.

๓.๒.๕ สถานภาพทางสังคมไทย

ตำแหน่งของบุคคลซึ่งได้มาจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มและของสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดระเบียบสังคม เนื่องจากการกระทำระหว่างสมาชิกในสังคมนิยมเป็นไปตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ ดังนั้น ประเภทของสถานภาพทางสังคมประกอบด้วย

๑) สถานภาพทางสังคมโดยกำเนิด (Ascribed Status) เป็นสถานภาพทางสังคมที่สมาชิกได้รับโดยกำเนิด ที่สำคัญได้แก่ เชื้อชาติ สัญชาติ เพศ (ชายหรือหญิง) อายุและสถานภาพอันเกิดจากการเป็นสมาชิกในครอบครัว

๒) สถานภาพทางสังคมโดยความสามารถของบุคคล (Achieved Status) เป็นสถานภาพทางสังคมที่เกิดจากการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับสถานภาพโดยถือความสามารถตามเกณฑ์ที่สังคมกำหนด

๓) ผลอันเกิดจากสถานภาพทางสังคม

(๑) สิทธิและหน้าที่

(๒) เกียรติยศจากสถานภาพทางสังคมที่สมาชิกดำรงอยู่

(๓) การจัดช่วงชั้นทางสังคมที่มาของสถานภาพ ซึ่งได้แก่

๑) สถานภาพที่ติดตัวมา เช่น อายุ เพศ ชาติกำเนิด และเชื้อชาติ เป็นต้น

๒) สถานภาพที่ได้มาภายหลัง เช่น สถานภาพพระบวชหรือญาติ สถานภาพทางการศึกษาอาชีพ เป็นต้น

หน้าที่ของสถานภาพ ประกอบด้วย

๑) กำหนดบทบาท

๒) ใช้ในการติดต่อร่วมกันใน สังคมขนาดใหญ่ๆ

๓) ใช้เปรียบเทียบฐานะสูง ต่ำทางสังคม^๘

๓.๒.๖ ความหมายของบทบาททางสังคมไทย

บทบาท (Role) หน้าที่ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพที่ได้รับ การปฏิบัติบทบาทตามสถานภาพที่เหมาะสมและถูกต้องทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมดำเนินไปได้ด้วยดีบทบาททางสังคมเป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ตามที่กำหนดในสถานภาพทางสังคม บทบาทและสถานภาพทางสังคมจะทำให้การกระทำระหว่างกันทางสังคมของสมาชิกดำเนินไปอย่างสอดคล้องกลมกลืน และช่วยให้การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมมีความราบรื่น

๓.๒.๗ ความสำคัญของบทบาททางสังคม

จะเห็นได้ว่า บทบาททางสังคมก่อให้เกิดการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนการรับและการให้ประโยชน์ระหว่างกันหากปราศจากการกำหนดบทบาททางสังคม รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมคงจะขาดระเบียบและปราศจากทิศทางที่แน่นอน

^๘ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

๓.๒.๘ ความขัดแย้งของบทบาท

สมาชิกในสังคมแต่ละคนมีบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และในการกระทำอีกบทบาทหนึ่งอาจจะขัดกับอีกบทบาทหนึ่งก็ได้ การขัดกันบทบาทย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ สมาชิกในสังคมต้องตัดสินใจตามวาระและโอกาสที่เกิดขึ้น โดยมีข้อสังเกต ดังนี้

- ๑) สถานภาพบทบาทเป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสังคม
- ๒) ทุกคนย่อมมีสถานภาพของตนเองและมีหลายสถานภาพ
- ๓) สถานภาพบางอย่างเป็นสถานภาพที่ต่อเนื่อง
- ๔) ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนเพียงใด บทบาทยิ่งแตกต่างกันไปมากขึ้นเท่านั้น
- ๕) โดยปกติสถานภาพจะบังถึงบทบาทเสมอแต่ในบางสถานการณ์อาจไม่มีบทบาทก็ได้
- ๖) การมีหลายสถานภาพก่อให้เกิดหลายบทบาท บางครั้งก็อาจทำให้เกิดบทบาทที่ขัดแย้ง^๙

ค่านิยม (Social Value) สิ่งที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับและเห็นว่ามีคุณค่า เพราะว่าเป็นความสัมพันธ์ที่สังคมยอมรับ หรือเราอาจจะเรียกว่า “กระแสทางสังคม” ก็ได้ค่านิยมมีทั้งของบุคคลและค่านิยมของสังคม ค่านิยมของสังคม บางทีเรียกว่า (ระบบคุณค่าของสังคม) หรือ (สัญญาประชาคม) เป็นหัวใจหรือเป้าหมายที่สังคมปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นเช่น เสรีภาพ ความรักชาติ ความดี ความยุติธรรม^{๑๐}

การขัดเกลากทางสังคม (Socialization) หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิกวิธีการขัดเกลากทางสังคม เป็นการปลูกฝังระเบียบวินัย ความมุ่งหวังให้รู้จักบทบาทและทัศนคติ ความชำนาญหรือทักษะ ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี การขัดเกลากทางสังคมช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ และปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมอาชีพหรือสื่อมวลชนต่างๆ เหล่านี้จะทำให้การกระทำต่อผู้อื่นเป็นไปอย่างเหมาะสมรู้จักปฏิบัติตามในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งจะช่วยให้สังคมมีระเบียบเพิ่มขึ้น

- ๑) การขัดเกลากโดยตรง โดยการบอกว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ
- ๒) การขัดเกลากโดยอ้อม ไม่ได้บอกโดยตรง แต่เราเรียนรู้จากการ กระทำของคนอื่นหรือซึมซับจากสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวิทยุ เป็นต้น^{๑๑}

๓.๒.๙ การควบคุมทางสังคมไทย (Thai Social Control)

เป็นกระบวนการทางสังคมในการจัดระเบียบพฤติกรรมมนุษย์สมาชิกในสังคมให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งการไร้ระเบียบทางสังคม (Social Disorganization) นอกจากนี้ยังต้องรู้อีกหลายๆ เรื่อง เช่น ปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomena) ว่ามีความเป็นมาอย่างไรหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ว่าจะมีแนวโน้มเป็นไปในทางใดและอะไรเป็นปัจจัยผลักดันเป็นต้น และที่สำคัญที่สุดของสังคมได้แก่ วัฒนธรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสังคมอันเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและสืบทอดกันต่อๆ มา

^๙ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๐} จรัญ พรหมอยู่, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๙.

^{๑๑} จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓-๔๕.

๑) การควบคุมทางสังคม หมายถึง กระบวนการต่างๆ ทางสังคมที่มุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม

๒) ลักษณะของการควบคุมทางสังคม ได้แก่

(๑) การควบคุมทางสังคมโดยการจูงใจให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ได้แก่ การยกย่อง ชมเชย ให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ตามสถานภาพและบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่

(๒) การควบคุมทางสังคมโดยการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดฝ่าฝืนบรรทัดฐานทางสังคม ได้แก่

๑) ผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนวิถีชาวบ้าน จะได้รับปฏิบัติกริยาต่างๆ จากสมาชิกผู้อื่นได้แก่ การถูกตีเตือน นินทา

๒) ผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนจารีต จะได้รับการต่อต้านจากสมาชิกผู้อื่นอย่างรุนแรงกว่าผู้ที่ละเมิดวิถีชาวบ้าน เช่น การถูกประชาทัณฑ์ หรือขับไล่ออกไปจากท้องถิ่น

๓) ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย จะได้รับการลงโทษตามกฎหมายกำหนด โดยหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่เป็นผู้ควบคุมบทลงโทษอย่างชัดเจน^{๑๒}

๓.๒.๑๐ ประชากรไทยและอาเซียน

ประชากรของประเทศไทยส่วนใหญ่มีรูปร่างสันทัด ผอมและตาสีดำ ผิวพรรณเป็นแบบผสมหลายเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ทั้งแบบมองโกลเลีย จีน มาเลย์ เหมือนชาวเอเชียโดยทั่วไป มีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน มีขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศอุปนิสัยใจคอของประชากรในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ซึ่งจะ แสดงออกทางด้านสำเนียงของภาษาไทยที่ใช้ และบุคลิกท่าทาง เช่น ภาคใต้มีสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มี การเสี่ยงภัยทางทะเล การใช้ชีวิตที่ต้องขึ้นอยู่กับฤดูกาลและธรรมชาติ ภาษาพูดจึงสั้นกระชับ การตัดสินใจเด็ดเดี่ยวรวดเร็ว มีความมุ่งมั่นในการดำเนินชีวิตที่ดี ภาคเหนือภูมิอากาศเย็นสดชื่น ภูมิประเทศสวยงามด้วยป่าเขา และดอกไม้ นานา ชนิดทำให้คนเหนือมีลักษณะเยือกเย็น จิตใจโอบอ้อมอารี งานศิลปหัตถกรรมหลายชนิดจึงเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้

๓.๓ ความหมายของครอบครัว

ครอบครัว คือ กลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีความใกล้ชิดกันและอาศัยในที่เดียวกัน ความหมายของครอบครัวในทางพันธุศาสตร์จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก แต่ในสังคม คนทั่วไปมักจะเข้าใจความหมายของครอบครัวในทางภาพลักษณ์มากกว่าทางพันธุศาสตร์ ครอบครัวเป็นสถาบันสังคม หมายถึง สถาบันสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตร และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องตามสังคมนั้น สถาบันสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง เป็นต้น ดังนั้น เมื่อครอบครัวจัดเป็นสถาบันประเภทหนึ่งของสังคม จึงมีนิยามความหมายของครอบครัว ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวหมายถึงสถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความถึงลูกด้วย^{๑๓}

^{๑๒} บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, หน้า ๑๙๓-๑๙๕.

จรัญ พรหมอยู่ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมขนาดเล็กที่ประกอบด้วยคนต่างเพศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางสมรส หรือทางการสืบสายโลหิต ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เก่าแก่มียุคอยู่กับ สังคมมนุษย์และจัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อสังคม เพราะเป็นแหล่งสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนใน สังคมก่อให้เกิดความผูกพันกัน สร้างบรรทัดฐานของสังคมทั้งในด้านการอยู่ร่วมกันและการทำมาหาเลี้ยงชีพ^{๑๔}

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์กันด้วยการแต่งงานหรือมีความผูกพันกันทางสายโลหิตหรือด้วยการรับ เป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ภายในครัวเรือนเดียวกัน และครอบครัวจะเป็นครอบครัวโดยสมบูรณ์ได้ก็ ต่อเมื่อมีลูกเท่านั้น^{๑๕}

บรรเทิง พาพิจิตร ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวถือเป็นสถาบันแรกในสังคมมนุษยชาติ เป็น สถาบันที่สำคัญที่ก่อกำเนิดให้แก่มนุษยชาติ สถาบันครอบครัวเป็นบ้านหลอมมนุษย์ฉะนั้น สังคม รัฐหรือชาติ จะได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพหรือไม่ ก็อยู่ที่สถาบันครอบครัว^{๑๖}

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวนั้นจะต้องประกอบไปด้วยบุคคลต่างเพศตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งกันและกัน มีข้อผูกพันที่จะให้ความสัมพันธ์ทางเพศที่มีต่อกันนั้น เป็นไปด้วยความแน่นอนและมีระยะเวลายาวนานพอที่จะทำให้เกิดบุตรธิดาด้วยกันได้ นอกจากนั้นจะต้องมี ข้อตกลงทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน สามารถที่จะเลี้ยงดูบุตรธิดาให้มีโอกาสเจริญเติบโตขึ้นมาได้^{๑๗}

ทัศนีย์ ทองสว่าง ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว ได้แก่ กลุ่มญาติสนิทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมหลังคา บ้านเดียวกันหรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกัน ตามปกติแล้ว ครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นต่างๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของสังคมเพราะเป็น สถาบันมูลฐานหรือเป็นสถาบันแรกของวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์^{๑๘}

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว ได้แก่ บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์ กันทางเพศด้วยการเป็นสามีภรรยาโดยมีลูกหรือไม่ก็ได้ เพราะทุกคนไม่สามารถจะมีบุตรได้เสมอไป แต่ก็ อาจมีบุตรบุญธรรมได้^{๑๙}

อัมพร สุคันธวิช และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว คือ สถาบันพื้นฐานที่มีหน้าที่ ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัวรวมทั้งกลมเกลียวพฤติกรรมหรือ บุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม^{๒๐}

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนาน มีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐.

^{๑๔} จรัญ พรหมอยู่, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๐.

^{๑๕} จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, หน้า ๗๙.

^{๑๖} บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, หน้า ๔๒.

^{๑๗} ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^{๑๘} ทัศนีย์ ทองสว่าง, สังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๗.

^{๑๙} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓.

^{๒๐} อัมพร สุคันธวิช และคณะ, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๑.

จากความหมายตามที่กล่าวมาเบื้องต้นพอเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางการแต่งงานจำนวนหนึ่งที่ได้ตกลงใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ภายในบ้านเรือนเดียวกันตามระเบียบประเพณีของสังคม เช่น บิดา มารดา บุตร วงศาคณาญาติที่เกี่ยวข้องโดยสายโลหิต หรือโดยการสมรส หรือมีบุตรบุญธรรม ซึ่งจัดเตรียมและสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์

๓.๔ ประเภทของครอบครัวไทย

ครอบครัวประเภทต่างๆ รวมทั้งการกำหนดนับการเป็นสมาชิกและลำดับชั้นของครอบครัวแต่ละประเภทเข้าไว้ด้วยกันในที่นี้ เพื่อความสะดวกในการมองภาพรวมของ “ครอบครัว” ดังนี้

๑) ครอบครัวที่จัดตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของครอบครัว การจัดประเภทของครอบครัวโดยพิจารณาจากลำดับที่มีการก่อตั้งครอบครัว (Family formation) ของคนในรุ่นต่างๆรวมไปถึงขนาดของครอบครัวด้วย สามารถจำแนกได้ ๒ ประการดังนี้

(๑) ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกเท่านั้น สังคมตะวันตกจะเป็นแบบนี้เด็กจะถูกเลี้ยงให้สามารถพึ่งตนเองได้เร็ว โดยจะให้การดูแลจนอายุ ๑๘ ปีเด็กจะต้องดิ้นรนเอาตัวรอดเองหรือไปสร้าง (Nuclear family) ของตนเอง ครอบครัวเดี่ยวมักเกิดปัญหาการอยู่อย่างสูง จนเกิดลักษณะ (Single parent home) คือ ครอบครัวเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่กับลูกเท่านั้น การเลี้ยงลูกในสังคมตะวันตกจะเน้นฝึกให้มีความรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ ถ้าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำแต่ถ้าไม่ใช่หน้าที่พ่อแม่จะต้องจ้างทำ

ในครอบครัวเดี่ยวเด็กมีโอกาสดำเนินชีวิตแบบทางสังคม (Social role model) ได้ง่ายและไม่มีคนทดแทน เด็กจะเกิดการต่อต้านสังคม (Anti-social behavior) เพราะครอบครัวไม่เป็นที่พึ่ง ครอบครัวไร้ความหมาย ไม่มีจุดยึดเหนี่ยว จากการเลี้ยงดูที่บีบให้ลูกต้องพึ่งตนเองได้เร็วและแยกออกไปเร็วทำให้ขาดความผูกพันกับครอบครัวเดิมของตนเอง ความผูกพันของพ่อแม่ลูกมีน้อยไม่อาทรพ่อแม่ยามแก่เฒ่า จึงพบว่าปัญหาคนชราถูกทอดทิ้งจะมีมากในสังคมตะวันตก บั้นปลายชีวิตของคนชราจึงเปรียบเสมือนส่วนเกินทางสังคม อัตราการตายของคนชราจะสูงมากในเทศกาลครอบครัว เกิดภาวะซึมเศร้าเพราะลูกไม่มาหา บางคนจึงหันความสนใจไปที่สัตว์เลี้ยงที่เปรียบเสมือนเพื่อนที่ดีที่สุดในยามนี้ บางคนจึงยกทรัพย์สินสมบัติให้กับหมาแมว เป็นต้น

(๒) ครอบครัวขยาย (Extended family) คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่สองครอบครัวมารวมกันเข้า ครอบครัวขยายที่แท้จริงจะประกอบไปด้วยสมาชิกสามชั่วอายุคนหรือมากกว่าที่เป็นญาติกัน ครอบครัวขยายเกิดขึ้นได้เพราะลูกที่แต่งงานแล้วไม่ออกไปตั้งบ้านเรือนของตนใหม่ ส่วนมากมักไม่ค่อยมีครอบครัวขยายเต็มรูปแบบ มี ๒ รูปแบบ ได้แก่

๒.๑) ขยายโดยเน้นชายเป็นหลัก (Patrilineal Extended family) โดยจะมีพ่อแม่ลูกชายลูกสะใภ้และหลานๆ

๒.๒) ขยายโดยเน้นหญิงเป็นหลัก (Matrilineal Extended family) โดยจะมีพ่อแม่ลูกสาวลูกเขยและหลานๆ

โดยทั่วไป สังคมของไทย หรือลักษณะสังคมของชาวเอเชีย ยกเว้นครอบครัวในเมืองใหญ่ ลักษณะของครอบครัวจะเป็นครอบครัวใหญ่ คือ นอกจากสามีภรรยาบุตรแล้วยังประกอบด้วยญาติของทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตลอดจนผู้ใกล้ชิดด้วย การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวมักเป็นลักษณะที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่กันและกันในด้านต่างๆ เช่น สามีภรรยาไปทำงานก็มักมีญาติของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมา

ดูแลเลี้ยงลูกให้ ในขณะที่เดียวกันก็อาศัยอยู่กับครอบครัวนี้ด้วยนอกจากนั้นยังอาจมีญาติของทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมาอยู่อาศัยเพื่อเรียนหนังสือหรือประกอบอาชีพ

๓.๕ หน้าที่ของครอบครัวไทย

ครอบครัว เป็นหน่วยสังคมที่สำคัญมากในทุกๆ สังคม มีบทบาทและหน้าที่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ ถือเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวเข้มแข็งปัญหาคนชราและปัญหาเด็กจะไม่เกิด ปัญหาสังคมของชาวตะวันตกส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ไร้ค่าดังนั้น หน้าที่ของครอบครัวพอสรุปได้ ดังนี้

- ๑) หน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโตส่วนบุคคลของบุตร
- ๒) การให้ความรัก ความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย
- ๓) การให้เสรีภาพส่วนบุคคล
- ๔) การแนะนำสั่งสอน
- ๕) การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิกิริยาของผู้อื่น
- ๖) หน้าที่ในการสร้างสันติสุขภายในบ้าน
- ๗) การสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ให้แก่ครอบครัว
- ๘) หน้าที่ในการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจ^{๒๑}

สรุปว่า สถาบันครอบครัวในแต่ละสังคมนั้นมีค่านิยมต่างกันตามวัฒนธรรมของสังคมเช่น สังคมสมัยใหม่ สามียและภรรยา มีค่านิยมในการหาเลี้ยงครอบครัวเท่าเทียมกัน การร่วมรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน

๓.๖ ลักษณะของครอบครัวไทย

จากการศึกษาวิจัยของนักสังคมวิทยาหลายท่าน พบว่า โดยปกติแล้วลักษณะของครอบครัวมักจะมี ความแตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ ค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ของแต่ละสังคมเป็นสำคัญ สำหรับครอบครัวไทยเรานั้นได้รับอิทธิพลจาก “ค่านิยม” (Values) วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏเป็นเอกลักษณ์ของ ครอบครัวไทยดังต่อไปนี้

๑) ครอบครัวไทยนิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่คุ้มครองป้องกันภัยอันตราย ต่างๆ และให้ความอุปการะเลี้ยงดูให้ความรักให้เกียรติแก่สมาชิกในครอบครัวตามควรแก่ฐานะของตน เป็น ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเศรษฐกิจของครอบครัวและผู้นำของครอบครัวมีอำนาจและสิทธิมากที่สุด ในครอบครัว เป็นผู้บริหารภายในครอบครัวและเป็นผู้สืบสกุล บุตรจะต้องใช้นามสกุลของบิดา และภรรยาต้อง ใช้นามสกุลของสามี

๒) ครอบครัวไทยให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโส (Seniority) มีการเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยส่วนใหญ่จะมีการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักเคารพผู้อาวุโสกว่า เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบททั่วไป บุคคลผู้สูงอายุในครอบครัว มักจะได้รับความเคารพยำเกรง และเป็นที่พึ่งของผู้เยาว์อยู่เสมอทั้งการให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและการงาน

^{๒๑} จานง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๙-๘๐.

เพราะฉะนั้นในครอบครัวไทยจึงปรากฏค่าลำดับชั้นของควมมีอาวุโสไว้มากมาย (ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่) การแสดงความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสนี้อาจเป็นผลมาจากค่านิยมในเรื่องการยกย่องผู้อาวุโสคนไทยเป็นสำคัญ เพราะคนไทยมักจะให้เกียรติต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากเชื่อว่ามีประสบการณ์ชีวิตมากมาย จึงสามารถเข้าใจถึงสภาพต่างๆ ได้ดีกว่าคนที่อายุน้อยกว่า ดังนั้น ผู้อาวุโสจึงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “ตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด

๓) ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว (Monogamy) คือ ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวตามกฎหมายแต่ความจริงของลักษณะครอบครัวไทยในเรื่องที่ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวหรือหลายคนนั้นยังไม่สามารถกำหนดได้แน่ชัดเนื่องจากหลักฐานต่างๆ ในอดีตนั้นได้แสดงให้เห็นว่าชายไทยมักนิยมมีภรรยาหลายคนซึ่งเป็นการสมรสแบบ Polygyny ดังเราจะเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์เจ้าฟ้าฯ ชุณหางชั้นสูง ข้าราชการ พ่อค้า หรือแม้แต่คนธรรมดาในสมัยก่อนนิยมมีภรรยาครั้งละหลายๆ คน ถือว่าเป็นการสร้างบารมีและแสดงความสามารถทางเพศด้วย จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชการที่ ๘) จึงมีกฎหมายระบุแน่ชัดว่าให้ผู้ชายไทยสามารถทำการสมรสได้เพียงครั้งเดียว การสมรสครั้งต่อมาถือว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาในแง่ของกฎหมายไทยปัจจุบันเป็นเกณฑ์ก็อาจกล่าวได้ว่าครอบครัวไทยเป็นแบบสามีเดียว ภรรยาเดียว (Monopoly) แต่ในทางปฏิบัติผู้ชายไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีตำแหน่งทางสังคมสูงๆ นั้น ยังคงนิยมมีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกันซึ่งสังคมนิยมเรียกภรรยาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นว่า “อนุภรรยา”

๔) มีความผูกพันทางสายโลหิต กล่าวคือ ครอบครัวไทยมักจะมีญาติ พี่น้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อแม่รักใคร่ผูกพันกับลูกมากแม่ลูกจะแต่งงานแยกย้ายมีครอบครัวไปแล้วก็ยังคงห่วงใยและยังให้ความอุปการะอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าบ้านจะอยู่ห่างไกลกันก็ยังไปมาหาสู่พึ่งพาอาศัยกันเหมือนเดิม

๕) เด็กเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วครอบครัวไทยทุกคนรักเด็ก พ่อแม่เสียสละทุกอย่างเพื่อลูก ส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต เด็กจะถูกอบรมให้รู้จักช่วยเหลือตัวเองตั้งแต่ยังเล็กและเมื่อโตขึ้นเด็กก็จะพยายามสร้างตัวเองให้มากที่สุด

๖) ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขนาดเล็ก (Nuclear Family) ในปัจจุบันนี้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ มีพ่อ แม่ ลูกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในสังคมเมืองมักจะไม่ค่อยมีญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วย การที่ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวที่สำคัญของสังคมในปัจจุบัน เพราะเป็นครอบครัวที่ย้ำถึงความ เป็นอิสระเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าของคนไทยในปัจจุบันนี้ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีครอบครัวแบบขยายอีกเป็นจำนวนมากในสังคมชนบท ซึ่งส่วนมากเราจะพบในลักษณะญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในย่านเดียวกันหรือปลูกบ้านใกล้เคียงกันแม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม ญาติพี่น้องผู้อาวุโสมีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนในครอบครัวและเป็นผู้ชี้ขาดมีการให้ความช่วยเหลือกันภายในครอบครัว ทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานด้วย ในสมัยปัจจุบันครอบครัวแบบนี้มีปริมาณน้อยมาก เพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกนั่นเอง^{๒๒}

๓.๗ ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์ในสังคมไทย

เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ฉะนั้น ทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ทรัพยากรบุคคลหรือประชาชน นั่นเอง การที่สังคมของไทยเราจะดีขึ้นได้ จะต้องพิจารณาจากสภาพของ

^{๒๒} บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, หน้า ๓๙-๔๐.

ประชาชนว่ามีปัญหาด้านใด มีพฤติกรรมอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้พัฒนาประชาชน เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาประเทศชาติ ต่อไป

สถาบันพื้นฐานของการสร้างคนในชาติ คือ ครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นผู้สร้างบุคลิกภาพของทุกคนการเจริญเติบโต ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญาอารมณ์หรือสังคม ย่อมขึ้นอยู่กับเลี้ยงดูของบิดามารดา ซึ่งเรามักกล่าวเสมอว่า บิดามารดา คือ ครูคนแรกของลูก แม้ว่าลูกจะเติบโตจนเข้าโรงเรียนได้แล้วบิดามารดาก็ยังต้องทำหน้าที่เสมือนครูอยู่เช่นเดิม นั่นคือ คอยเอาใจใส่อบรมสั่งสอนลูกด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิริยามารยาท ความประพฤติบาปบุญคุณโทษ สิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ เป็นต้น ฉะนั้น ครอบครัวจึงเป็นหน่วยแรกที่สุดของสังคมเพราะ เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่นๆ ใน สังคม โดยไม่มีสถาบันใดสามารถทำหน้าที่นี้แทนครอบครัวได้ ฉะนั้น ถ้าบิดามารดาได้ให้ความรัก ความอบอุ่น ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ตลอดจนอบรมบ่มนิสัย ช่วยกันสั่งสอนชักจูงให้ลูกประพฤติดีแล้ว ก็นับได้ว่าครอบครัวได้ทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ ในการสร้างคนของชาติเพื่อพัฒนาสังคม และมีชีวิตที่ผาสุกในระบอบประชาธิปไตยในอนาคต

ครอบครัวไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวหลายช่วงอายุอย่างน้อย ๓ รุ่น คือ ๑) รุ่นปู่ย่า ตายาย ๒) รุ่นพ่อแม่ ๓) รุ่นลูก เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในการกิจกรรมด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรมค่านิยม ความเอาใจใส่ในสถานะวิกฤต คนในครอบครัวมีความอบอุ่น และปลอดภัย ครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ และมีผลต่อคุณภาพสังคม

ครอบครัวมีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโต แต่เนื่อง จากครอบครัวเป็นหน่วยมูลฐานของสังคม เพราะสังคมจะออกมาเป็นรูปใด ส่วนใหญ่จะขึ้นกับการดำเนินชีวิตหรือการอบรมเลี้ยงดูลูกของครอบครัว ฉะนั้น ทุกครอบครัวต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสภาพของสังคมในอนาคตด้วย นั่นคือ ถ้าทุกครอบครัวได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีแล้ว ก็อาจจะคาดหวังได้ว่า สังคมในอนาคต ย่อมเป็นสังคมที่ผาสุกและมีความเป็นปึกแผ่น มั่นคง

ในการพิจารณาความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์นั้น ทางที่ดีที่สุด ก็คือ การพิจารณาดูบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวว่ามีอยู่ประการใดบ้าง และหน้าที่เหล่านั้นได้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์แต่ละคนและตอบสนองมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมอย่างไรบ้างถ้าการทำหน้าที่ของครอบครัวสามารถตอบสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ได้มาก ครอบครัวก็มีความสำคัญต่อมนุษย์มากเช่นเดียวกัน

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ทำการศึกษานี้ของครอบครัวแล้ว พบว่าครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของคน และยังทำหน้าที่สนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ การทำหน้าที่ของครอบครัวอาจแยกได้ ๔ ประการ ดังนี้

- ๑) หน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม เพื่อทดแทนสมาชิกของสังคมที่สิ้นชีวิตลง
- ๒) หน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ให้มีชีวิตรอด เนื่องจากทารกแรกเกิดและเด็กไม่สามารถดูแลตนเองได้
- ๓) หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่สมาชิกใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๔) หน้าที่หล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นบทบาทที่สำคัญมากเพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์จะไม่รู้ว่าอะไรเหมาะสมไม่เหมาะสม เราจะใช้สัญชาตญาณเป็นตัวกำหนดการกระทำ ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกติกา กฎระเบียบ

และบรรทัดฐานของสังคมเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ถ้าไม่มีจะทำให้เกิดความยุ่งเหยิง (Chaos) ครอบครัวจึงต้องทำหน้าที่หล่อหลอมเด็กให้เป็นสมาชิกที่พึงปรารถนาของสังคม ดังนั้น ความสำคัญของครอบครัวจึงพอสรุปได้ว่า

๑) ครอบครัวเป็นเข้าหลอมทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะของสมาชิก การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน มีการถ่ายโอนค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ ความเชื่อ ความศรัทธาและวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตจากสมาชิกคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง ตลอดจน มีการพักผ่อน สันทนาการ และการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน บรรยากาศ และวิธีการ อบรมเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน

การเป็นพ่อแบบ แม่แบบ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งโดยที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัว สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวไม่ว่าจะในทางบวกหรือในทางลบได้ค่อยๆ หล่อหลอมพื้นฐานทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจของสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบต่างๆ มีผลต่อโดยตรงต่อการแสดงบทบาททางสังคมของสมาชิกในสถาบันอื่นต่อไป

๒) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางการศึกษาของสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ ฝึกฝนและอบรมให้สมาชิกได้เรียนรู้ระเบียบสังคมหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ทั้งอย่างเป็นทางการ (Formal) และ ไม่เป็นทางการ (Informal)

๓) ครอบครัวสร้างคุณภาพชีวิต คุณลักษณะต่างๆ ที่บ่งชี้ถึงลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพ ข้างต้นนี้ ครอบครัวจะเป็นสถาบันที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นกับชีวิตของสมาชิกในครอบครัวได้

๔) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในการพัฒนาสังคม สถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่นเดียวกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ วัฏจักรของการเกิด การเติบโต เข้าสู่วัยเรียน วัยทำงาน วัยแต่งงาน วัยเลี้ยงดูลูกของตนเอง วัยดูแลพ่อแม่เมื่อแก่ชราลง สอนและฝึกให้ทุกคนต้องมีบทบาทหน้าที่ในฐานะต่างๆ ในครอบครัว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การเข้าไปมีบทบาทภาระหน้าที่และมีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

๕) ครอบครัวเป็นหน่วยวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมภูมิที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม

การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังรับไว้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของชนกลุ่มนั้น เด็กที่เกิดและเจริญเติบโตมาจากครอบครัวแบบใด ย่อมได้รับการถ่ายทอดแนวความคิด เจตคติและพฤติกรรมต่างๆ ติดมาจากครอบครัวเดิมไม่มากก็น้อย และนำไปใช้ปฏิบัติในสังคมที่เขาอยู่อาศัย^{๒๓}

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกามีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจา ประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และเหตุผล รู้จักการให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่และแบ่งงานกัน ในครอบครัวอย่างชัดเจน จะเห็นว่าในสมัยก่อนแม้ภรรยาจะมีฐานะเป็นรองสามี แต่ก็มีภาระหน้าที่กัน ซึ่งฝ่ายสามีมีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้าน การเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันภาระการดูแล

^{๒๓} ภิญโญ ทองดี, “ความสำคัญของครอบครัว,”

บ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ชดเชลา สมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล^{๒๔}

สรุปผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความสำคัญของครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ของครอบครัวทำหน้าที่ปฐมนิเทศที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม

๓.๘ แนวโน้มของครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ของไทย

๓.๘.๑ สถิติข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในสังคมไทย

๑) รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยครอบครัวขยายที่มีที่ปู่ย่าตายาย และหรือญาติอื่นๆ ลดลงจากร้อยละ ๕๖.๙ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๕๖.๑ ในปี ๒๕๔๓ และเป็น ๕๕.๕ ในปี ๒๕๔๕ และครอบครัวเดี่ยวที่มีสามีและ/หรือภรรยาและ/หรือลูกเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๑.๓ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๓๑.๖ ในปี ๒๕๔๓ และ ๓๒.๑ ในปี ๒๕๔๕ โดยครัวเรือนคนเดียวลดลงจากร้อยละ ๐.๘ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๐.๖ ในปี ๒๕๔๕ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๒) ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยลดลงอย่างต่อเนื่อง จาก ๔.๔ คนต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๓๓ เป็น ๓.๙ คนต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๔๓ และ ๓.๕ คน ต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๔๕ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๓) อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง จากอัตรา ๒๖.๖ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือนในปี ๒๕๓๙ เป็น ๑๙.๘ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๑ และ ๑๘.๖ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือนในปี ๒๕๔๔ ในขณะที่ อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จาก ๓.๔๕ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือนในปี ๒๕๓๙ เป็น ๔.๓๖ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๔ โดยเฉพาะครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีอัตราการหย่าร้างสูงที่สุด โดยในปี ๒๕๓๙ มีอัตราการหย่าร้างคิดเป็น ๔.๖๕ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน เพิ่มเป็น ๕.๙๓ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือนในปี ๒๕๔๔ ส่วนภาคใต้มีอัตราการหย่าร้างน้อยที่สุด แต่มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น (กรมการปกครอง)

๔) จำนวนผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ ๒๐.๒ ในปี ๒๕๔๓ (หนังสือสำมะโนประชากรและเคหะ ปี ๒๕๔๓ เรื่อง การจำแนกลักษณะของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๕) จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี ๒๕๔๕ มีผู้สูงอายุ ๕,๙๙๐ คนในจำนวนประชากร ๑, ๐๐๐,๐๐๐ คน และเพิ่มขึ้นเป็น ๖,๑๗๑ คน ในจำนวนประชากร ๑,๐๐๐,๐๐๐คน ในปี ๒๕๔๖ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕)

๖) ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวมีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ช่วงก่อนเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว มีค่าร้อยละ ๖๘.๔๘ ระหว่างเกิดวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ ๖๖.๘๙ ภายหลังจากวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ ๖๓.๓๕ และยังคงลดลงอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ และ ๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๖๒.๙๒ และ ๖๒.๒๑ ตามลำดับ สัมพันธ์ภาพที่อ่อนลงในครอบครัว ค่าดัชนีลดลงจากร้อยละ ๗๕.๗๘ ในช่วงเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ เหลือร้อยละ ๖๙.๔๑ ในช่วงหลังวิกฤต และลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๖๗.๔๙ ด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจมีทิศทางดีขึ้น จากร้อยละ ๕๓.๓๔ ในช่วงวิกฤต เป็นร้อยละ ๕๕.๘๒ ภายหลังจากวิกฤต และเพิ่มเป็นร้อยละ ๕๗.๕๗ ในปี ๒๕๔๔ แต่ยังคง

^{๒๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, มนุษย์กับอารยธรรม (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๗-๑๓๙.

อยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง(ตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุข สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, ๒๕๔๕)^{๒๕}

จากสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในสังคมไทย ดังที่ได้กล่าวมาจะพบได้ว่า ครอบครัวไทยมีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวมีแนวโน้มลดลง ก็นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามมา

๓.๘.๒ การเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน

๓.๘.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ดังได้กล่าวแล้วมีผลกระทบต่อระบบ ครอบครัวในสังคมสมัยใหม่อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อครอบครัวในเขตเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขันเพื่อการอยู่อาศัยในสังคม การที่สมาชิกครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกบ้านและการที่ภรรยาต้องมีภาระในการหาเลี้ยงครอบครัวควบคู่กับสามี ทำให้บทบาทของครัวครัวเปลี่ยนแปลงไปหน้าที่ในการอบรมลูกๆ ซึ่งเคยเป็นหน้าที่สำคัญของครอบครัวกลายเป็นหน้าที่ทางโรงเรียนและสื่อมวลชนความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูกลดน้อยลงประกอบกับการกินอยู่แบบเมืองไม่เอื้ออำนวยให้อยู่กินกันแบบเป็นครอบครัวใหญ่ๆ บรรดาญาติพี่น้องจึงลดความสำคัญในการที่จะเข้ามาช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนั้น ครอบครัวจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือมีความผูกพันทางอารมณ์โดยใกล้ชิดกับสมาชิก เพราะมีกิจกรรมนอกบ้านต่างๆ มากมาย ทำให้ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาหรือบิดากับลูกมีมากขึ้น

สำหรับครอบครัวที่สามีและภรรยาต่างก็มีงานทำและมีรายได้ด้วยกันทั้งคู่ บทบาทของภรรยาได้เปลี่ยนจากผู้ตามหรือ “ข้างเท้าหลัง” มาอยู่เสมอหรือเท่าเทียมกับสามี ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาในกรณีเช่นนี้มักมีความตึงเครียดเกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากภรรยามีภาระต้องดูแลและรับผิดชอบมากขึ้นทั้งในบ้านและนอกบ้าน กล่าวคือ บทบาทของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้นจากแม่บ้าน แม่ของลูก และเป็นคนทำงานด้วย ทำให้เหนื่อยหงุดหงิดและอารมณ์เสียได้ง่าย อยากรู้ดีที่การที่ภรรยามีบทบาทและอำนาจในครอบครัวเท่าเทียมกับสามีก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดเสมอไป จากการศึกษาของนักสังคมวิทยาพบว่า สามีภรรยาสามารถปรับตัวได้โดยสามียอมรับบทบาทเท่าเทียมกับภรรยา และเห็นใจในภาระของภรรยาที่เพิ่มมากขึ้น บางรายหาทางแก้ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นด้วยการหาเครื่องทุ่นแรงหรือผ่อนแรงมาใช้ รวมทั้งฝ่ายสามีก็หันมาช่วยภรรยาเลี้ยงลูกและแบ่งเบาภาระของภรรยาด้วยการทำงานบ้านบางอย่างแทน นอกจากนั้นต้องไม่ให้คนอื่นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวนั้นๆ ด้วย เพราะการมีบุคคลที่สามเข้ามายุ่งเกี่ยวจะยิ่งก่อให้เกิดปัญหามากยิ่งขึ้น สำหรับในสังคมที่ยังเน้นค่านิยมแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างชายและหญิง และถือว่าชายควรเป็นใหญ่ในครอบครัว เมื่ออยู่ต่อหน้าคนอื่นทั้งสามีและภรรยาจะพยายามปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามบทบาทที่สังคมต้องการ คือ แสดงให้เห็นว่าสามีเป็นใหญ่ในครอบครัว ทั้งนี้เพื่อรักษาหน้าที่หรือภาพพจน์ของความเป็นสามีและภรรยาที่ดีไว้

^{๒๕} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖, หน้า ๑-๒.

๓.๘.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวโน้มอีกประการหนึ่งของครอบครัวสมัยใหม่ คือ มีการแยกกันอยู่หรือการทอดทิ้งกันเพิ่มมากขึ้น มีครอบครัวชนชั้นแรงงานจำนวนไม่น้อยที่เด็กอยู่กับแม่หรือญาติเพราะพ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่ต้องไปทำงานหาเงินที่อื่น หรือมีการทอดทิ้งลูกกันไปแต่งงานใหม่ทั้งคู่ ทำให้เด็กต้องอยู่ในความดูแลของญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สำหรับปัญหาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ได้อยู่กับลูกนั้น จากการศึกษาในประเทศตะวันตกยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่หรือทั้งสองฝ่ายเป็นเด็กที่มีปัญหา มากกว่าเด็กจากครอบครัวที่มีทั้งพ่อทั้งแม่อยู่ร่วมกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กที่มีปัญหาหรือเด็กที่กระทำผิดต่างๆ มักจะมาจากครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันแต่มีข้อขัดแย้งทะเลาะกันทุกวัน จนเด็กไม่มีความสุขมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่แยกทางกันอยู่

๒.๘.๒.๓ การหย่าร้าง ในสังคมสมัยใหม่การหย่าร้างมีจำนวนมากขึ้น และกลายเป็น วิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาในครอบครัวไปแล้ว การหย่าร้างไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอายอีกต่อไป สังคมยอมรับว่าการหย่าร้างมากขึ้น โดยมีความคิดว่าหากอยู่ด้วยกันแล้วไม่มีความสุขก็ควรหย่ากันไปจะดีกว่า เพราะในสังคมสมัยใหม่เน้นในเรื่องผลประโยชน์และความพอใจส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญ ประกอบกับสภาพการดำเนินชีวิตในเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ตัวใครตัวมัน ความแอึดคับคั่งไปด้วยผู้คนและสิ่งแวดลอมที่เต็มไปด้วยตึกสูงๆ หรือที่เรียกกันว่าปาคอนกรีต ค่าครองชีพสูง ความสับสนวุ่นวายต่างๆ รวมทั้งความแตกต่างในภูมิหลังของคู่สมรส จึงทำให้คนเมืองมีความตึงเครียดทางอารมณ์สูง สุขภาพจิตเสื่อม และส่งผลให้เกิดปัญหานานัปการ อันจะนำไปสู่การหย่าร้างขึ้นในที่สุด

๒.๘.๒.๔ การเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพ สำหรับบุคลิกภาพของเด็กในสังคมสมัยใหม่ จะพบว่าแตกต่างไปจากในสมัยเดิมอย่างสิ้นเชิงจากเด็กที่เคยอ่านอนซอนงายมาเป็นเด็กที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ซึ่งคงจะเป็นเพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกและการอบรมจากสื่อมวลชนต่างๆนั่นเอง เด็กจะตัดสินใจเอง มีการพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้น คือ มีการเที่ยวหรือพบประสังสรรค์กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันโดยเลียนแบบจากผู้ใหญ่ มีการสร้างวัฒนธรรมย่อยของตนขึ้นมา โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กวัยรุ่น และจากการที่พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านเด็กจึงขาดความใกล้ชิดและไม่ได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้นเวลาพบกันพูดคุยกันไม่รู้เรื่อง เวลาพักผ่อนก็ต่างคนต่างไป เด็กจึงมีความตึงเครียดและอารมณ์รุนแรงมาก ขาดความรับผิดชอบและหันไปบูชาและเลียนแบบคนที่มีความสามารถในรูปแบบต่างๆ แทน เช่น ดารา นักร้อง เป็นต้น

การที่ชายหญิงอยู่ด้วยกันโดยไม่จำเป็นต้องแต่งงานเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่โดยเฉพาะในสังคมอเมริกันพบว่าจำนวนของคู่ที่อยู่ด้วยกันโดยไม่แต่งงานเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า นับจาก ปี ๑๙๗๐ ถึงปี ๑๙๗๘ และมีจำนวนกว่าหนึ่งล้านคน จนถึงปัจจุบันคาดว่าคงจะเป็นจำนวนที่ไม่น้อยเลย สถาบันการสมรสตามประเพณีเดิมกำลังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่ายังเหมาะสมอยู่หรือไม่ แบบแผนการสมรสแบบใหม่ที่เรียกว่า “การแต่งงานเปิด” ซึ่งหนุ่มสาวไม่มีพันธะต่อกัน และมีอิสระมาก เป็นวิถีชีวิตคู่ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่

ชีวิตครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ที่มีลักษณะของคู่สมรสที่แยกตัวไปอยู่ต่างหากทำให้สถานภาพของพ่อแม่ในวัยชราคลุมเครือ เนื่องจากต้องออกจากงานหรือไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีความสำคัญทางสติปัญญา ไม่มีโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งลูกหลานไม่รู้สึกรู้ว่ามีภาระ

ผูกพันต่อคนชราอีกต่อไป จึงไม่เอาใจใส่ดูแลรวมทั้งให้ความเคารพนับถือน้อยลง ด้วยเหตุดังกล่าว คนชราเป็นจำนวนไม่น้อยถูกทอดทิ้ง บางรายต้องไปอยู่ตามสถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น^{๒๖}

สรุปว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรักความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน ชีวิตครอบครัวในสังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาอื่นๆ อีกมาก ซึ่งเชื่อแน่ว่าจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงต่อครอบครัวอย่างมาก เช่น พฤติกรรมรักร่วมเพศระหว่างชายกับชายหรือหญิงกับหญิง การว่าจ้างหญิงอื่นตั้งครรภ์แทน หรือการผลิตสมาชิกใหม่ในหลอดแก้ว อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการแพทย์สมัยใหม่ รวมทั้งปัญหาเด็กนอกสมรสเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายในสังคมที่เต็มไปด้วยสื่อมวลชนและสถานบันเทิงเรีงรมย์ในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลให้มีการตั้งครรถ์นอกสมรสมากขึ้นและนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ต่อไป

สรุปผลวิจัยจากการศึกษาบริบทครอบครัวไทยในปัจจุบันเผชิญกับสภาวะการณเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่

ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติในอนาคต

บริบทของครอบครัวไทยความสำคัญความหมายโครงสร้างของครอบครัวบทบาทหน้าที่ของครอบครัวไทย ตลอดถึงแนวโน้มของครอบครัวสังคมไทยสำหรับในบทที่สามนี้จะได้ศึกษาสภาพของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาสแล้ว การที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สนิทสนมกันนั้นก็เป็นเรื่องยาก จึงจำเป็นต้องศึกษาหาสาเหตุของปัญหา ในครอบครัวหนึ่งๆ อย่างน้อยเป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคล ๒ คน ขึ้นไปคือ สามีและภรรยาหรือมากกว่านั้น เช่น อาจมีญาติพี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ครอบครัวในปัจจุบัน เนื่องจากภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนภาวะเศรษฐกิจทำให้คู่สามีภรรยา มีเวลาให้กันน้อย ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเล็กๆ ที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ไม่เกิน ๒-๓ คน ความผูกพันระหว่างครอบครัวแทบไม่มีหรือน้อย ปัญหาที่ครอบครัวส่วนใหญ่ประสบมักเป็นปัญหาต่างๆ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งและปัญหาอื่นๆ ในครอบครัว เป็นลำดับดังนี้ พึงทราบความหมายของความขัดแย้งและคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงและตรงกันข้ามกัน ดังนี้

^{๒๖} จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, หน้า ๘๔-๘๗.

๓.๙ ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน การมีความคิดเห็นและการกระทำที่ไม่เหมือนกันนี้ถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน ในการพัฒนาชีวิตและสังคมของมวลมนุษยชาติทุกสังคมตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลของความขัดแย้งต่างๆ นั้นล้วนแต่แสดงออกมาเป็นความทุกข์ทรมาน ความสงบสุขในชีวิต และความไร้ระเบียบของสังคมมนุษย์

๓.๙.๑ ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” และคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงและตรงกันข้ามกันไว้ ดังนี้

ขัด : ให้ติดขวางไว้ไม่ให้หลุดออก เช่น ขัดกระดูก ขัดกลอน ขัดคำสั่ง ไม่ลงรอยกัน เป็นต้น

ขัดแย้ง : ไม่ลงรอยกัน

ขัดเคือง : โกรธเพราะถูกขัดใจ เป็นต้น

ขัดใจ : โกรธเพราะทำไม่ถูกใจ ไม่ยอมให้ทำตามใจ

ขัดตา : ดูไม่ถูกตา ดูไม่เหมาะตา ขัดนัยน์ตา ขัดลูกตา หรือขัดลูกหูลูกตา ก็ว่า^{๒๗}

แย้ง : ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน เช่น ความเห็นแย้งกัน ข้อความแย้งกัน^{๒๘} เป็นต้น

โต้แย้ง : แสดงความเห็นแย้งกัน^{๒๙}

ส่วนคำอื่นๆ ที่มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “ขัดแย้ง” มี ดังนี้

ปรองดอง : ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความโกล่ เกลี่ย ตกลงกันด้วยไมตรีจิต^{๓๐}

สามัคคี : ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียงกันทำ ที่ร่วมมือร่วมใจกันทำ เช่น กฐินสามัคคี ผ้าป่าสามัคคี เป็นต้น^{๓๑}

สมัครสมาน : เชื่อมสามัคคี เช่น จะทำการงานอะไรขอให้สมัครสมานกัน^{๓๒}

สมานคติ : การดำเนินอย่างเดียวกัน การมีความเห็นพ้องกัน

สมานฉันท์ : ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็นสมานฉันท์^{๓๓}

ร่วมใจ : มีความนึกคิดอย่างเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมใจ

ร่วมมือ : พร้อมใจช่วยกัน^{๓๔}

สรุปผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความขัดแย้ง หมายถึงความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านกันระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่า โดยที่บุคคลหนึ่งพยายามที่จะกัดกัน หรือ

^{๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๑. ๙๑๗.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๒.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑๗.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒๙.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗๘.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓๐.

รบกวนการกระทำของบุคคลหนึ่ง สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างกันของค่านิยม ความคิด การพูดการกระทำ รวมทั้งความต้องการบทบาท เป้าหมาย และการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันของบุคคล ล้วนแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสิ้น

๓.๙.๒ ความหมายในพจนานุกรมฉบับภาษาอังกฤษ

พจนานุกรมฉบับภาษาอังกฤษ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” และคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงไว้ ดังนี้

Conflict : การพิพาท การต่อสู้ การปะทะ การขัดแย้ง (ทางความคิด) เช่น Your ideas about marriage conflict with mine. แปลว่า ความเห็นเรื่องการแต่งงานของท่านขัดแย้งกับฉัน^{๓๕}

Their account of events conflicts with ours. แปลว่า การบรรยายเหตุการณ์ของพวกเขาแตกต่างจากของเรา.^{๓๖}

Different : ความแตกต่างกัน เช่น You look different. Life would be very different now if the computer had not been invented. แปลว่า คุณตัดสินใจต่างกัน. การดำเนินชีวิตจะแตกต่างมากถ้าคอมพิวเตอร์ได้ถูกสร้างขึ้นมาใช้(ในชีวิต).^{๓๗}

Disagree : ไม่เห็นด้วย เช่น I showed my article to the editor. He disagreed with almost everything I had written. แปลว่า ฉันได้นำเสนอบทความไปยังบรรณาธิการ. (แต่) เขาเกือบจะไม่เห็นด้วยกับทุกสิ่งทีฉันเขียนไป.^{๓๘}

จากการศึกษาความหมายของคำว่า ขัดแย้ง ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง คือใช้วิธีการเผชิญปัญหาความขัดแย้งที่รากฐานมูลเหตุของปัญหา โดยใช้การ “เสริม-ป้องกัน”(provention) กล่าวคือวิเคราะห์สภาพความขัดแย้งโดยไม่ลืมนิยามความเป็นมนุษย์ ไม่เพียงใส่ใจกับเงื่อนไขแวดล้อมของความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเท่านั้น แต่รวมไปถึงการเสริมสร้างเงื่อนไขที่จะทำให้ความสัมพันธ์แปรเปลี่ยนไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น^{๓๙}

กล่าวได้ว่า ในอดีตตั้งแต่มนุษย์เริ่มอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ก็เริ่มมีความขัดแย้งกันขึ้นในสังคม มีผู้กล่าวว่าความขัดแย้งเริ่มมีขึ้นเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ระดับความซับซ้อนของความขัดแย้งมีตั้งแต่น้อยจนถึงซับซ้อนมาก ความขัดแย้งในสัตว์ก็มีแต่เป็นลักษณะที่ไม่ซับซ้อน(Simple or instinct conflict) เช่น การแย่งอาหาร การแย่งตัวเมีย เป็นต้น แต่ในมนุษย์ซึ่งมีความคิด มีอารมณ์ มีการวางแผน ซับซ้อน ความขัดแย้งในสังคมยิ่งทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้นเท่านั้น ความขัดแย้งในสังคมมีตั้งแต่หน่วยเล็กคือ ครอบครัว หน่วยงาน ระดับประเทศไปจนถึงระดับระหว่างประเทศ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ เพื่อบรรเทาความขัดแย้งให้เบาบางลงจนถึงให้หมดสิ้นไป

^{๓๕} สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, English-Thai Dictionary for Thai learners, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

^{๓๖} Oxford University Press, Oxford Advanced Learner's Dictionary, (British : Oxford University Press, ๑๙๙๕), P. ๒๔๑.

^{๓๗} Longman Group UK Limited, Longman Language activator (The World's First Production Dictionary), (British : Longman Group UK Limited, ๑๙๙๗), P. ๓๓๗.

^{๓๘} Ibid., p. ๓๔๙.

^{๓๙} John Burton, Conflict : Resolution and Provention, (New Yorks : St. Martin's Press, ๑๙๙๐), P. ๓.

สรุป ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” และคำอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันและตรงกันข้ามกันนั้นล้วนแสดงให้เห็นถึงปัญหาหรือลักษณะของความขัดแย้งและลักษณะของการอยู่ร่วมกันอย่างไม่มี ความขัดแย้งกันได้ว่า ความขัดแย้ง เป็นไปเพื่อโทษหรือความไม่สงบสุขไม่ว่า ความคิด การพูดจาและการกระทำของมนุษย์ในด้านต่างๆ เช่น เรื่องการงาน การอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งถือเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ขัดขวางความเจริญรุ่งเรือง และสันติภาพของมวลมนุษยชาติได้ หากมนุษย์ทุกคนรอบครั้วทุกสังคมในโลกปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนและสังคมของตนแล้ว มนุษย์แต่ละคนต้องละเลิก ความขัดแย้งต่อกันไม่ว่าเรื่องใดๆ พร้อมทั้งต้องมีแนวคิด การกระทำไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ต้องรู้จักสามัคคีกันภายในครอบครัว แล้วแผ่ขยายออกไปสู่สังคมโดยมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันจึงจะสามารถเข้าถึงความเป็นครอบครัว สังคม มนุษย์ที่สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างแท้จริง

๓.๑๐ สาเหตุและลักษณะของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในครอบครัวเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ แม้ในครอบครัวที่บอกว่าจะมีความสุขสงบราบรื่นอย่างมาก ก็มีความขัดแย้ง เพราะชีวิตคนสองคนที่มีแบบแผนชีวิตที่แตกต่างกันมาอยู่ร่วมกัน ย่อมมีความคิดที่แตกต่างกัน

สาเหตุของความขัดแย้ง ด้านความรัก เมื่อครั้งรักกันนั้น ทุกอย่างได้รับการยอมรับและยกเว้น ครั้นเวลาผ่านไปความเคยชิน และความรักค่อยๆ ลดลงเหลือความผูกพัน ความรับผิดชอบและการยึดถืออุดมการณ์ด้านชีวิตครอบครัวของแต่ละคน เมื่อมีชีวิตคู่ เป้าหมายชีวิตคู่จะมีความสำคัญกว่าเป้าหมายส่วนตัว และบุคลิกส่วนตัวของแต่ละคนก็จะถูกเปิดเผยออกมาตามวาระและโอกาส ยิ่งถ้าหากบุคลิกนั้นมีความคิดที่ต้องการเป้าหมายส่วนตนยิ่งใหญ่มากกว่าเป้าหมายชีวิตคู่ ก็ยิ่งจะทำให้ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตขึ้นในครอบครัวนั้นมีพื้นฐานมาจากสาเหตุต่างๆ เช่น

๑) บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว เพราะปัจจุบันนี้การแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนไม่มีอีกแล้ว มีแต่การช่วยเหลือกัน เพราะหญิงชายต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวช่วยเหลือกัน

๒) นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม มีนิสัยส่วนตัวบางอย่างที่คู่สมรสต้องปรับเปลี่ยน แต่บางคนไม่ยอมปรับและบางคนปรับไม่ได้ เช่น เจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง

๓) ทักษะคิดในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต การประหยัด ค่านิยม เรื่องโรงเรียนการให้ความสำคัญกับเรื่องการแต่งกาย โรงเรียน การรับประทานอาหาร

๔) เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ

๕) ความกดดันในชีวิตประจำวัน จากการทำงาน ปัญหาจากที่ทำงาน เศรษฐกิจ คนที่เครียดจากสิ่งต่างๆ รอบตัวก็จะง่ายต่อการเกิดอารมณ์เสีย

เมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาหรือวิกฤตเกิดขึ้นในครอบครัว ขอให้คู่สมรสหยุดทบทวนด้วยตัวเองก่อนว่า เป้าหมายในชีวิตคู่ของตัวเองคืออะไร ประชญาชีวิตคู่ที่ยึดถือกันคืออะไร มีคุณค่า มีความหมายสำหรับตัวเองหรือไม่ การจัดการกับวิกฤตมีทางออกได้หลายทาง ต้องคำนึงเสมอว่า ถ้าแก้ไขแบบรุนแรงตัวท่านและครอบครัวจะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง การแก้ไขแบบประนีประนอม หันหน้าเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ปรับตัวคนละครึ่งทาง ช่วยแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน เสียสละให้บุตรได้ประโยชน์สูงสุด คงจะหลีกเลี่ยงความแตกแยกของครอบครัวได้^{๔๐}

^{๔๐} สุรพงศ์ อำพันวงษ์, “สลายความขัดแย้งในครอบครัว,” <<http://www.dmh.go.th/main.asp>>, ๑๕

ความขัดแย้งอันนำไปสู่ทะเลาะวิวาท ไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจกัน ไม่เคารพ ผ่อนหนักคลายเบาและการหย่าร้างกันของสามีภรรยาในสังคมไทยปัจจุบัน นับว่ามีความรุนแรงมากขึ้นทุกทีที่เป็นปัญหาของสังคมซึ่งหมายถึงสภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่เป็นที่ปรารถนาของคนหมู่มาก และผู้คนในสังคมไม่ต้องการให้เกิดสถานการณ์เช่นนั้นขึ้น ฉะนั้น ลักษณะของปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ ๔ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) เป็นสถานการณ์ซึ่งมีผลเลวร้ายแก่คนหมู่มากในสังคม
- ๒) เป็นสถานการณ์ที่คนส่วนมากไม่ต้องการให้เกิดขึ้น
- ๓) เป็นสถานการณ์ที่สามารถแก้ไขได้
- ๔) การแก้ไขสถานการณ์ต้องกระทำร่วมกันของผู้คนในสังคม^{๔๑}

ในวิถีทางสังคมมนุษย์นั้น ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็จะพยายามแสวงหาแนวทางเพื่อขจัดความขัดแย้งนั้นให้ได้ วิธีการดังกล่าวนี้มีหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ในขณะที่ความขัดแย้งเกิดขึ้น เราอาจจะใช้วิธีการกำจัดหรือบรรเทาความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นโดยทั่วๆ ไปได้ ดังนี้

๑) เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น วิธีที่ง่ายที่สุด และไม่นำไปสู่ความรุนแรง คือ การชกแจงด้วยคำพูดหรือประพจน์กรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นการไกล่เกลี่ยปรองดอง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ หากคู่กรณียอมรับการไกล่เกลี่ยปรองดองนั้น ย่อมทำให้สามารถขจัดความขัดแย้งไปได้

๒) ในบางสถานการณ์ เมื่อเกิดความขัดแย้ง ในบางครั้งการไกล่เกลี่ย อาจจะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะแต่ละฝ่ายไม่สามารถยอมรับข้อตกลงในการไกล่เกลี่ยได้ ในกรณีเช่นนี้ การชูลงโทษ ก็อาจจะถูกนำมาใช้เพื่อขจัดความขัดแย้ง เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปย่อมกลัวการลงโทษ เพราะการลงโทษย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่ตน การชูลงโทษจึงทำให้สามารถขจัดความขัดแย้งได้ในบางกรณี

๓) ความขัดแย้งในกรณีบางกรณี มีลักษณะรุนแรง ซึ่งคู่กรณีไม่ยอมรับวิธีการไกล่เกลี่ยปรองดอง หรือแม้กระทั่งการชูลงโทษ ด้วยเหตุนี้ การขจัดความขัดแย้ง จึงกลายเป็นการกระทำที่รุนแรงต่อบุคคล เช่น การทำร้ายร่างกาย หรือเช่นฆ่ากัน เราจะเห็นอยู่เสมอจากข่าวหนังสือพิมพ์หรือ โทรทัศน์ ว่าวิธีการขจัดความขัดแย้งแบบนี้ เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นในสังคมมากยิ่งขึ้น

- ๔) การกระทำที่รุนแรงต่อบุคคลและทำลายทรัพย์สิน
- ๕) การทำลายทรัพย์สินเท่านั้น
- ๖) ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง หรือ สันติวิธี

ในทางปฏิบัติจริงเมื่อเกิดความขัดแย้ง ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์อาจใช้รูปแบบปฏิบัติการแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบปะปนกันได้ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเกิดขึ้นภายใต้ขบวนการทัศนคติที่ไม่ยอมรับความรุนแรงเป็นเพียงทางเดียวที่จะแก้ไขความขัดแย้งได้ แต่ทว่าความขัดแย้งทำให้เกิดความเจริญไปสู่ภาวะที่ดีขึ้น ถ้าสังคมไม่มีความขัดแย้งเลยความเปลี่ยนแปลงอาจไม่เกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นมิได้มีอยู่เฉพาะทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ทั่วๆ ไป แม้แต่ในตัวของตัวเราเองก็มีความขัดแย้งภายในตนเอง เช่น ในทางความคิด ความประพฤติปฏิบัติต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ความขัดแย้งในตัวคนเราก็ทำให้มีการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ดังนั้นผลของความขัดแย้งจะแบ่งออกเป็น ๒ แบบ ได้แก่

มกราคม ๒๕๖๐.

^{๔๑} อุกฤษ ธีรญาโต, สังคมวิทยาประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๘๔-๒๘๕.

๑) ความขัดแย้งในพื้นฐาน ความขัดแย้งในระดับพื้นฐานนี้จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างระหว่างชนชั้นว่าขัดแย้งเพียงใด ถ้ามีมากอัตราความขัดแย้งจะสูง แต่ปริมาณกลุ่มย่อยถ้ามีมากจะลดความขัดแย้งลง หรือโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ ถ้าโอกาสของการเลื่อนสถานภาพสูงขึ้นได้อัตราการขัดแย้งก็จะลดลงเช่นเดียวกัน ในขณะที่เดียวกัน ถ้าหากเพิ่มอัตราการขัดแย้ง ก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางลึกซึ้งในโครงสร้าง ซึ่งหมายถึงว่าโครงสร้างสังคมเก่าจะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย

๒) ความขัดแย้งขั้นรุนแรง อัตราการขัดแย้งชนิดนี้จะมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ปริมาณของกลุ่มย่อยที่จะสามารถรวมตัวกันได้เพียงใด ถ้ารวมตัวกันได้ก็จะรุนแรงมากขึ้น และถ้ามีการปรับแก้ระบบของรางวัลและการลงโทษไปในทางคล้อยตาม ก็ย่อมจะลดอัตราการขัดแย้งลง และควบคุมการขัดแย้งนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนความขัดแย้งในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแต่ละครั้งนั้น ผลสุดท้ายมักจะตกอยู่กับทุกคนในครอบครัวโดยเฉพาะผู้ที่เป็นลูก และหากแยกระดับความรุนแรงแล้ว แบ่งได้ ๓ ระดับ ดังนี้

๑) ความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน อันเป็นการขัดแย้งกันในเรื่องไม่น่าจะเป็นเรื่องขัดแย้ง เช่นสามีอยากเปิดหน้าต่าง ภรรยาไม่ยอมเปิด เรื่องเล็กๆ น้อยๆ แบบนี้ปกติบิดามารดามักจะแสดงออกเลย แต่สิ่งที่เด็กได้เห็นนั้นต้องการรู้ว่าบิดามารดาเมื่อเกิดความขัดแย้งกันแล้วผลสรุปของการแก้ปัญหา คือ อะไร ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งข่มอีกฝ่าย อีกฝ่ายต้องยอม ไม่อย่างนั้นเรื่องไม่จบ

๒) ความขัดแย้งระดับปานกลาง คือ ปัญหาการเงิน และเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้สามีภรรยาพูดกันแล้วจบยาก ต้องใช้เวลาในการพูดคุยกันหลายหนกว่าจะแก้ปัญหาได้ ลักษณะแบบนี้สามีภรรยาผู้เป็นบิดามารดาจะต้องรู้ตัวว่าจะต้องแยกตัวเองออกมาในการพูดคุย ปัญหาบางเรื่องที่เด็กอาจยังไม่ อาจจะเข้าใจได้ยอมส่งผลให้เด็กรู้สึกตกใจ วิตกกังวลจนเกินตัว

๓) ความขัดแย้งระดับรุนแรงสุดขีด เช่น การหย่าร้าง การนอกใจ การไปมีภรรยา หรือสามีใหม่ เพราะการทะเลาะแบบนี้จะเต็มไปด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผล การจะพูดจาเรื่องนี้ต่อหน้าเด็กไม่ว่าเด็กอายุเท่าใด จะทำให้เด็กตกใจ ปฏิกริยาของทั้ง ๒ ฝ่ายจะออกมารุนแรง ซึ่งการทะเลาะกันแบบนี้ไม่ควรที่จะเอาเด็กเข้ามารับรู้หรือเกี่ยวข้อง บิดามารดาบางคู่เมื่อทะเลาะกัน มักจะนำลูกเข้าไปเกี่ยวข้องโดยมักจะชอบถามว่าจะอยู่ข้างใคร ซึ่งถือเป็นการทำร้ายจิตใจของเด็กในระยะยาว^{๔๒}

ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยปัจจุบันนี้มีสาเหตุ และที่มาของปัญหามาจากปัจจัยภายนอกที่ยากต่อการควบคุม ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังได้พบว่าปัญหาครอบครัวส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเพื่อให้ “ชายเป็นใหญ่ในสังคม ในบ้าน มีอิสรเสรีที่จะทำอะไรได้มากกว่าหญิง” ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นภายในครอบครัว ขณะที่สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก ตัวอย่างของการดำรงค่านิยมเช่นนี้มีให้เห็นอยู่เสมอ คือ

๑) พบว่าไม่มีความพยายามใดๆ ภายในครอบครัวที่จะปลูกฝังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของลูกชาย-หญิงว่า ทั้งสองเพศจำเป็นต้องร่วมกันรับผิดชอบงานบ้าน และภาระต่างๆ ที่มีอยู่ในบ้าน เช่น การกวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน ซักเสื้อผ้า เป็นต้น ไม่มีงานใดที่เป็นของชายหรือหญิงโดยเฉพาะเท่าที่ปรากฏ ก็คือ ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงมอบภาระงานบ้านให้กับเด็กหญิงขณะที่เด็กชายเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องน้อยมาก

^{๔๒} วินัดดา ปิยะศิลป์, “บิดามารดา ทะเลาะอย่างไรให้สร้างสรรค์”,

๒) ค่านิยมและการยอมรับที่ไม่ต้องการให้ชายยื่นมือเข้ามาช่วยรับผิดชอบทำงานบ้านยังได้รับการ คำจูงสนับสนุนจากตัวฝ่ายหญิงเองด้วยทัศนคติที่ว่า “ชายทำงานนอกบ้านเหนื่อยมากแล้ว (ซึ่งในหลายกรณี หญิงเองอาจต้องทำงานนอกบ้านและรับภาระงานบ้านด้วย) หรือ “งานบ้านไม่ใช่งานของผู้ชาย” หรือ “ผู้ชายทำงานบ้านไม่ดีเท่าหญิง

๓) พฤติกรรมและค่านิยมที่ชายชอบดื่มเหล้า ออกไปสังสรรค์นอกบ้าน รวมทั้งการเที่ยวโสเภณี เหล่านี้บางครั้งสังคมโดยรวมหรือผู้หญิงก็เป็นฝ่ายให้ความเห็นใจและยอมรับต่อพฤติกรรมดังกล่าว เช่น “ชายทำงานมีความเครียดต้องมีทางออก (โดยการดื่ม)” “ชายต้องคบเพื่อนต้องมีการสังสรรค์ (เพื่อความก้าวหน้าในการงาน)” หรือ “ยอมให้สามีเที่ยวโสเภณีดีกว่ามีเมียน้อย(เพราะจะได้ไม่ต้องมีความสัมพันธ์ยืนยาว)

ค่านิยมดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นมีหลายฝ่ายเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาทางให้เกิด การเปลี่ยนแปลงให้ได้ เพราะค่านิยมเรื่องบทบาทของแต่ละเพศ ทำให้ชายมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับ ชีวิตประจำวันในครอบครัวน้อยเกินไป และที่พฤติกรรมบางอย่างของชายสร้างความเปราะบางให้แก่ ครอบครัว จนเกิดปัญหาได้ค่อนข้างมาก จากความรู้สึกที่เห็นว่าหญิงมีสถานภาพด้อยกว่าชายในหลายๆ ด้านในอดีตส่วนใหญ่มุ่งมองที่ตัวผู้หญิงเป็นเป้าหมายในการแก้ปัญหา มากกว่าที่จะให้ความสนใจศึกษาตัว ผู้ชายว่ามีทัศนคติอย่างไร และควรมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้นเพียงใด^{๔๓} ความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน ครอบครัว พอแยกได้ว่ามาจากสาเหตุต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑) นิสัยและความเคยชินส่วนตัว เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงกันยาก เพราะเป็นนิสัยติดตัวมานานในอดีต ถึงแม้จะเปลี่ยนได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น สามีหรือภรรยาจะต้องยอมรับและเข้าใจให้ได้ แล้ว ปรับตัวเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ถึงจะอยู่ด้วยกันยืนยาว

๒) ขาดความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ สมัยก่อนสามีมีบทบาทเป็นผู้นำ หาเงินเลี้ยงครอบครัว ปัจจุบัน สตรีมีบทบาทในการทำงาน หากเงินมาเลี้ยงดูครอบครัวเช่นกัน แต่สตรีก็ต้องมารับผิดชอบงาน ในบ้าน และอบรมสั่งสอนบุตรธิดาอีก จึงทำให้บางครั้งภรรยารู้สึกหงุดหงิดและจุกจิกจู้จี้ไปบ้าง ทำให้เกิด ความขัดแย้งได้ และสามีบางคนก็ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองคอยตำหนิ ดุด่าภรรยาว่าไม่อบรมเลี้ยงดู บุตร ทั้งๆ ที่งานอบรมเลี้ยงดูบุตรก็เป็นหน้าที่โดยตรงของทั้งพ่อและแม่ ฉะนั้น ทั้งสองคนต้องช่วยเหลือกัน ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนงานในบ้านต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๓) ไม่มีเวลาให้กันและกัน เนื่องมาจากต่างฝ่ายต่างมีภารกิจต้องทำงาน บางทีก็แยกกันอยู่ ทำให้ไม่ มีเวลาพูดคุย รับรู้สารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ครอบครัวจึงควรมีวันแห่งครอบครัวสัปดาห์ละ ๑ วัน หรือ แล้วแต่ตกลงกัน มีเวลาอยู่พร้อมหน้ากัน พ่อ แม่ ลูก มีกิจกรรมร่วมกัน

๔) ใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาในครอบครัว ได้แก่ การทะเลาะ ดุด่า ช่มชู้ จนกระทั่งลงมือต่บตีกัน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการพุดยั่วของฝ่ายหญิง ทำให้ฝ่ายชายโกรธจนทนไม่ได้ ลงมือทำร้าย

๓.๑๑ ประเภทของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งและความยากลำบากในการประกอบอาชีพอันนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวไทยใน ปัจจุบัน พอสรุปได้ตามสวนดุสิตโพล สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ที่ได้สำรวจความคิดเห็นของสมาชิกใน

^{๔๓} วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,” <http://www.ramamental.com/journal/v_๔๓๓๒_f.html>, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐.

ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเมือง โดยสุ่มตัวอย่างจากครอบครัวในอำเภอเมืองของ ๑๕ จังหวัดทั่วประเทศ จำนวน ๑,๘๗๗ คน ระหว่างวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๘ - ๘ มกราคม ๒๕๕๙ จำแนกกลุ่มตัวอย่างได้ ดังนี้

(๑) พ่อบ้าน ๔๑๖ คน ๒๒.๑๖%

(๒) แม่บ้าน ๖๒๙ คน ๓๓.๕๑%

(๓) ลูก/หลาน ๘๓๒ คน ๔๔.๓๓%

๑) สิ่งที่ครอบครัวไทยในเมือง “ขาด” และ “เป็นปัญหา”

พ่อบ้าน อันดับที่ ๑ ต้องทำงานหนักเพราะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ๖๕.๖๓%

อันดับที่ ๒ เครียดกับการทำงานและมีผลกระทบต่อครอบครัว ๒๐.๖๗%

อันดับที่ ๓ ไม่ค่อยมีเวลาให้กับครอบครัว ๗.๕๕%

แม่บ้าน อันดับที่ ๑ รายได้ไม่พอรายจ่าย ๖๓.๙๑%

อันดับที่ ๒ ทำงานหนักไม่มีเวลาให้กับบ้าน ๒๔.๔๘%

อันดับที่ ๓ ขาดการสังสรรค์/ พักผ่อนนอกบ้าน/ ไปเที่ยว ๔.๒๙%

ลูก/หลาน อันดับที่ ๑ ขาดความรัก/ความเข้าใจจากพ่อแม่ ๖๕.๗๕%

อันดับที่ ๒ พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ ๒๔.๑๖%

อันดับที่ ๓ ขาดเงินใช้จ่าย ๘.๐๕%

๒) สาเหตุที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทในครอบครัว

พ่อบ้าน อันดับที่ ๑ ความเครียดจากงาน/ เครียดจากการหารายได้ ๔๘.๘๐%

อันดับที่ ๒ ความไม่เข้าใจกัน/ จู้จี้ ขี้บ่น เอาแต่ใจตนเอง ๒๒.๖๐%

อันดับที่ ๓ รายได้ไม่พอรายจ่าย / เป็นหนี้ ๑๕.๑๔%

แม่บ้าน อันดับที่ ๑ ความไม่รับผิดชอบ/ ไม่เข้าใจกัน/ ปฏิบัติตัวไม่ดี ๕๘.๙๘%

อันดับที่ ๒ รายได้ไม่พอรายจ่าย/ เป็นหนี้ ๓๒.๔๓%

อันดับที่ ๓ การทำงานหนักเกินไป/ รับภาระงานบ้านมากเกินไป ๓.๘๒%

ลูก/หลาน อันดับที่ ๑ พ่อแม่ไม่ค่อยเข้าใจกัน/ ทำตัวไม่ดี ๗๒.๒๔%

อันดับที่ ๒ เงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว/เป็นหนี้ ๑๗.๖๗%

อันดับที่ ๓ ไม่มีเวลาให้ครอบครัว ๗.๕๗%

๓) ทำอย่างไรครอบครัวจึงจะเป็นสุข

พ่อบ้าน อันดับที่ ๑ ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ให้ดี/ รับผิดชอบหน้าที่ ๔๓.๙๙%

อันดับที่ ๒ อย่าสร้างปัญหา/ ไม่ทะเลาะกัน ๓๘.๙๔%

อันดับที่ ๓ แม่บ้านไม่บ่น จู้จี้จุกจิก ๙.๑๓%

แม่บ้าน อันดับที่ ๑ ทุกคนช่วยกันทำงาน/ อย่าเครียดกับงานจนเป็นปัญหา ๔๕.๔๗%

อันดับที่ ๒ อย่าปฏิบัติตัวไม่ดี/ เกเร/ สร้างปัญหา ๓๑.๘๐%

อันดับที่ ๓ อย่าทะเลาะกัน ๒๑.๖๒%

ลูก/หลาน อันดับที่ ๑ พ่อแม่อย่าทะเลาะกัน ๗๑.๘๘%

อันดับที่ ๒ พ่อแม่ให้เวลากับลูก/หลานมากๆ ๑๙.๗๑%

อันดับที่ ๓ ทุกคนต้องพยายามเข้าใจกัน ๕.๔๑%^{๔๔}

^{๔๔} สวนดุสิตโพล, “สิ่งที่ขาดของครอบครัวไทยที่อาศัยอยู่ในเมือง,” <<http://www.ryt ๙.com/news/๒๐๐๐-๐๑-๐๘/๒๗๐๗๔๒๐๐>>, ๑๒ January ๒๐๐๙. >, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐.

ผลจากการสำรวจโครงการครอบครัวไทย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๗ ซึ่งมีผู้ตอบคำถามมากกว่า ๓,๐๐๐ ราย จากคำถามที่ว่า ปกติใครทำงานบ้าน? พบว่าร้อยละ ๗๒ ของสตรีในเขตเมืองและร้อยละ ๗๘ ของสตรีในเขตชนบท ตอบว่าตนเองเป็นผู้ทำงานบ้าน ขณะที่เพียงร้อยละ ๑๖ ของชายในเขตเมือง และร้อยละ ๑๘ ของชายในเขตชนบท ตอบว่าตนเองเป็นผู้ทำงานบ้าน ส่วนการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรเล็ก (อายุ ๐-๓ ปี) และ บุตรโต (อายุ ๓-๑๐ ปี) ส่วนใหญ่ก็จะตกเป็นภาระของผู้เป็นภรรยามากกว่าสามี

จากโครงการวิจัยครอบครัวไทย พ.ศ.๒๕๓๗ ได้มีการสอบถามผู้ตอบ (๓,๐๐๐ กว่าราย) ว่ามีความพอใจในชีวิตสมรสของตนมากน้อยเพียงใด ผู้ตอบชายร้อยละ ๘๑ ผู้ตอบหญิงร้อยละ ๘๑ ตอบว่าโดยทั่วไปพอใจกับชีวิตสมรส แต่มีผู้ตอบหญิงมากถึงร้อยละ ๑๒ ที่ตอบว่ามีความรู้สึกเฉยๆ และร้อยละ ๗ ที่ตอบว่าไม่พอใจกับชีวิตสมรส ซึ่งโดยรวมแล้วพบว่าผู้ตอบหญิงมีความพอใจในชีวิตสมรสน้อยกว่าผู้ตอบชาย ทั้งนี้ อาจเนื่องจากภาระที่หญิงต้องรับภาระมากกว่าชายในการครองชีวิตคู่ ในโครงการเดียวกันนี้ ผู้ตอบหญิงมากถึงร้อยละ ๖ (เปรียบเทียบกับชายร้อยละ ๑) ตอบว่าตนเคยคิดถึงการหย่าร้างกับคู่สมรสบ่อยครั้ง และมีผู้ตอบหญิงจำนวนมากถึงร้อยละ ๑๖ ที่ตอบว่าแม้จะไม่บ่อยครั้งนักแต่ก็เคยคิดถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตนและคู่สมรส^{๕๕}

รายงานการวิจัยเรื่อง “หลักธรรม” (นำมาเฉพาะปัญหาความ ซัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและการขาดความสามัคคี) ของกลุ่มคนในสังคมแต่ละกลุ่ม ได้แก่

- ๑) กลุ่มเด็กและเยาวชน
- ๒) กลุ่มประชาชนทั่วไปและผู้ปกครอง
- ๓) กลุ่มข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ดำเนินงานวิจัยโดย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาควิชาศึกษาศาสตร์ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากกรมการศาสนา ปีงบประมาณ ๒๕๔๗ พบว่า

๑. ปัญหาความซัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและการขาดความสามัคคีของเด็กและเยาวชน

สาเหตุเกิดจาก การขัดผลประโยชน์กันในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง และความคิดเห็นอันเป็นทัศนคติ ลัทธิ ศาสนา อุดมการณ์ และการเห็นแก่พวกพ้อง ซึ่งการที่หมู่คณะทำงานร่วมกันได้เพราะ ๒ สาเหตุ คือ ศีลสามัญญตา และทิวฐิสามัญญตา การมีความประพฤติเหมือนกัน ความเป็นอยู่เหมือนกันและความคิดเห็นเหมือนกัน ความเห็นตรงกัน จะทำให้เกิดความสามัคคี แต่การเห็นแก่ประโยชน์พวกพ้องมาก และนำไปใช้ในทางที่ผิดจะเกิดการเบียดเบียนผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นได้

๒. ปัญหาความซัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและการขาดความสามัคคีของกลุ่มคนในสังคมของผู้ปกครองและประชาชนทั่วไป

สาเหตุเกิดจาก การขัดผลประโยชน์กันในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง และความคิดเห็นด้านทรรศนะ ทิวฐิ ศาสนา อุดมการณ์ และการเห็นแก่พวกพ้องทำให้เกิดการใช้ในทางที่ผิดเกิดการเบียดเบียนผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น

^{๕๕} วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,” <<http://www.ramament.com/journal/v๔๓๓๒f.html>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐.

๓. ความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส (สามีภรรยา)

ปัญหาที่เกิดทางด้านคู่สมรสเอง ที่อาจก่อให้เกิดการมีบุคคลที่สามของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจมีสาเหตุจากความไม่สมดุลกันในเรื่องเพศ ซึ่งเกิดจากสาเหตุต่างๆ ได้แก่ อายุที่แตกต่างกันมากเกินไปของทั้งสองฝ่ายทำให้ความต้องการทางเพศต่างกัน ความแตกต่างกันด้านสรีระ การอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ต่างกัน

๑) การศึกษากันไม่ดีพอของคู่สมรสก่อนแต่งงานหรือก่อนการใช้ชีวิตคู่ หรือมีการปิดบังอำพรางในสิ่งไม่ดีของตนเอง เช่น การเลิกดื่มสุราของฝ่ายชายก่อนแต่งงานหรือก่อนการมีสัมพันธ์ไมตรี กับฝ่ายหญิงแล้วหันมาดื่มหนักเมื่อแต่งงานแล้ว

๒) การแก้ปัญหาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในลักษณะรุนแรงที่ทำให้ฝ่ายหนึ่งทนไม่ได้เช่น การทุบตีทารุณ การตำหนิด้วยกิริยามารยาทหรือวาจาที่หยาบคาย

๓) การแตกต่างกันมากเกินไปในด้านอายุ การแตกต่างกันมากเกินไปด้านอาชีพการทำงานและความแตกต่างกันด้านการศึกษาและสภาพแวดล้อม ที่อาจทำให้คู่สมรสที่ปรับตัวเข้าหากันไม่ได้ต้องหย่าร้างกัน

๓) ปัญหาทางด้านสุขภาพของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำให้มีผลต่อร่างกายตลอดจนด้านจิตใจของผู้ป่วยและผู้ใกล้ชิด ถ้าคู่สมรสไม่หนักแน่นพออาจทำให้เกิดการหย่าร้างได้ เพราะผู้ป่วยในกรณีเรื้อรังมักหงุดหงิดง่าย คิดมาก ใจน้อย ต้องการผู้ปลอบใจ ซึ่งถ้าคู่สมรสไม่อดทนหรือไม่เข้าใจก็จะเกิดการทนไม่ได้ขึ้น^{๔๖}

๔. ความขัดแย้งระหว่างคู่สมรสกับญาติพี่น้อง

ปัญหาระหว่างบุคคลในครอบครัว ในชีวิตสมรสของคู่สามีภรรยา นั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตสมรส นั้นมิใช่มีเฉพาะปัญหาจากคู่สมรสเท่านั้นแต่ยังอาจมีปัญหาจากบุตรหลาน หรือผู้ที่เข้ามาอาศัยในลักษณะเกื้อกูลกันปัญหา ที่มักจะเกิดขึ้น เช่น

๑) ปัญหาด้านความเจ็บป่วยของคนในครอบครัว ในครอบครัวที่มีรายได้ที่ค่อนข้างจำกัดในด้านค่าใช้จ่าย เพราะต้องชำระค่าใช้จ่ายประเภทคงที่ในจำนวนมากแล้ว เช่น ค่าผ่อนชำระซื้อบ้านและที่ดิน ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถ ค่าแก๊สหุงต้ม ค่าอาหาร เป็นต้นเมื่อมีการเจ็บป่วยของคนในครอบครัวที่มีการเจ็บป่วยเรื้อรัง การทะเลาะเบาะแว้งของสามีภรรยา

อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ต้องแบกรับภาระด้านการเลี้ยงดูเอาใจใส่ หรือต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษามากเป็นเวลานาน

๒) ปัญหาด้านความประพฤติของคนในครอบครัว เช่น ปัญหาการติดสิ่งเสพติดของบุตรหลาน การติดการพนันของบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การชอบเที่ยวกลางคืนของบุตรหลานตลอดจนการคบเพื่อนไม่ดี เป็นต้น

๓) ปัญหาญาติพี่น้องที่ต้องช่วยเหลือกัน เรื่องนี้ถ้านานๆ ครั้งคู่สมรสก็คงไม่มีปัญหาเพราะลักษณะของครอบครัวไทยถือการสนิทสนมและต้องช่วยเหลือกันในหมู่ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายแต่ถ้าบ่อยครั้งหรือต้องช่วยเหลือด้วยเงินเป็นจำนวนมากๆ กรณีนี้สามีภรรยาอาจทะเลาะกัน หรือนำไปสู่สาเหตุของการทะเลาะกันได้

๔) การไม่ลงรอยกันของญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย หรือกับคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมักก่อให้เกิดปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรส เช่น ฝ่ายภรรยาไม่ลงรอยกับมารดาของฝ่ายสามีแล้วต้องอยู่ภายในครอบครัวเดียวกัน เนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น^{๔๗}

^{๔๖} สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,”

<<http://nenfe.nfe.go.th/elearning/courses/๕๑/page๒๑๓.htm>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐.

ความขัดแย้งระหว่างคู่สมรสกับญาติพี่น้อง เช่นแม่ผัวกับลูกสะใภ้ พ่อตากับลูกเขย เป็นต้น หากเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ในครอบครัวของคุณ ในฐานะที่คุณเป็นคนกลางและพักอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันนี้ คงต้องพบกับความขัดแย้งและความเครียดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วิธีการแก้ไขเพื่อให้อุบัติการณ์คลี่คลายลงอาจทำได้ดังนี้

กรณีที่เป็นความขัดแย้งระหว่างคู่สมรสกับญาติของเขาเอง คุณต้องระมัดระวังคำพูดและท่าทีที่ใช้ อย่าไปเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะทำให้คู่กรณีขัดแย้งกันมากขึ้น และเกิดผลเสียต่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เดียวกัน ถ้าเป็นไปได้คุณควรพยายามพูดจาหาทางให้ประนีประนอมกัน โดยให้เห็นแก่ความเป็นญาติ พี่น้อง หรืออาจจะพูดคุยกับคู่สมรสของคุณให้ลดความโกรธ ความไม่พอใจที่มีต่อกันลงบ้าง เพราะครอบครัวต้องอยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกัน การโกรธเคืองกันส่งผลเสีย ทำให้เข้าหน้ากันไม่ติด อึดอัดที่จะอยู่ร่วมกัน

ส่วนครอบครัวที่มีความขัดแย้งกันค่อนข้างสูง เช่น เรื่องผลประโยชน์ มรดกหรือขัดแย้งกันบ่อยๆ ไม่สามารถแก้ไขให้คลี่คลายลงได้ คุณอาจจะต้องใช้วิธีการอยู่ห่างๆ ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องมากนักเพื่อ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจจะบานปลาย หรือถ้าเหตุการณ์ตึงเครียดมากขึ้นและคุณพอมีเงินทอง อยู่บ้างก็อาจจะแยก ครอบครัวไปอยู่ต่างหาก แต่ก็ควรเป็นวิธีสุดท้ายที่จะใช้

กรณีที่คู่สมรสของคุณขัดแย้งกับญาติพี่น้องของคุณ ในฐานะที่คุณเป็นคนกลางคุณอาจจะต้องมีบทบาทในการประสานความเข้าใจ หรือหาทางให้ประนีประนอมกันมากขึ้น ในช่วงแรกคุณอาจจะต้องค้นหาความจริงว่าเรื่องราวเป็นมาอย่างไร คุณต้องทำตัวเป็นกลาง ทำให้ใจให้หนักแน่น อย่าเข้าข้างใดข้างหนึ่ง และพยายามชี้ให้ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คุณเป็นทุกข์ไม่สบายใจ

๕. ปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่นใช้ความรุนแรงกับสมาชิกในครอบครัว

บิดามารดากับบุตรธิดา ปัญหาความรุนแรงในเด็กกลายเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจและหาแนวทางแก้ไขมาโดยตลอด ความรุนแรงส่วนใหญ่เกิดจากปัจจัยที่ใกล้ชิดตัวของเด็กทั้งสิ้น และหากมองย้อนถึงต้นตอของปัญหาความรุนแรงของวัยรุ่นตามหน้าหนังสือพิมพ์จะพบว่าหลายกรณีที่ผู้ก่อเหตุเคยตกเป็น ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงมาก่อน การตอกย้ำด้วยความรุนแรงไม่ว่ารูปแบบใดก็ตามได้ส่งผลสะสมต่อทัศนคติของผู้นั้น และเมื่อถูกกระตุ้นจนเกิดความกดดันมากๆ ก็จะตอบสนองออกมาด้วยวิธีการที่รุนแรง ทั้งนี้ การรังแกกันเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งด้วยความก้าวร้าวรุนแรงในกลุ่มเยาวชน ซึ่งพฤติกรรมรังแกกันในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการทำร้ายจิตใจด้วยการล้อเลียน ดูถูกเหยียดหยามเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ และการลงโทษด้วยความรุนแรงโดยครูพบอยู่ในระดับสูง ซึ่งส่งผลกระทบต่อเด็กในระยะสั้น คือเป็นผลเสียต่อการเรียนและสุขภาพจิตโดยในระยะยาวอาจมีผลต่อการปรับตัวในสังคมอันนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวและต่อต้านสังคมในเด็กซึ่งจะกระทำต่อผู้อื่นต่อไป

ในสังคมปัจจุบันมักมีกรณีความสัมพันธ์ระหว่างเด็กวัยรุ่นกับผู้ปกครองเกิดความขัดแย้งกันและควรมีความคิดคำนึงทั่วไปว่าควรยับยั้งกรณีเหล่านั้น เพื่อความสงบสุขในส่วนสังคมและในส่วนเอกชน ลักษณะความขัดแย้ง คือ เด็กวัยรุ่นสำคัญคิดว่าพ้นจากความเป็นเด็กเกิดความต้องการประพฤตินตามกระแสพฤติกรรมที่นิยม แต่ผู้ปกครองที่ถือตนว่าเป็นผู้รับผิดชอบควบคุมดูแลความประพฤติของเด็ก ประสงค์ให้เขาประพฤติตามกระแสพฤติกรรมอย่างอื่นเมื่อใดเด็กวัยรุ่นไม่พอใจปฏิบัติตามก็เกิดความขัดแย้งกันขึ้น จึงสรุปความขัดแย้งที่ปรากฏอยู่โดยมากมาเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้ คือ

^{๔๗} สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,”

๑) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นมีความต้องการชื่นชอบตัวเองอย่างเช่น” เนื่องจากเป็นวัยเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงจากวัยก่อนๆ อย่างมาก ลักษณะเหล่านี้เด็กวัยรุ่นเคยเห็นว่ามีอยู่ในผู้ใหญ่ ครั้นมาเกิดกับตนก็พึงพอใจ เกิดความชื่นชอบตัวเองและแสดงพฤติกรรมสนองความต้องการเช่นนั้น ผู้ปกครองบางคนอาจไม่พอใจ ถือว่าคนเหล่านั้นควรคงความประพฤติอย่างเด็กๆ ต่อไป

๒) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการให้คนอื่นชอบตัวเขา” ข้อนี้เนื่องจากพัฒนาการทางสังคมของเด็กวัยรุ่นทำให้เขาต้องการความเด่นในหมู่เพื่อนทำให้เด็กวัยรุ่นมีพฤติกรรมแสดงลักษณะต่างๆ เช่น พิถีพิถันแต่งกายอย่างมาก หรือแสดงความเก่งแบบต่างๆ ผู้ปกครองที่ไม่เข้าใจธรรมชาติเช่นนี้มักพยายามขัดขวาง มิให้แสดงออกดังกล่าว ทำให้เด็กวัยรุ่นขุ่นเคืองใจ เกิดความขัดแย้งกับผู้ปกครอง

๓) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการชอบบุคคล” พัฒนาการทางสังคมประเภท “การนับถือวีรบุรุษ” ทำให้เด็กวัยรุ่นมีพฤติกรรมแสดงออกในทางสนิทสนมกับเพื่อนอย่างแน่นแฟ้น ชอบไปไหนมาไหนด้วยกัน ชอบไปนอนค้างบ้านเพื่อน ฯลฯ ผู้ปกครองอาจไม่พอใจเข้าใจว่าเป็นการเสื่อมเสียถึงการทำงานและการเล่าเรียนพยายามกีดกันมิให้เด็กวัยรุ่นประพฤติเช่นนั้นนี่ก็เป็นเหตุความขัดแย้งประการหนึ่ง

๔) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการเรียนแบบบุคคลอื่น” เป็นพฤติกรรมต่อเนื่องจากเหตุที่กล่าวใน ๓ ข้อข้างต้นนั้น เด็กวัยรุ่นเห็นเป็นความจำเป็นจะต้องกระทำการต่างๆ ให้เหมือนเพื่อน ต้องมีสิ่งของต่างๆ ให้เหมือนเพื่อน เช่น แต่งกาย ไว้ผม มีของเล่นของใช้ ฯลฯ ทำนองเดียวกัน ความต้องการเหล่านี้ผู้ปกครองอาจเห็นว่าไม่ใช่ของจำเป็น มักขัดขวางมิให้เด็กวัยรุ่นกระทำหรือซื้อหามาใช้ เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งประการหนึ่งที่ปรากฏโดยมากมักจะพยายามขัดขวางอย่างแข็งขัน โดยเชื่อว่าเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติยศ หรือเสียเวลาหรือเสียทรัพย์ ฯลฯ ในกรณีที่ไม่สามารถประนีประนอมที่ศนะทางฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายเด็กวัยรุ่นให้ไกลเคียงกันได้ก็เป็นเหตุเกิดความขัดแย้งอันมีความรุนแรงมาก

๖) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการความอิสระ” ทำให้เด็กวัยรุ่นแสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ มากมาย เช่น ต้องการออกความคิดเห็น ต้องการทำตามเสรีเห็นอกเห็นใจข้อบังคับที่นึกไม่ชอบไม่ต้องการให้ผู้ปกครองควบคุมหรือบงการทั้งเรื่องใหญ่และเรื่องเล็ก แม้แต่กิจกรรมเล็กน้อยส่วนตัว เช่น การแต่งกาย การแสดงกิริยามารยาท ผู้ปกครองที่ยังติดแน่นอยู่กับการใช้อำนาจควบคุมเด็กวัยรุ่นผู้นั้นตั้งแต่สมัยเขายังเป็นเด็กเล็ก มักจะคงรักษาการใช้อำนาจควบคุมเช่น นั้นติดต่อมา ซึ่งเป็นการขัดใจเด็กวัยรุ่นยิ่งนัก นี่เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งที่ปรากฏทั่วไป

ความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นและที่ไม่กล่าวถึงอีกมากมายนั้น ถ้าเด็กวัยรุ่นหาทางออกไม่ได้และต้องเก็บกดไว้มากจะประทุออกในรูปปัญหาวัยรุ่น ซึ่งอาจเป็นไปตามแบบเฉพาะตัวเด็กวัยรุ่นเป็นรายคนหรือกลายเป็นปัญหาของสังคมก็ได้ เช่น เด็กวัยรุ่นมีอาการโรคจิต โรคประสาทสร้างปัญหา รักร่วมเพศ ปัญหาอาชญากรวัยรุ่น ปัญหาความประพฤติผิดร้ายแรงทางเพศ ปัญหายาเสพติดให้โทษ ปัญหาความแตกแยกระหว่างคนต่างวัย ปัญหาต้อรื้อและต่อต้านผู้ใหญ่ผู้มีอำนาจปกครอง ตั้งแต่ระดับในครัวเรือนถึงระดับประเทศ แบบของปัญหาที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างกันเป็นรายๆ ไป แต่ลงตัวกันในหลักใหญ่กว่าปัญหาวัยรุ่นนั้นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสภาพครอบครัว เศรษฐกิจ สังคมการเมือง การพิจารณาปัญหาวัยรุ่นจำเป็นต้องมองจากหลายแง่มุมอย่างเกี่ยวเนื่องกัน

ผลของความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับผู้สูงวัย บิดามารดาว่ามีปัญหาเล็กน้อย หากแต่มีผลกระทบต่อความมั่นคงส่วนบุคคล ส่วนครอบครัว ส่วนสังคม และส่วนประเทศชาติ ซึ่งต้องมองให้ลึกซึ้งจึงจะเข้าใจ การที่เด็กๆ ไม่ยอมเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่การเดินขบวนต่อต้านอะไรต่อมิอะไร ข้อคิดเห็นเชิงลบต่อการทำงานของผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองและสถาบันการศึกษาที่เขียนและ

อภิปรายโดยกลุ่มหนุ่มสาววัยรุ่นแล้วแต่เป็นรูปแบบหนึ่งของปฏิกิริยาสะท้อน คือ ความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์กับผู้สูงวัย ถ้าหากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสองฝ่ายให้ความสนใจกัน พยายามเข้าใจเหตุผลของกันและกันแล้ว ก็สามารถบรรเทาความรุนแรงของความขัดแย้งลงได้เป็นอย่างดี

ส่วนความรุนแรง หมายถึง การที่บุคคลใช้กำลังทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บ การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น หรือการข่มขู่ว่าจะทำร้ายให้ผู้อื่นบาดเจ็บหรือข่มขู่จะทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น รวมทั้งการใช้กำลังบังคับ กักขังหน่วงเหนี่ยวและรุกรานสิทธิหรือเสรีภาพส่วนบุคคล โดยคำนึงถึงอันตราย ความรุนแรงในครอบครัวจะเกิดใน ๒ ลักษณะ คือ ความรุนแรงที่กระทำโดยผู้ใหญ่ได้แก่ การทำร้ายเด็ก การทำร้ายคู่สมรสและการทำร้ายผู้สูงอายุ กับ ความรุนแรงที่เด็กเป็นผู้กระทำได้แก่ การทำร้ายญาติพี่น้อง และการทำร้ายพ่อแม่ ส่วนรูปแบบของความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ การทารุณทางกาย การทารุณทางจิตใจ และการทารุณทางเพศ ซึ่งแสดงออกในลักษณะข่มขู่ทำร้ายร่างกาย กักขังหน่วงเหนี่ยว ไม่ให้ข้าวปลาอาหาร หรือละเมิดทางเพศ อีกลักษณะหนึ่งคือ การปล่อยปละละเลย ไม่ให้การดูแลเอาใจใส่เด็กในด้านปัจจัยสี่และการดูแลยามเจ็บป่วยทำให้เด็กขาดอาหารไม่เจริญเติบโตตามเกณฑ์ปกติ ไม่ให้ความรักไม่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของเด็ก หรือไม่ปกป้องคุ้มครองให้เด็กปลอดภัย รวมถึงสนับสนุนให้เด็กเป็นโสเภณี เป็นต้น

ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่

- ๑) ปัจจัยในตัวเด็ก เช่น เด็กพัฒนาการล่าช้า พื้นอารมณ์เป็นเด็กเลี้ยงยาก เด็กพิการ
- ๒) ปัจจัยสิ่งแวดล้อม เช่น คู่สมรสไม่สนใจลูก มีปัญหาการเงิน พ่อแม่มีปัญหาสุขภาพ หรือการใช้สารเสพติด เป็นต้น

เมื่อมีการกระทำรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้น สามารถแบ่งประเภทความรุนแรงได้ ๓ลักษณะ คือ การละเมิดทางกาย (Psychical abuse) เช่น การเตะ ต่อย เขี่ยนตี การใช้วัตถุต่างๆ ทำให้ได้รับบาดเจ็บ การละเมิดทางเพศหรือการข่มขืน (Sexual abuse and rape) เช่น การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ต้องการ ซึ่งเมื่อฝ่ายหนึ่งบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ต้องการถือว่าเป็นการข่มขืน และการละเมิดทางวาจาและอารมณ์ (verbal and emotional abuse) เช่น การขู่ตะคอก การดูดำ ซึ่งอาจทำให้ได้รับความเสียหายมากกว่าการละเมิดทางกายเสียด้วยซ้ำ

สรุปว่า คดีความรุนแรงในครอบครัว กรณีทำร้ายคู่สมรสที่นำมาสู่การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในระยะแรกเริ่มขึ้นเมื่อปีคริสต์ทศวรรษ ๑๙๖๐ และ ๑๙๗๐ ในสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานของเหยื่ออย่างจริงจัง จากการสนับสนุนเหยื่อในคดีสามีทำร้ายภรรยา (Domestic violence) ซึ่งเป็นเรื่องที่บรรดาผู้หญิงทั้งหลายได้ทำการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ โดยได้จัดตั้งบ้านพักพิงแห่งแรกขึ้นสำหรับผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายร่างกาย ในปีค.ศ. ๑๙๗๒ และมีการเลียนแบบกันข้ามประเทศเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยเงินสนับสนุนของกลุ่มผู้หญิงด้วยการจัดหาที่พักพิงชั่วคราวให้แก่หญิงที่ถูกสามีทำร้ายร่างกาย ภายในปีเดียว มีผู้หญิงจำนวน ๑๑,๔๐๐ ราย และเด็กจำนวน ๒๐,๘๕๐ ราย เข้าพักพิงในบ้านพักฉุกเฉินจำนวน ๑๕๐ แห่ง^{๔๘}

๖. คู่สมรส (สามีกับภรรยา)

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนทำให้ครอบครัวไทยแตกแยก และพบว่าชายมีส่วนสำคัญในปัญหานี้ก็คือ การทุบตี ทำร้ายร่างกายกันภายในครอบครัว (Domestic violence) ซึ่งผู้ถูกทำร้ายส่วนใหญ่จะ

^{๔๘} Binny, V., Harkell, G., and Nixon, J., *Refuges and Housing for Battered Woman*, (London : Routledge and Kegan Paul, ๑๙๘๕), P. ๒๓.

เป็นหญิงผู้เป็นภรรยา หรือลูกสาว ทั้งนี้เพราะสังคมไทยซึ่งก็ไม่ต่างจากสังคมอื่นๆ นักยังมีค่านิยมยกให้ชายเป็นใหญ่ (Male dominant) ทำให้คนส่วนหนึ่งยอมรับว่าชายยังมีสิทธิที่จะ ‘ควบคุม’ สมาชิกในครอบครัว โดยการใช้อำนาจหรือการใช้กำลังได้ และยอมรับการทะเลาะเบาะแว้ง ซึ่งเลยเถิดไปถึงการทุบตีภรรยาว่า “เป็นเรื่องภายในครอบครัว... เป็นเรื่องลึ้นกระทบฟัน ไม่นานก็จะดีกันเอง” บุคคลอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว และไม่ควรเปิดเผยต่อสาธารณะ ทำให้ผู้ถูกทำร้ายในครอบครัวไม่ได้มีการรายงาน เล่าสู่ญาติพี่น้องหรือแจ้งความฟ้องร้องต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเพื่อให้ลงโทษชายผู้กระทำผิด เพราะอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ทำให้ขาดข้อมูลที่สามารถนำมาศึกษาเพื่อวางนโยบายและสร้างแนวทางแก้ไขได้ในระดับประเทศแม้จะพบว่าปัญหาดังกล่าวนี้มีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ในต่างประเทศที่มีการศึกษาอย่างจริงจังเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวพบว่า ผลพวงจากการที่หญิงถูกทำร้าย โดยสามีก็คือการที่หญิงพยายามฆ่าตัวตาย หรือฆ่าตัวตายมากขึ้นในกลุ่มหญิงที่ประสบปัญหาดังกล่าว และหาทางออกให้ตนพ้นจากภาวะดังกล่าวไม่ได้ หรือมักจะมีปรากฏเป็นข่าวในสื่อมวลชน อยู่บ่อยครั้งที่หญิงมักจะใช้วิธีรุนแรงในการตัดต้นตอปัญหา เช่น การฆาตกรรมผู้เป็นสามี เนื่องจากถูกกดขี่ทางจิตใจ และการถูกทำร้ายร่างกายมาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งหญิงขาดที่พึ่งในการแก้ปัญหาจำนวนตัวเลขที่เพิ่มขึ้นของผู้ใช้บริการบ้านพักฉุกเฉินตามที่ต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสตรีที่ถูกสามีทำร้าย ก็อาจใช้เป็นตัวบ่งชี้อีกทางหนึ่งถึงความไม่ปกติสุขของครอบครัวไทย โครงการศึกษาสถานภาพสตรีและภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทยที่สัมภาษณ์สตรีวัย ๑๕-๔๔ ปี จำนวน ๒,๘๐๐ ราย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ พบว่าสตรีจำนวน ๑ ใน ๕ (ประมาณ ๖๐๐ ราย) ที่ถูกสัมภาษณ์ รายงานว่าเคยถูกสามีทุบตี ขณะที่สตรีเพียงร้อยละ ๑ รายงานว่าตนเป็นฝ่ายทุบตีสามี สตรีในกรุงเทพมหานครที่รายงานว่าจะเคยถูกสามีทุบตีมีอัตราส่วนที่สูงกว่าสตรีในเขตอื่นๆ และเมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มสตรีที่เคยถูกสามีทุบตี พบว่าร้อยละ ๑๓ รายงานว่าถูกทุบตีบ่อย ยิ่งไปกว่านั้น เกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ ๔๗) ของผู้ถูกทุบตียอมรับการกระทำนั้นหรือไม่ก็พยายามวิงหนีเอาตัวรอด นอกนั้นรายงานว่าตนต่อสู้กลับทำให้เกิดการทุบตีกัน อย่างไรก็ตาม สตรีที่ถูกสัมภาษณ์ในโครงการนี้ประมาณร้อยละ ๘๑ เห็นว่าหญิงควรเลิกกับสามีหากถูกทุบตีบ่อยครั้ง ส่วนผลที่ได้จากการสำรวจโครงการครอบครัวไทยปี พ.ศ. ๒๕๓๗ พบว่ามีเพียงร้อยละ ๑๕ ของสตรีผู้ตอบรายงานว่าเคยทะเลาะกับคู่สมรสจนถึงขั้นทุบตี ทำร้ายร่างกาย แต่คาดว่าตัวเลขที่รายงานเหล่านี้อาจต่ำกว่าความเป็นจริงก็ได้

กรณีที่ควรพิจารณาต่อไป คือ กรณีที่ว่า การทำร้ายที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะมาก-น้อยหนัก-เบา เช่นไร หรือมีระดับความรุนแรงเพียงไร จึงได้ชื่อว่าเป็นความรุนแรงที่สามารถเยียวยาได้เช่น สามีเพียงแต่ทำร้ายร่างกาย หรือประทุษร้ายด้วยวาจา หรือกรณีใดที่หนักเกินกว่าจะเยียวยาได้เช่น กรณีพยายามฆ่า หรือฆาตกรรม นั้น มีระดับความรุนแรงของพฤติกรรมแตกต่างกัน ดังนี้

ความก้าวร้าวทางวาจา : ทุถูก เหยียดหยาม ตะโกนใส่ ตั้งฉายาอันเนื่องมาจากเหตุที่ต้องการควบคุม แสดงพลังความเป็นชาย อัจฉาริษา คู่สมรสไม่ปรองดองกัน

ความก้าวร้าวต่อร่างกาย : ผลัก ตบตี กระทบกระแทก ยอมรับและนำเอาการควบคุมโดยวิธีการที่รุนแรงมาใช้ เลียนแบบการแสดงความก้าวร้าวรุนแรงต่อร่างกาย ถูกกระทำทารุณกรรมตั้งแต่เด็กมีบุคลิกภาพที่นิยมความก้าวร้าว ติดสุรา

ความก้าวร้าวขั้นรุนแรง : ทุบตี ตะค่อม ทุบตีด้วยวัตถุหรืออาวุธ มีบุคลิกภาพแปรปรวน เก็บอารมณ์ไม่อยู่ มีความยกย่องนับถือตนเองต่ำ

ฆาตกรรม : ระดับความรุนแรงของพฤติกรรม เริ่มจากพฤติกรรมที่มีระดับความรุนแรงน้อยกว่าไปสู่ระดับความรุนแรงมากขึ้น จนกระทั่งมีระดับความรุนแรงสูงที่สุด คือ เริ่มจาก ความก้าวร้าวทางวาจา

ไปสู่ ความก้าวร้าวทางร่างกาย และพัฒนาไปสู่ ความก้าวร้าวขั้นรุนแรง ซึ่งบางกรณีระดับความก้าวร้าวที่สั่งสมต่อเนื่องเป็นเวลานานอาจนำไปสู่การเกิด ความก้าวร้าวรุนแรงสูงสุด ในระหว่างคู่สมรส คือ การฆาตกรรมคู่สมรส ได้แก่ สามีฆาตกรรมหรือภรรยาฆาตสามี^{๔๙}

ปัญหาความรุนแรง และการทำร้ายร่างกายที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทย ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการทำร้ายที่ทำร้ายร่างกายภรรยาเท่านั้น หากแต่ความรุนแรงยังได้เกิดต่อเนื่องไปถึงการล่วงละเมิดทางเพศที่ชายหัวหน้าครอบครัวในฐานะพ่อ กระทำต่อลูกสาวที่อยู่ในวัยเด็กหรือรุ่นสาวแต่ไม่มีการเปิดเผยฟ้องร้องให้สาธารณชนรับทราบ เพราะชายมักใช้การข่มขู่ หลอกล่อ และอ้างว่าเป็นเรื่องของความน่าอับอายที่จำต้องปกปิด ทำให้ในหลายกรณีพบว่าชายกล้ากระทำความผิดดังกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเกิดปัญหาต่อเด็กหญิงที่ถูกล่วงเกิน หรือในภาคเหนือพบว่ามีการครอบครัวจำนวนหนึ่งชายบุตรสาวเพื่อให้เข้าประกอบอาชีพในธุรกิจบริการทางเพศ เพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว หรือนำเงินไปใช้หนี้สินของครอบครัวที่เกิดขึ้นด้วยหลายสาเหตุ ซึ่งรวมทั้งการก่อหนี้โดยชายหัวหน้าครอบครัว จากการดื่มเหล้า หรือเล่นการพนัน เป็นต้น^{๕๐}

ในการทำร้ายคู่สมรส ส่วนมากสามีจะเป็นผู้ทำร้ายภรรยา ผู้กระทำจะมีลักษณะดังนี้คือมักเข้าใจผิดคิดว่าตนเองจะถูกทำร้าย ขาดความมั่นใจในตนเอง รู้สึกว่าตนเองไร้ความสามารถแยกตนเองออกจากสังคม ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่ ขาดคนช่วยเหลือและให้กำลังใจ ขาดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีปัญหากับคู่สมรส มีภาวะซึมเศร้า ควบคุมตนเองไม่ได้ เคยถูกทอดทิ้ง หรือถูกทารุณกรรมในวัยเด็ก ผู้กระทำจะแสดงความก้าวร้าวหรือใช้การข่มขู่ให้เกิดความกลัว เป็นอำนาจในการควบคุมสมาชิกในครอบครัวให้ยอมตาม

ลักษณะของผู้ที่ถูกทำร้าย ภรรยาที่ถูกข่มขู่หรือทำร้ายร่างกายมักมีลูกยังเล็ก และผู้หญิงกลุ่มนี้มักคิดและเชื่อว่า เธอจะต้องอดทนเพื่อลูก เด็กต้องการทั้งพ่อและแม่ ถ้าเลิกร้างกันไปลูกๆอาจจะลำบาก ไม่มีที่พึ่งพิง อาจมีปัญหาเรื่องปากท้อง เรื่องเงินทอง และการหย่าร้างอาจเป็นตราบาปและมีผลกระทบต่อลูก ในขณะที่เดียวกันถ้าแม่ยังปกป้องตนเองไม่ได้ คงยากที่จะปกป้องลูกๆได้ Finn กล่าวว่า ผู้หญิงกลุ่มนี้มักใช้วิธีปรับตัวแบบสมยอม หลีกเลี้ยงสถานการณ์รุนแรงมากกว่าที่จะเผชิญหน้าโดยตรงกับสามี หนีห่างจากสังคม ไม่พยายามที่จะควบคุมสถานการณ์ให้ได้ ผู้หญิงกลุ่มนี้มักพึ่งพาสามี เมื่อนานไปวิธีการคิดและวิธีการปรับจะค่อยๆ แ่ลง ความภาคภูมิใจในตนเองต่ำรู้สึกหมดหวังและสิ้นหวังต่อสถานการณ์ที่รุนแรง ช่วงแรกอาจคิดหนีและต่อมาก็ยอมรับชะตากรรม คิดว่าตนเองคงหนีไปไม่พ้นไม่สามารถเปลี่ยนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ และไม่พยายามคิดจะหนีอีก เธอเรียนรู้ที่จะอดทนและปรับตัวกับความรุนแรง พวกเธอคิดว่าตำรวจ นักสังคมสงเคราะห์หรือแพทย์คงไม่สามารถช่วยอะไรพวกเธอได้

๓.๑๒ เงื่อนไขความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรง

เงื่อนไขของความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรงนั้น มีอยู่ ๑๑ เงื่อนไขที่สำคัญ คือ

- ๑) ช่วงเวลาที่อยู่ด้วยกันยาวนาน (Time as risk)
- ๒) ขอบข่ายของกิจกรรมและความสนใจที่กว้างและหลากหลาย (Range of Activities and interest)

^{๔๙} O'Leary, K. Daniel, *Current Controversies on Family Violence*, (Newbury Park : SAGE Publications, ๑๙๙๓), P. ๒๐.

^{๕๐} วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,” <http://www.ramamental.com/journal/v_๔๓๓๒_f.html >, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐.

- ๓) ความเข้มข้นของความเกี่ยวพัน (Intensity of involvement)
- ๔) กิจกรรมที่มีความขัดแย้งกัน (Impinging activities)
- ๕) สิทธิในการกำหนดพฤติกรรม (Right to influence)
- ๖) ความแตกต่างทางด้านอายุและเพศ (age and sex discrepancies)
- ๗) บทบาทที่ได้รับมาแต่กำเนิด (Ascribed role)
- ๘) ความเป็นส่วนตัวของครอบครัว (Family privacy)
- ๙) การเป็นสมาชิกกลุ่มโดยไม่สมัครใจ (Involuntary membership)
- ๑๐) ระดับความเครียดสูง (High level of stress) และ
- ๑๑) ความรู้เกี่ยวกับประวัติชีวิต (Extensive knowledge of social biographies)

ปัจจัยเสี่ยงในครอบครัว ๑๑ ประการเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มว่าผู้หญิงจะถูกกระทำรุนแรง โดยปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ผู้ชายเคยมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมาก่อน ปัจจัยที่มีความสำคัญตามลำดับถัดมาคือ ผู้ชายตกงาน/ว่างงาน ผู้ชายใช้ยาเสพติด ความแตกต่างทางศาสนาระหว่างคู่ ผู้ชายเคยเห็นพ่อทำร้ายแม่ การอยู่ด้วยกันโดยไม่ได้แต่งงาน ผู้ชายเป็นผู้ใช้แรงงาน ผู้ชายมีการศึกษาต่ำ ผู้ชายอายุระหว่าง ๑๘-๓๐ ปี ถ้าสามีหรือภรรยาหรือทั้งคู่ชอบใช้ความรุนแรงกับลูก ครอบครัวมีรายได้ต่ำกว่าระดับเส้นความยากจน ทั้งนี้ครอบครัวที่มีปัจจัยเสี่ยงเบื้องต้น ๒ ข้อที่มีลักษณะดังกล่าว ถ้า ๗ ข้อขึ้นไป จะมีความเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงมากถึง ๔๐ เท่า

สรุปได้ว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ทำให้มีปัญหาต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อเด็ก ได้แก่ โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป โดยจำนวนครอบครัวขยายลดลง ครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น รูปแบบของครอบครัวมีความหลากหลาย ค่านิยมและความเชื่อของครอบครัวเปลี่ยนแปลงตามอิทธิพลตะวันตก ปัญหาความยากจนของครอบครัวสตรีต้องออกทำงานหารายได้นอกบ้าน ครอบครัวต้องเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างถิ่น ปัญหาครอบครัวขาดความรู้และความพร้อมในการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งสภาพปัญหาเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่สร้างผลกระทบต่อเด็กเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพกายสุขภาพจิตปัญหาด้านค่านิยมบริโภคค่านิยม นำไปสู่พฤติกรรมของเด็กในวัยต่างๆ ในทางไม่เหมาะสมและมีส่วนผลักดันให้เด็กจำนวนหนึ่งถูกปล่อยปละละเลย หรือทอดทิ้งกลายเป็นเด็กมีปัญหา เกิดปมด้อยนำไปสู่พฤติกรรมที่ก้าวร้าว ผิดกฎหมายในที่สุด

๓.๑๓ ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง

ปัญหาสามีและภรรยานอกใจ เป็นปัญหาที่สร้างความทุกข์ ความขมขื่น และคับแค้นใจให้คู่สมรสเป็นอย่างยิ่ง กระทรวงสาธารณสุข เผยสถานการณ์ความสัมพันธ์ของสมาชิกกว่า ๒๐ ล้านครอบครัวไทยขณะนี้ นำห่าง มีครอบครัวอบอุ่นสายสัมพันธ์เหนียวแน่นเพียง ๒ ล้านกว่าครอบครัว โดยอัตราการหย่าร้างในรอบ ๑๐ ปีมานี้เพิ่มขึ้น ๒ เท่าตัว ล่าสุดในปี ๒๕๔๙ พบหย่าร้างมากถึงเกือบ ๑ แสนคู่ เฉลี่ยมีชั่วโมงละ ๑๐ คู่ หรือมีประมาณ ๑ ใน ๔ ของการแต่งงาน เสี่ยงกับผลกระทบกับปัญหาสุขภาพจะบานปลายขึ้น

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีครอบครัว ๒๐ ล้านกว่าครอบครัว จากข้อมูลของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่าในรอบ ๑๐ ปีมานี้ สังคมไทยมีการหย่าร้างเพิ่มขึ้น ๒ เท่าตัวจากปี ๒๕๓๙ มีการหย่าร้อยละ ๑๓ โดยมีผู้จดทะเบียนสมรส ๔๓๖,๘๓๑ คู่ หย่า ๕๖,๗๑๘ คู่ ข้อมูลล่าสุดในปี ๒๕๔๙ มีผู้จดทะเบียนสมรส ๓๔๗,๙๑๓ คู่ หย่า ๙๑,๑๕๕ คู่ คิดเป็นร้อยละ ๒๖หรือกล่าวได้ว่ามีคนไทยมีการหย่าร้าง ๑

คู่ทุกข์การจดทะเบียน ๕ คู่ โดยเฉลี่ยหย่าร้างกันชั่วโมงละ ๑๐ คู่ ครอบครัวที่แตกแยกโดยการหย่าร้าง ได้ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ติดตามมามากมาย เพราะไม่เพียงแต่จะมีผลกระทบต่อคู่ชาย-หญิงที่หย่าร้างเท่านั้น แต่ยังสามารถส่งผลกระทบต่อผู้อื่นที่มักจะมีปัญหามากหลังจากครอบครัวแตกแยก และพบว่าในสังคมไทยนั้นภาระเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่าร้างมักจะตกเป็นของฝ่ายหญิง ด้วยความคิดที่ว่าลูกมีความใกล้ชิดผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อ หรือแม่สามารถเลี้ยงลูก (กรณีลูกเล็ก) ได้ดีกว่าพ่อ และแม้ว่าทางกฎหมายจะได้มีการบังคับว่าผู้เป็นสามีต้องรับภาระส่วนหนึ่งในการให้การเลี้ยงดูบุตรภายหลังการหย่าขาดกับภรรยา แต่บทบังคับดังกล่าวมักถูกละเลยเสียเป็นส่วนใหญ่ ข้อมูลจากโครงการวิจัยครอบครัวไทย ปี พ.ศ.๒๕๓๗ ซึ่งให้เห็นชัดเจนถึงภาระที่ผู้หญิงต้องรับภายหลังการแยก/หย่าร้าง คือ ประมาณร้อยละ ๕๔ ของชายที่หย่าร้างและอายุต่ำกว่า ๕๕ ปี (ประมาณ ๔๐ ราย) รายงานว่าอดีตภรรยารับลูกไปเลี้ยงดูเอง ส่วนหญิงที่แยก/หย่าร้างประมาณร้อยละ ๘๐ (ประมาณ ๑๕๐ ราย) รายงานว่าต้องรับภาระดูแลลูกเอง และร้อยละ ๔๔ ของหญิงที่แยก/หย่าร้าง อายุ ๒๔ ปีหรือต่ำกว่า ต้องผลัดภาระเลี้ยงดูบุตรให้กับญาติผู้ใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือพ่อแม่ของตนเอง ที่น่าสนใจก็คือ ในกลุ่มของผู้ที่แยกหรือหย่าร้างทั้งหญิงและชายประมาณร้อยละ ๖๐-๘๐ รายงานว่าเมื่อเลิกร้างกันแล้ว ก็มิได้มีการช่วยเหลือจุนเจือต่อกันในการเลี้ยงดูบุตรไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินทองข้าวของหรือการดูแลทั่วไป แต่พบว่าในกรณีของผู้ที่ยังติดต่อช่วยเหลือกันบ้างในการดูแลลูก มีชายอายุ ๒๕-๔๕ ปี ถึงร้อยละ ๓๖ เปรียบเทียบกับเพียงร้อยละ ๑๑ ของหญิงวัยเดียวกันได้รับการจุนเจือจากคู่สมรสเดิม และจากจำนวนคู่สมรสที่ระบุว่ามีปัญหาภายหลังการหย่าร้าง พบว่าหญิงร้อยละ ๒๗ เปรียบเทียบกับชายเพียงร้อยละ ๖ มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะหญิงจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านแต่ต้องเพิ่มภาระในการเลี้ยงดูลูกภายหลังการหย่าร้าง^{๕๑} สภาพครอบครัวไทย มีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยล่าสุดทั่วประเทศมีครอบครัวเดี่ยว ๙ ล้าน ๔ แสนครอบครัว ในจำนวนนี้เป็นครอบครัวที่มีพ่อแม่ ลูกอยู่ด้วยกันประมาณ ๕ ล้าน ๖ แสนครอบครัว เป็นครอบครัวที่เหลือพ่อแม่เลี้ยงลูกฝ่ายเดียวประมาณ ๑ ล้าน ๓ แสนครอบครัว ทำให้เสี่ยงต่อปัญหาความเปราะบาง และความสัมพันธ์ในครอบครัว

ครอบครัวยากจนมีแนวโน้มทะเลาะวิวาทมากกว่าครอบครัวที่มีฐานะดี ในการสร้างความอบอุ่นให้ครอบครัว กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวอบอุ่นโดยการสนับสนุนให้ทุกครอบครัวทำกิจกรรมร่วมกันทุกวันอาทิตย์ จะกระตุ้นให้ครอบครัวใช้ชีวิตีชีวิตตามแนวศาสนา วัฒนธรรมที่ดีงาม และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้พ่อแม่เริ่มปลูกฝังลูกตั้งแต่วัยเด็ก การสร้างความอบอุ่นในครอบครัวนั้นไม่จำเป็นต้องใช้เงินตรา แต่ต้องใช้ความ สัมพันธ์ ความเข้าใจ รวมถึงการพูดคุยกันภายในครอบครัว ซึ่งจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความใกล้ชิดผูกพัน ลดความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวได้ด้วย ครอบครัวที่มีลักษณะการดำเนินชีวิตเป็นครอบครัวอบอุ่นเพียงร้อยละ ๑๒ หรือประมาณ ๒ ล้าน ๔ แสนกว่าครอบครัว ที่ไม่ผ่านเกณฑ์เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวดื่มสุรา สูบบุหรี่ แม้ส่วนใหญ่จะบอกว่าดื่มเฉพาะในโอกาสพิเศษก็ตามแต่ร้อยละ ๗๒ ไม่เคยงดการดื่มและสูบบุหรี่ในวันครอบครัวเลย และยังมีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวถึงร้อยละ ๓๙ ส่วนใหญ่เป็นด้านวาจา คือการทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งเป็นสาเหตุของความแตกร้างในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีครอบครัวร้อยละ ๓๖ มีรายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ ๓๐ ของสมาชิกในครอบครัวมีหนี้สิน

กิจกรรมที่ยังพบมากในครอบครัวไทย คือการเล่นกับลูก เล่นนิทานให้ลูกฟัง รองลงมาคือ การรับประทานอาหารร่วมกันอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ มื้อ และสมาชิกครอบครัวมีการช่วยเหลืองานบ้านสม่ำเสมอ สมาชิกในครอบครัวไปประกอบศาสนกิจร่วมกันอย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้งและสมาชิกใน

^{๕๑} วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,” <http://www.ramamental.com/journal/v_๔๓๓๒_f.html>, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐.

ครอบครัวทำ กิจกรรมนอกบ้านร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ สานสายใยรักในครอบครัว และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัวด้วย^{๕๒}

ส่วนปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรส พอสรุปเนื้อหาได้ ดังนี้

การหย่าร้าง หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตคู่ เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้หรือมีเหตุผลทางสังคมอย่างอื่น การหย่าร้างของคู่สมรส ของคู่จดทะเบียนสมรสมี ๒ แบบ คือ การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย และการหย่าโดยการฟ้องหย่า

การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย ที่ทำการจดทะเบียนสมรสจะไปทำการหย่ากันที่อำเภอ ตกลงกันในเรื่องทรัพย์สิน บุตร ค่าเลี้ยงดู และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน พร้อมด้วยพยาน ๒ คนเรียกว่า จดทะเบียนหย่า

การหย่าร้างก่อให้เกิดผลเสีย คือ นำความผิดหวังมาสู่คู่สมรส และบุตร ทำให้เสียบุคลิกภาพ เกิดความทุกข์ทรมานใจ การหย่าร้างยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น โสเภณี ปัญหาเด็กและเยาวชน ฯลฯ เกิดความหมางเมินระหว่างความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย และฝ่ายหญิงมักประสบปัญหาการตั้งรกรากแสวงหาการเลี้ยงชีพและบุตร

สาเหตุของการหย่าร้างมิได้เกิดขึ้นจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เกิดจากหลายๆ ปัจจัยรวมกัน ดังนี้

๑) ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่คิดทำมาหากิน เมื่อฐานะทางการเงินไม่มั่นคง คู่สมรสอาจหงุดหงิด ทะเลาะเบาะแว้งกันง่ายๆ หรือแก้ไขปัญหาด้วยวิธีผิดๆ

๒) ปัญหาด้านความประพฤติและสังคม เช่น การชอบดื่มหมิ่น เยาะเย้ย ประชดประชันก้าวร้าว หยาบคาย ไม่ซื่อตรง นอกใจ ขาดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ขาดความรับผิดชอบ

๓) ปัญหาด้านอารมณ์ และจิตใจ หากผู้สมรสไม่บรรลุมุมุมภาวะทางอารมณ์ เช่น เอาแต่ใจตัวเอง ขาดเหตุผล ชอบหึงหวง โมโหฉุนเฉียว โกรธง่าย

๔) ปัญหาสุขภาพอนามัย เช่น คู่สมรสมีกลิ่นตัวแรง ร่างกายสกปรก เป็นโรคเจ็บป่วยเรื้อรัง ติดสุรา และเสพยาเสพติด เป็นต้น

๕) ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ เช่น การไม่ยอมร่วมหลับนอนด้วย ความจำเจในบทบาทและพฤติกรรมทางเพศ ความเบี่ยงเบนทางเพศ เป็นต้น

๓.๑๓.๑. ปัญหาติดสิ่งเสพติดและเล่นการพนัน

ปัญหาเสพติดเป็นปัญหาที่เป็นภัยร้ายแรงต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิต ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ปันทอนความเจริญของประเทศชาติ หากประเทศใดมีประชาชนติดยาเสพติดจำนวนมาก ก็ไม่สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองได้ ปัจจุบันยาเสพติดมีอยู่ด้วยกันหลากหลายชนิด มีทั้งชนิดที่ออกฤทธิ์กดประสาท ออกฤทธิ์ กระตุ้นประสาท และออกฤทธิ์หลอนจิตประสาท แต่ในที่นี่จะขอกกล่าวถึงเพียงบางชนิดที่สำคัญและกำลัง แพร่ระบาดอยู่ในสังคมเราในขณะนี้ ซึ่งได้แก่

๑) ยาอี ยาเลิฟ ซึ่งเป็นยาที่ออกฤทธิ์หลอนประสาทและการรับฟังเสียง ผู้เสพจะรู้สึกคล้อย ตามไปกับเสียงเพลง โดยเฉพาะเพลงที่คนทั่วไปฟังแล้วรู้สึกสับสนและรำคาญ ผู้ที่เสพยาอี ยาเลิฟ จะถูกกระตุ้นด้วยฤทธิ์ยาให้เต้นรำไปตามจังหวะโดยไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย

^{๕๒} ผู้จัดการออนไลน์ “สถิติเตียงหักรอบ ๑๐ ปี พุ่งขึ้น ๒ เท่าตัว หย่าชั่วโมงละ ๑๐ คู่”

๒) ยาเค จัดเป็นยาควบคุมพิเศษ เพราะเป็นยาที่วงการแพทย์นำมาใช้สำหรับการ ผ่าตัดแต่้วยรุ่นไทยกลับนำไปใช้ในทางที่ผิดๆ ด้วยการนำไปสูดดมเพื่อให้เกิดความมึนเมา จะพบเห็นได้ในงานปาร์ตี้ ยาเสพติดของกลุ่มวัยรุ่น ยาเคเป็นยาที่ออกฤทธิ์หลอนประสาทอย่างแรงเมื่อเสพ เข้าไปจะรู้สึก เคลิบเคลิ้ม มึนงง การรับรู้และตอบสนอง ต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งแสง สี เสียง เปลี่ยนแปลงไป ถ้าในกรณี ของผู้หญิง นอกจากยาจะมีผลต่อระบบประสาทดังกล่าวแล้ว ยังส่งผลให้หญิงที่อยู่ในอาการมึนเมาจาก ฤทธิ์ยาไม่สามารถควบคุมตนเองได้ อาจถูกล่อลวงไปข่มขืนหรือทำอนาจารต่างๆ ได้

๓) ยาบ้า (แอมเฟตามีน) เป็นยาที่มีฤทธิ์กระตุ้นระบบประสาทส่วนกลางและ ระบบประสาทส่วนปลาย ทำให้มีอาการตื่นตัว หายง่วงนอน พุดมาก มีความกล้า มีสมาธิ และมีความ ขยันขันแข็ง ในการทำงานมากขึ้น แต่เมื่อหมดฤทธิ์จะส่งผลให้ผู้เสพยารู้สึกอ่อนเพลียอย่างมาก นอกจากนี้แอมเฟตามีนยัง ทำให้หลอดเลือดตีบเล็กลง หัวใจเต้นเร็วขึ้น ความดันเลือดสูง มีอัมพาต ใจสั่นหลอดลมขยาย ม่านตาขยาย เหงื่อออกมาก ปากแห้ง เบื่ออาหาร จึงทำให้บางคนนำมาใช้เป็นยาลดความอ้วนด้วย ยาเสพติดนอกจากจะส่งผลต่อผู้เสพยาตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น หากผู้เสพยา ยังคงเสพยา ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น และเป็นระยะเวลาานาน จะทำให้สมองเสื่อม และยังส่งผลให้ผู้เสพยาเกิดภาวะโรคจิต มีอาการประสาทหลอน หูแว่วกลายเป็นคนวิกลจริต คลุ้มคลั่ง จนอาจถึงขั้นทำร้ายตนเองหรือบุคคลใกล้ชิดได้ สาเหตุที่ทำให้เด็กติดสารเสพติดด้วยกันหลายสาเหตุ ได้แก่

(๑) เพื่อหนีความทุกข์ใจ เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาในครอบครัว ขาดความรักความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยก หรือทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ ตลอดจนมีปัญหาในด้านการเรียนปัญหา ความรัก จะส่งผลให้เด็กวัยรุ่นหาทางออกโดยการเสพยาเสพติด เพื่อระงับความทุกข์ใจที่เกิดขึ้น

(๒) ความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลอง บางคนลองเสพยาตามเพื่อน เพราะกลัวเพื่อนไม่ให้ เข้ากลุ่มด้วย ตลอดจนวัยรุ่นบางคนก็อาจลองเสพยาด้วยความคึกคะนอง อยากทดลองสิ่งใหม่ๆ และคิดว่าตัวเอง คงไม่ติดง่าย ๆ ซึ่งมักส่งผลให้วัยรุ่นติดสารเสพติดได้ในเวลาต่อมา

(๓) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีคนติดยาหรือเป็นแหล่งที่มีการขายยาเสพติด ซึ่งการที่วัยรุ่น อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบนี้ ทำให้เห็นว่าการเสพยาเสพติดเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อวัยรุ่นถูกชักจูงให้ลองเสพยา ก็จะสามารถทำได้ง่าย หรือบางคนอาจลองเสพยาเสพติดเองเพราะเกิดความสงสัยว่า ยาเสพติดจะช่วยให้เกิดความสนุกสนานได้อย่างไร

(๔) ถูกหลอกลวงให้ติดยาเสพติด เนื่องจากสิ่งเสพติดในปัจจุบันมักมีมาในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น เป็นลูกกวาดหรือ ท๊อปฟี เป็นแคปซูล เป็นต้น ซึ่งกรณีนี้วัยรุ่นอาจไม่ทราบว่าสิ่งที่ตนเสพยาเป็น สิ่งเสพติดชนิดร้ายแรง จึงทำให้ลองกินเข้าไปจนกลายเป็นคนติดยาได้

เมื่อคุณรู้แล้วว่าสาเหตุอะไรบ้างที่มีส่วนผลักดันให้วัยรุ่นติดสารเสพติด คุณ และคนในครอบครัวจึงควรร่วมมือกันป้องกันไม่ให้ลูกหลานติดยา โดยคุณต้องให้ความรัก ความอบอุ่นให้ความเป็น กันเองกับลูกหลาน เพื่อเขาจะได้กล้าเข้ามาขอรับคำปรึกษายามที่เขาต้องเผชิญกับปัญหาที่แก้ไม่ตก ตลอดจนคุณจะต้องทำความรู้จักกับเพื่อนของเขาด้วย เพื่อที่คุณจะได้ทราบว่าเพื่อนของเขาเป็นคนอย่างไร มีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเด็กที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นมักจะติดเพื่อน และชอบทำอะไรเลียนแบบเพื่อน หากคุณสังเกตพบว่า ลูกวัยรุ่นของคุณเข้าข่ายเสี่ยงต่อการติดยาเสพติดคุณควรใจเย็นๆ ไว้ก่อน อย่าไปดุด่าลูก ค่อยๆ พูดคุยกับลูกเพื่อช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหา

ส่วนการพนัน หมายถึง การเล่นชนิดหนึ่งเพื่อเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดด้วยการเสี่ยงโชคโดยการทำนายหรือคาดเดาผลที่เกิดขึ้นในอนาคต การพนันอาจแบ่งได้หลายอย่าง เช่น การพนันในการแข่งขัน

ตัวอย่างเช่น เกมไพ่ เกมลูกเต๋า การพนันโดยการทำนายผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตเช่น การแทงฟุตบอล การแทงม้า และการพนันที่ไม่มีการแข่งขันโดยขึ้นกับความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ที่เกิดเช่น หวยบนดิน เป็นต้น ผลของการติดการพนัน พอสรุปได้ ดังนี้

- ๑) การพนันมีผลกระทบต่อสังคมสูง
- ๒) ประชาชนมีความหมกมุ่น
- ๓) ไม่ทำมาหากิน
- ๔) หมดเนื้อหมดตัว สิ้นเนื้อประดาตัว
- ๕) อาชญากรรมมากขึ้น

๓.๑๓.๒. ปัญหาความยากจน

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากประการหนึ่งเกี่ยวกับสถานะของครอบครัวไทยก็คือว่าสตรีหรือภรรยา ออกมาหางานทำนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันนี้ครอบครัวที่สามีทำงานคนเดียวลดน้อยลงไปมาก แม้ว่าเราจะไม่อาจหาข้อมูลเป็นตัวเลขที่แน่นอนมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ได้ก็ตามการที่ภรรยาออกมาหางานทำนอกบ้านเพิ่มมากขึ้นมีทั้งผลดีและผลเสียต่อครอบครัว ผลดีก็คือ ทำให้สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น แต่ผลเสียก็ได้แก่ปัญหาครอบครัวที่ตามมา เพราะทั้งพ่อและแม่ เริ่มที่จะมีเวลาให้ลูกน้อยลง ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นผลที่เห็น ได้ชัดว่าทำให้ความสัมพันธ์ในครัวเรือนลดลง ในปัจจุบัน เราจึงควรส่งเสริมสถาบันครอบครัว เพื่อกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว เพราะถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลัก เมื่อสถาบันหลักไม่แข็งแรงอาจจะทำให้กลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมได้ในอนาคต

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คู่สามีภรรยาเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันเมื่อมีปัญหาทางการเงินที่เกิดจากสาเหตุ ดังนี้

- ๑) การใช้จ่ายเกินตัวและฟุ่มเฟือยของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
- ๒) การหลงใหลติดใจในอบายมุขต่างๆ เช่น ติดการพนัน ติดสิ่งเสพติด การดื่มสุราเป็นประจำ การเป็นนักเลงผู้หญิง การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น
- ๓) การว่างงานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายชาย ซึ่งจะรู้สึกว่ามีปมด้อยและทำให้เกิดการคิดมาก ประสาทเครียด พาลทะเลาะเบาะแว้งกับภรรยาและบุตรหลานได้ง่าย
- ๔) การด้อยกว่าในทางอาชีพหรือตำแหน่งหน้าที่ในการทำงานหรือด้านรายได้ของคู่สมรส ตลอดจนฐานะดั้งเดิมของคู่สมรส จะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกเป็นปมด้อยและเป็นคนคิดมาก^{๕๓}

๓.๑๓.๓. ปัญหาทางเพศ (กามารมณ์)

ความเบื่อหน่ายเรื่องเพศสัมพันธ์ของสามีภรรยาอาจจะเกิดจากทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่สนใจความรู้สึกทางเพศ และไม่ตอบสนองความต้องการทางเพศของอีกฝ่าย ปฏิบัติต่อกันเหมือนหุ่นยนต์หรือเพียงเพื่อระบายอารมณ์ความต้องการที่มีเท่านั้น นอกจากนี้ความเครียดเนื่องจากมีความทุกข์ใจไม่

^{๕๓} สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,” <<http://nenfe.nfe.go.th/elearning/courses/๕๑/page๒๑๓.htm>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐.

สบายใจ ความเจ็บป่วยทางร่างกายและสภาพร่างกายที่ไม่กระชุ่มกระชวยเหมือนเมื่อหนุ่มสาวก็อาจจะทำให้เกิด ความเบื่อหน่ายเรื่องนี้ได้

คนเราทุกคนมีความแตกต่างกัน เรื่องเพศสัมพันธ์ก็เช่นเดียวกันแต่ทุกคนไม่มีใครที่มีความต้องการที่ตรงกันทุกอย่าง เช่นท่วงท่า วิธีการ เวลาในการมีเพศสัมพันธ์ เป็นต้น การสังเกตท่าที ปฏิกริยาของคู่สมรสว่าเป็นอย่างไรและหาทางประนีประนอมระหว่างความต้องการของตนเอง กับความต้องการของคู่สมรส จะทำให้คู่สมรสมีความสุขในเรื่องเพศสัมพันธ์มากขึ้น และลดความเบื่อหน่ายลงได้ หากเป็นไปได้คู่สมรสควรพูดคุยเปิดเผยความรู้สึกซึ่งกันและกันบ้าง จะทำให้เข้าใจกันและตอบสนองได้ตรงความต้องการมากขึ้น

บางครั้งความเบื่อหน่ายเรื่องเพศสัมพันธ์อาจจะเกิดจากความซ้ำซากจำเจ หากได้เปลี่ยนแปลงบรรยากาศ สถานที่บ้างก็อาจจะทำให้ดีขึ้น ในเรื่องความเครียดนั้น ผู้หญิงและผู้ชายต่างก็มีปฏิกริยาต่อความเครียดไม่เหมือนกัน ผู้ชายต้องการมีเพศสัมพันธ์เมื่อมีความเครียดแต่ผู้หญิงเมื่อมีความเครียดมักจะไม่ค่อยอยากมีเพศสัมพันธ์ ควรแก้ไข หรือ คลายความเครียดของภรรยาให้ลดลง ภรรยาจะได้เต็มใจและไม่หงุดหงิดเมื่อมีเพศสัมพันธ์ ส่วนปัญหาคู่สมรสที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสุขภาพไม่ดีนั้น ควรจะต้องพยายามเห็นอกเห็นใจซึ่งกัน และ กัน และพยายามตอบสนองความต้องการเท่าที่จะเป็นไปได้ หากทำไม่ได้ คู่สมรสควรหันไปสนใจเรื่องอื่น ที่จะสร้างความสุขใจให้เป็นการทดแทน เช่น ทำงานอดิเรก เป็นต้น

สรุปผล จากการวิจัยปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ความขัดแย้ง หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน ความขัดแย้ง หมายถึงความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านกันระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่า โดยที่บุคคลหนึ่งพยายามที่จะกัดกัน หรือรบกวนการกระทำของบุคคลหนึ่ง สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างกันของค่านิยม ความคิด การพูดการกระทำรวมทั้งความต้องการบทบาท เป้าหมาย และการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันของบุคคล ล้วนแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวทั้งสิ้น

การมีความคิดเห็นและการกระทำที่ไม่เหมือนกันนี้ถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน ในการพัฒนาชีวิตและสังคมของมวลมนุษย์ทุกสังคมตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบันซึ่งผลของความขัดแย้งต่างๆ นั้นล้วนแต่แสดงออกมาเป็นความทุกข์ทรมาน ผู้วิจัยจึงได้สรุปปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยได้ดังนี้

- ๑) นิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม เช่น เป็นคนเจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น.
- ๒) บุคคลในครอบครัวไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง
- ๓) ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง
- ๔) ปัญหาความยากจน (อบรมมุข ๖)

บทที่ ๔

วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

การศึกษาวิจัย วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย หรือเพื่อหาแนวทางในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิง พุทธบูรณาการให้เป็นรูปธรรมที่สามารถจะนำมาใช้ได้ในสถาบันครอบครัวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ ดำเนินการโดยการศึกษา วิเคราะห์เหตุปัจจัยในมุมมองของกงล้อหรือวงจรแห่งความรุนแรงใน ครอบครัว ซึ่งรวมเอาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเพนบอเกิดแห่งความรุนแรงในครอบครัวเดียวที่ผู้ วิจัยเน้นเฉพาะเจาะจงในงานนี้ไว้ รวมกับการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด วิธีการ และการดำเนินการต างๆ ในการแก้ไขสถานการณ์ของความรุนแรงในระดับต่างๆ ของทางตะวันตก ตะวันออก และแนวคิด ในทางพระพุทธศาสนา นำแนวคิดทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นอีกแนวทางหนึ่งที จะสามารถเสริมสร้างความเปนรูปธรรมมากขึ้นในการนำมาใช้แก้ไข ลดทอน เยียวยาความรุนแรงใน ครอบครัวทั้งในแบบเร่งด่วนหรือลงมือทำทันที(Immediate Action) และในระยะยาว (Longterm Action) ไปถึงการป้องกันมิให้เกิดขึ้นอีกในกรณีที่เคยเกิดมีความรุนแรงขึ้นในครอบครัวแล้ว หรือป้อง กันมิให้เกิดขึ้นได้เลย โดยได้ศึกษาแนวคิดทั้งของนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวตะวันตกและตะวันออก ประกอบการศึกษาหลักธรรมทีเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตใน ครอบครัวอย่างเปนปกติสุขในพระพุทธศาสนา และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลใน ครอบครัวเดียว และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์อาจารย์ในโครงการความร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) มารวมบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ทีจะสามารถเติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ ในการนำมาใช้จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวเชิงเดียวในสถาบันครอบครัวของสังคมยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญในการเริ่มต้นจัดการโดยปัจเจกบุคคลกล ोनเปนอันดับแรก เนื่องจาก ปัจเจกบุคคลเปนจุดเริ่มต้นของการอยู่รวมกันเปนครอบครัวอย่างสันติ สุข รวมกับการเสนอแนวทางบูรณาการในความร่วมมือระดับกลุ่มบุคคลและสังคมพอสังเขป ดังมี แนวทางในการบูรณาการเชิงพุทธจากการศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ดังต่อไปนี้

๔.๑ หัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว

จากการศึกษาองค์ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้งอันนำสู่ความรุนแรงในครอบครัว ปรากฏการณ์ความรุนแรงในสังคมสถาบันครอบครัวและการดำเนินการจัดการต่างๆ เพื่อแก้ไข

เยียวยาความรุนแรง รวมถึงแนวคิดในการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงซ้ำอีกของทั้งทางตะวันตก ตะวันออก และของนักปราชญ์ นักวิชาการชาวพุทธทั้งไทยและต่างชาติ และแนวคิดสำคัญจาก หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ผู้วิจัยพบหัวใจ สำคัญในการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการในงานวิจัยนี้ดังนี้

๔.๑.๑ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวและความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้

จากการศึกษาของคความรู้อื่นๆ ในเรื่องความรุนแรงในครอบครัวในมุมมอง แนวคิดแนวทาง วิธีการจัดการของทั้งตะวันตกและตะวันออก รวมถึงแนวทางในพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยเกิด แนวทางในการบูรณาการการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม สามารถ นำมารวมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มเติมจากวิธีการที่มีอยู่แล้วในสังคม ยุคโลกาภิวัตน์ได้ โดยงานวิจัยนี้เน้นความรุนแรงที่มีที่มาจากความขัดแย้ง อันหมายถึงความไม่ตรง กันในเรื่องความเห็นความคิด ความเข้าใจ และความคาดหวังที่แตกต่างกันตั้งแต่ในระดับเล็กน้อย ที่ไม่พยายามเปิดใจประนีประนอม ปรับความเข้าใจกัน ไปจนถึงเรื่องที่ต้องกันข้ามโดยสิ้นเชิง ความ เขใจความคิดเห็น และความคาดหวังต่างๆ ดำรงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของแต่ละปัจเจกบุคคลใน ครอบครัวเดียว ทำให้เป็นอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขสันติ เช่น ในสามี ในภรรยา ในตัวลูกแต่ละคน หรือในพี่น้องกันเอง เมื่อไม่สามารถรับฟังแลกเปลี่ยนทัศนคติกันได้ เพราะต่างฝ่ายต่างสงวนท่าทีเอาไว้ เพราะไม่เข้าใจความขัดแย้งในยุคโลกาภิวัตน์นี้เป็นเรื่องธรรมดา ที่สามารถเปลี่ยนเป็นความร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ได้ หรือแต่ละฝ่ายสามารถเรียนรู้ถึงความแตกต่าง ในนิสัยทางธรรมชาติระหว่างเพศหญิง และชายที่ทำให้เกิดความคาดหวังที่ต่างกัน และสามารถปรับ ความคาดหวังนั้นให้อยู่ในความพอดีได้^๑ เมื่อสะสมไว้ในใจกันมากขึ้นๆ ท้ายสุดแม้เพียงความขัดใจ ไม่พอใจเพียงเล็กน้อยมาสะสมกดดันสะสมนั้นก็กลายเป็นความรุนแรงทางวาจา และการ ประทุษร้ายร่างกายกันจนถึงขั้นบาดเจ็บ จากระดับเล็กน้อยไปถึงปานกลางจนถึงขั้นสาหัส บางรายถึง ขั้นเสียชีวิต เพราะไม่มีวิธีที่จะสื่อสารจัดการกับใจตนเองให้มีความสงบ สุขุม รอบคอบ ไม่ผลีผลามได้ และไม่รู้จักวิธีการในการรอมชอม ประนีประนอมกันอย่างสันติวิธีเพราะแต่ละปัจเจกต่างรู้จักแต่รัก ตนเอง ต้องการแต่จะได้รับการถนอมจิตใจและสนองความต้องการ ความพอใจของตนเองเป็นอันดับ แรก สืบเนื่องความหมายที่แท้จริงของความรักที่ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณา ปรารถนาดีต่อกัน

^๑ จากการศึกษาแนวโน้มนิยมในการแยกกันอยู่ หรือหยารางของสามีภรรยาหลังอยู่ร่วมกันนาน ๗ ปี ของอาร์. เลเวนสัน (R. Levenson) และเจ. กอตแมน (J. Gottman) – ตูรายละเอียดใน John M. Gottman and Sybil Carrère, “Why Can’t Men and Women Get Along? : Developmental Roots and Marital Inequities”, in Communication and Relational Maintenance, ed. by Daniel J. Canary and Laura Stafford, (California : Academic Press Inc., 1994), pp. 215-219.

ลืมนึกถึงบทบาท หน้าที่ของตนเองที่ต้องมีต่อคนในครอบครัว ไม่รู้จักอดทน ไม่ต้องการอดกลั้น ไม่ต้องการยอมตนเป็นผู้เสียสละโดยไม่จำเป็นและที่สำคัญที่สุดคือ ลืมนึกถึงความเท่าเทียมกันในคุณค่าของความเป็นคนหรือมนุษย์ทั้งเพศหญิงและเพศชาย โดยสามีอาจทำตนเป็นผู้มีอำนาจบาตรใหญ่ในครอบครัว ละเมิดสิทธิของความเปนประชาธิปไตยในครอบครัว ทำให้ภรรยารู้สึกตนว่าเป็นทาสในเรือนเบี้ย หรือในทางกลับกันภรรยาอาจทำตนเป็นผู้รับแต่ฝ่ายเดียว เปนฝ่ายไม่รู้จักพอ หรือลูก อาจถูกพ่อแม่ข่มเหง เผด็จการ ไม่ให้สิทธิในความเปนตัวตนเลย หรือลูกโดยเฉพาะที่อยู่ในวัยรุนทำตนเป็นนายเหนือพ่อแม่ เพราะรู้ว่าพ่อแม่ทั้งรักทั้งหลง ต้องการสิ่งใดไม่ได้ตั้งใจก็ใช้ความรุนแรงทางวาจา หรือประท้วงด้วยการกระทำที่ไม่สมควรต่างๆ อาทิ ไม่กลับบ้าน ไปเที่ยวมั่วสุมกับเพื่อนๆ หรือพี่น้องกันเอง อิจฉาริษยากันในความรักที่ได้รับไม่เท่าเทียมกันจากพ่อแม่ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัว ที่สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ คือความรุนแรงทางกายทางวาจา และทางใจที่มีความสัมพันธ์โยงใยกันอย่างใกล้ชิด โดยเริ่มจากนัยของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทางใจ ไปกระตุ้นให้เกิดการประทุชราทางวาจาและทางกายตามมา

อย่างไรก็ตาม เมื่อความรุนแรงทางกาย วาจา และใจ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดแทบจะแยกออกจากกันเป็นเอกเทศได้ยาก จึงอาจแบ่งความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นประเภทหลักๆ ๒ ประเภท ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางตะวันออก กล่าวคือ

๔.๑.๑.๑ ปัญหาความขัดแย้งแบบแฝงเร้นหรือแบบไม่ลงมือ (Passive Violence)^๒ : หรือ

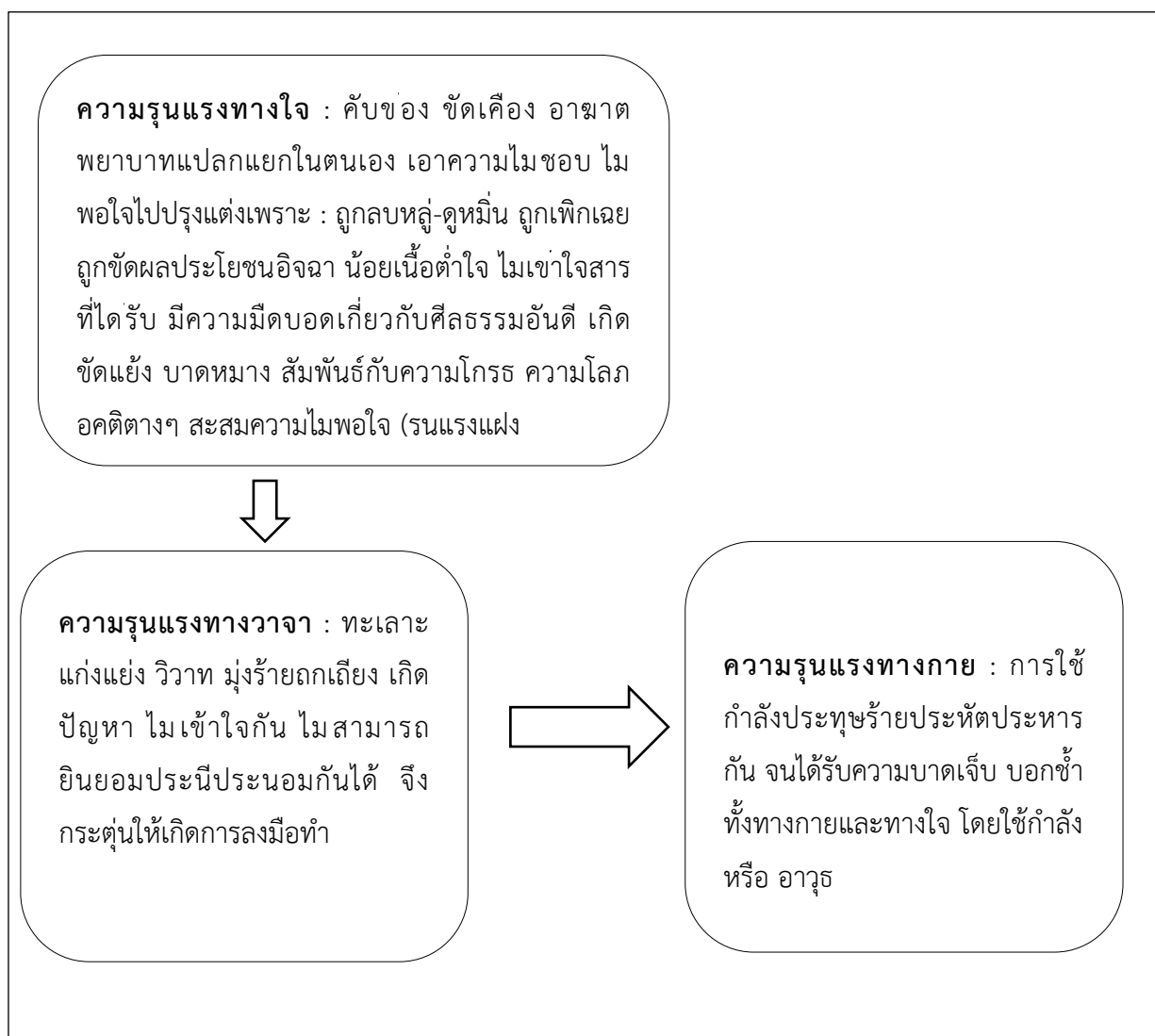
ความรุนแรงที่มีสาเหตุมาจากสิ่งที่แฝงในครอบครัวเดียวในสังคมไทยมากที่สุด คือ ความเพลิตเพลินโดยขาดสำนึกผิดชอบ และความรู้ที่ขาดหลักความประพฤติหรือในทางกลับกันคือความประพฤติที่ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าความรุนแรงแบบไม่ลงมือนี้เองที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความรุนแรงแบบลงมือได้ ดังที่ปรากฏให้เห็นมากในสังคม ไต้หวัน สามีที่เพลิตเพลินกับการดื่มน้ำเมาจนขาดสติ ตบตีภรรยาและลูก บางรายเกิดอุบัติเหตุ มีการขว้างปาอาวุธจนลูกเล็กถูกลูกหลงบาดเจ็บสาหัสปางตายก็มี หรือ สามีภรรยาที่ตางนิยมมีสัมพันธ์นอกสมรสตามความนิยมที่เรียกว่า “มีกิ๊ก” เพราะขาดความเข้าใจเรื่องของการรักษาความเปนปกติหรือที่เรียกว่า “ศีล” และ “ธรรม” ในการครองชีวิตรวมกัน เมื่อตางฝ่ายตางระแคะระคายความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็กลายเป็นความหึงหวงรุนแรง ประทุชรายร่างกายกันจนบาดเจ็บ หรือถึงขั้นเสียชีวิต แทนที่จะตกลงหยาร่างกันอย่างสันติหรือการรูไมเท่าทันสื่อทันสมัยต่างๆ ของสมาชิกครอบครัวโดยการไปทางไม่ถูกไม่ควรรวมถึงการเลียนแบบสื่อบันเทิงในทางผิดๆ ก็อาจนำมาซึ่งความรุนแรงในครอบครัวได้ในที่สุดเป็นคน

^๒ อนุช อาภาภิรม, *วิถีทรรศน ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ : ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๙.

๔.๑.๑.๒ ปัญหาความขัดแย้งทางกายภาพหรือแบบลงมือ (Active Violence) : ที่พบเห็นกัน

มากในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ การประทุษร้ายร่างกายด้วยการทุบ ตบตีหรือผลักด้วยแรงประทุษรวมกับการใช้ความรุนแรงทางคำพูดและอาการก้าวร้าวทั้งมีหรือไม่มีอาวุธ ซึ่งทำให้เกิดความบอบช้ำทั้งร่างกายและจิตใจมากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งนับเป็นความประมาทหากไม่มีการดำเนินการเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมในการจัดการกับความรุนแรงทางกายภาพในลักษณะนี้ เพราะจะเป็นเหตุให้เกิดการประหัตประหารกันถึงขั้นพิการหรือเสียชีวิตได้

แผนภาพที่ ๔.๑ แผนภาพแสดงวงจรความรุนแรงที่สอดรับการศึกษาในครั้งนี้

๔.๑.๒ สภาพของประเภทของปัญหาความขัดแย้ง

จากการศึกษาวิเคราะห์หองประกอบต่างๆ ในทุกแนวคิดและมุมมองที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว ทำให้ทราบถึงความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงมือ (Active Violence) มีสาเหตุสำคัญที่ยังรากลึกอยู่ในจิตใจอันจัดเป็นปัจจัยทางธรรมชาติภายใน และเหตุปัจจัยจากภายนอกดังนี้

๔.๑.๒.๑ ปัจจัยภายใน : ไตแก ตัณหา มานะ และทิฏฐิในทางลบหรือมิจฉาทิฏฐิ ซึ่ง

เป็นตัวชักนำให้เกิดอารมณ์ร้ายต่างๆ จากการไม่ได้มี ไม่ได้เป็น ไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนาตามใจ คาดหวัง อันมีอยู่ในปัจเจกบุคคลที่มีได้รับการฝึกฝนในเรื่องการเจริญสติให้มีปัญญารู้อาหนาทันสิ่ง แผลงปลอมเหล่านี้ จึงกลายเป็นอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง มีอคติต่างๆ ทำให้มีความลำเอียงจากความชอบ ความชัง ความไม่รู้คือความหลง และความกลัว ฯลฯ ซึ่งคอยจะผลักดันให้เกิดเป็นการกระทำก้าวร้าวรุนแรงออกมาทางวาจาและทางกาย เป็นการประทุษร้ายต่อจิตใจและร่างกายของผู้ที่ต้องมารองรับอารมณ์เหล่านี้ เป็นต้นในนัยยะทางพระพุทธศาสนาจัดอารมณ์ร้ายต่างๆ ที่เกิดจากสภาพจิตฝ่ายร้าย ๓ สิ่งคือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ดังกล่าวข้างต้น เป็นกิเลสที่เกาะกุมจิตใจ ทำให้เกิดความรุนแรงฝังอยู่ในจิตใจ^๓ ที่ไม่อาจมองเห็นได้เมื่อประกอบเข้ากับการขาดความอดทน ความเสียสละ ความจริงใจ และการปรับปรุงพัฒนาตนเอง ทำให้ขาดความยั่งยืนซึ่งใจ ไม่สามารถจัดการแปรเปลี่ยนความคุกรุ่นในใจให้เป็นความสงบด้วยการรู้จักพิจารณาหาเหตุผลแห่งความคับข้องใจ และหาวิธีแก้ไข เยียวยาตนเองที่นำไปในทางสันติ แต่กลับกลายเป็นทาสอารมณ์ร้ายต่างๆ ดังกล่าวก็อาจเกิดเป็นการลงมือก่อความรุนแรงทั้งทางวาจาและทางกายที่มองเห็นขึ้นได้

๔.๑.๒.๒ ปัจจัยภายนอก:ไตแก

ก) ผลประโยชน์ไม่เท่ากัน (Unequal Benefits) : แม้จะเป็นครอบครัวเดียวกันสมาชิกแต่ละคนอาจคิดเล็กคิดน้อยในเรื่องของผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งในใจ เช่นสามีที่ทำงานหนัก คิดว่าตนมีสิทธิ์ที่จะเก็บเงินส่วนหนึ่งไว้ใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงส่วนตัว ขณะที่ภรรยาคิดว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ควรเก็บไว้เป็นเงินสำหรับครอบครัวร่วมกันหรือภรรยาไม่มีรายได้จากการทำงานนอกบ้านไว้ใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว ยังรับเงินค่าใช้จ่ายในบ้านและค่าเลี้ยงดูตนเองและลูกจากสามีอีก ทำให้สามีรู้สึกขัดแย้งในใจ หรือลูกคนเล็กกับลูกคนรองได้เงินค่าใช้จ่ายในการไปเล่าเรียนที่โรงเรียนไม่เท่ากัน เกิดความขัดข้องใจ หรืออิจฉาริษยา เป็นต้น

^๓ รวมเรียกว่า “ปปัญจะ” คือ กิเลสเครื่องเนิ่นช้าที่เป็นตัวการก่อปัญหาความยุ่งยาก เตือคร่อน เพิ่มขยายทุกข์ จัดเป็นองคประกอบภายใน สาเหตุหนึ่งแห่งความรุนแรงอันจะก่อความเสียหายแก่คนรอบข้าง ไตแกคนในครอบครัว - ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๒๘/๔๗, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป .อ .ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน ฉบับประมวลศัพท์ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒ , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส .อาร์ .พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด ,๒๕๕๑),หน้า ๒๐๐.

ข) ข้อมูลไม่เท่ากัน (Unequal Information) : สิ่งแวดล้อมรอบตัวในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเจริญรุดหน้าในทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการส่งผ่านข่าวสารและข้อมูลต่างๆ ถึงกันเร็วมากในโลกอินเทอร์เน็ต ผ่านเครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเมื่อปัจเจกบุคคลทุกวัยที่ไม่รู้จักคัดกรองด้วยสติและปัญญาที่รู้เท่าทันการโฆษณาชวนเชื่อ หรือการยุยงให้เชื่อในสิ่งที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ก็เป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ความขัดแย้งในทางความคิดเห็น อันอาจนำสู่การกระทบกระทั่งกันทางวาจา และลุกลามไปเป็นการประทุษร้ายทางกายได้

ค) ความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกัน (Disagreeable Relationship) : เช่น รสนิยมทางเพศต่างกันในสามีภรรยา เมื่อไม่เปิดเผยความในใจให้กัน หรือไม่โอนอ่อนสร้างความพอใจให้กันและกัน ก็กลายเป็นความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ไม่ลงรอยกัน โอกาสที่จะทำให้เกิดต่างฝ่ายต่างประพฤตินอกนอกทางคือ นอกใจกันก็มีมาก เป็นต้นเหตุแห่งความหึงหวง กัดดันทางจิตใจซึ่งกันและกันอันอาจก่อให้เกิดความรุนแรงในการประทุษร้ายประทุษร้ายกันตามมา หรือ พ่อแม่ที่มีปัญหาไม่ลงรอยกับลูกที่อยู่ในวัยรุ่น เพราะขาดความรู้ ความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงสภาวะทางร่างกายและจิตใจจากเด็กสู่ความเป็นวัยรุ่นของลูก หรือพี่น้องที่ชอบทะเลาะเบาะแว้ง เพราะแก่งแย่งความรักจากพ่อแม่ ทำให้เป็นพี่น้องที่ขาดความสามัคคีปรองดอง ทำให้พ่อแม่ลำบากใจเป็นต้น

ง) กระบวนการทางการรับรู้ไม่เท่ากัน (Unequal Perception) : ได้แก่ ความแตกต่างกันทางความคิด ความเชื่อ หรือศรัทธา และค่านิยม ซึ่งเกิดจากการมองโลกหรือโลกทัศน์(World View) ที่ต่างกันจากองค์ประกอบต่างๆ ในแบบแผนของการดำเนินชีวิตตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ของแต่ละปัจเจก ย่อมมีไม่เท่ากันเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ผนวกกับความแตกต่างทางเพศ ก็ยิ่งทำให้กระบวนการทางการรับรู้หรือการเข้าใจในสิ่งต่างๆ มีความไม่เท่ากันมากขึ้น เช่น ความไม่เท่ากันในค่านิยมเกี่ยวกับการทำงานบานระหว่างสามีภรรยา สามีมักมีโลกทัศน์ที่ว่า หน้าที่ล้างจานปดกวาด ถูบ้าน เป็นหน้าที่ของภรรยาเพราะเป็นงานของเพศหญิง หรือค่านิยมในการเลี้ยงดูลูกในสามีภรรยาไม่เท่ากัน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนิยมการจู้จุกจิกเข้มงวด ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้ลูกเป็นคนดี เป็นต้น

จ) โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไม่เท่ากัน (Unequal Social and Cultural Structures) : อาทิ สามีภรรยา ต่างเติบโตมาในการเลี้ยงดูในโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน เช่น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเคยใช้ชีวิตในวัยเด็กอยู่ในประเทศแถบตะวันตกในความดูแลของผู้ปกครอง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเคยผู้เรียนศึกษาวิชาการ หรืองานอาชีพจากประเทศในแถบตะวันตก เมื่อมาใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกัน ก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งทางต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หากไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ ก็อาจเกิดความกดดันทางจิตใจ เป็นชนวนกระทบกระทั่งกันทางวาจา และทางกายได้หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเหอค่านิยมในวัฒนธรรมตะวันตกโดยเฉพาะในเรื่องอิสระในการแสวงหาเพศรสที่ถูกต้อง ก็เกิดเป็นความหึงหวงรุนแรงระหว่างกันได้เมื่อระแคะ

ระคายความสัมพันธ์นอกสมรสของอีกฝ่ายหนึ่ง หรืออาจเป็นลูก โดยเฉพาะที่อยู่ในวัยรุ่นวัยเรียน ที่ทำให้พ่อแม่เสียใจในการประพฤติออกนอกกรอบนอกทาง หันเหความสนใจทางการศึกษาไปในทางการใช้ชีวิตเลียนแบบสังคมและวัฒนธรรมตะวันตก นิยมความเจริญทางวัตถุ หมกมุ่นสิ่งบันเทิงเริงรมย์ เสเพล ไขความเจริญทางเทคโนโลยีไปในทางที่ผิด เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางในการหาคู่รัก รวมถึงการค่าบริการทางเพศเพื่อให้ได้เงินมาจับจ่ายใช้สอยในความฟุ้งเฟ้อต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นวัยเรียนหญิง ตองหยุดเรียนกลางคัน หรืออาจเกิดการแก้ปัญหาแบบผิดๆ โดยการทำแท้ง เกิดปัญหาความรุนแรงทางจิตใจของพ่อแม่ที่เสียใจในความประพฤติของลูก และอาจเกิดโทษะทำร้ายร่างกายลูก กลายเป็นความรุนแรงทางกาย และทางจิตใจของลูก เป็นต้น

จากแนวคิดข้างต้นที่ผู้ศึกษาเข้ามาเป็นประเด็นนี้ทำให้ทราบประเด็นความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ ของสังคมครอบครัวที่มีความแตกต่างกันในหลายด้านจะทำให้เกิดแนวคิดการที่ได้อยู่ร่วมกันนั้นมีผลกระทบอย่างหลายด้านของการสร้างครอบครัวนั้นให้เกิดความอบอุ่นได้ ดังนี้จากนี้ผู้ศึกษาจึงได้ลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์ประชาชนในอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย เพื่อที่จะทำให้ทราบมากขึ้นถึงประเด็นความขัดแย้งในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับครอบครัวที่ไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งจะเป็นประเด็นที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

๔.๒ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

การศึกษาเรื่องการปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ชุมชนชุมช้างเพื่อทำการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในการที่จะทราบประเด็นปัญหาต่างๆ ของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องของครอบครัว เช่นการมีเรื่องในแต่ละครอบครัวที่มีปัญหาความขัดแย้งที่มีเรื่องราวถึงตำรวจหรือผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ จะทำให้ผู้ศึกษาทราบว่าปัญหานั้นแต่ละปัญหามีต้นเหตุทั้งสิ้น เพราะการจัดการปัญหานั้นมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับแต่ละกรณี ดังนี้

ปัญหาหลักของชุมชนชุมช้างที่มีการทะเลาะวิวาทกันมากก็ปัญหาหลักเกิดจากผู้ชายที่เป็นพ่อบ้านนั้นไปดื่มสุราจากเพื่อนร่วมงานแล้วกลับมาบ้านหรือดื่มสุราแล้วไม่กลับบ้านไปเที่ยวต่อกับเพื่อนในที่ทำงานหรือเพื่อนข้างบ้าน ทำให้เมื่อฝ่ายชายนั้นกลับมาจะมีการทะเลาะกับภรรยาของตนทำให้เกิดเสียงดังรวมทั้งการทำลายข้าวของหรือเผาทำลาย ซึ่งการทะเลาะในแต่ละครั้งบ้างครั้งก็มีเรื่องไปถึงอำเภอในเรื่องของการหย่าร้าง แต่ไม่หย่าร้างจริงๆ ทำให้เป็นประเด็นปัญหาหนึ่งของผู้ชายที่ขอบทานเหล้า แต่บางกลุ่มก็ไม่ได้เกิดปัญหาในแบบของการทะเลาะวิวาทแต่เป็นปัญหาในการสร้างความไว้วางใจให้กับภรรยา ในเวลาต่อมาก็จะมีการหย่าร้างกันต่อมา ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อมีการหย่าร้าง

กันเกิดขึ้นก็จะเป็นปัญหากับผู้เป็นลูกก็จะเกิดพฤติกรรมการเรียนแบบ เช่นไปจับกลุ่มการตีมีสุราไม่เข้าโรงเรียน หรือเมื่อพ่อกับแม่หย่ากันเด็กก็จะไม่ได้รับการศึกษาตามกระบวนการศึกษาอย่างสมบูรณ์แบบ อาจจะมีปัญหาในเรื่องของการเงินที่ส่งเสีย หรือจะต้องย้ายถิ่นไปกับอีกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในจังหวัดอื่น ทำให้เกิดปัญหาเป็นในลักษณะประมาณนี้ ซึ่งปัจจุบันในตำบลชุมช้างก็มีผู้หญิงที่มาจากต่างจังหวัดอื่นเพราะตนเองนั้นได้หย่าร้างกับสามีแล้วตนก็รักลูกจึงได้พาลูกนั้นกลับมาที่บ้านเกิดคืออำเภอโพธิ์ชัย เมื่อกลับมาใช้ชีวิตในบ้านเกิดเด็กก็จะมีกรคบกับเพื่อชอบตีมีสุราแล้วแม่ก็ต่อว่าก็ทำให้เกิดการทะเลาะกับแม่ตนเองเป็นประจำ ถ้าจะให้มองปัญหาที่เป็นปัญหาหลักในตำบลชุมช้างอำเภอโพธิ์ชัย ก็จะเป็นปัญหาในเรื่องของการตีมีสุราของประชาชน^๔ การตีมีสุราก็เป็นปัญหาหลักในอีกประเด็นคือเป็นเรื่องชู้สาว คือเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งไปเที่ยวตีมีสุราแล้วไปมีกิ๊ก ก็กลับมาบ้านหรือมีชู้แล้วทางบ้านจับได้ก็มีการทำร้ายร่างกายต่อกัน บางครั้งก็เห็นเป็นประจำอยู่ข้างถนนที่มีการที่อีกฝ่ายที่จับได้ว่าสามีตนเองนั้นไปมีผู้หญิงอื่น ก็มีการบุกไปทำร้ายกันถึงบ้านอีกฝ่าย บางครั้งรุนแรงก็จะมีกรสาदन้ากรदनหน้าอีกฝ่าย ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไร ปัญหาที่น่าจะมีมากในอีกเรื่องคือปัญหาในเรื่องของการมีชู้ส่วนมากจะเป็นผู้ชายมีเรื่องชู้สาว^๕ ในประเด็นอีกเรื่องจะเป็นปัญหาวัยรุ่นที่มีการจับกลุ่มกันตีมีสุราและยาเสพติดซึ่งในแต่ละครั้งที่มีเรื่องเช่นการขาดยาทำให้เกิดภาพหลอนของเด็กที่หาเงินซื้อยาไม่ได้ หรือบางคนก็ไปลักขโมยรถจักรยานยนต์ของประชาชนที่ไปหาปลาแล้วนำรถจักรยานยนต์นั้นไปแยกขายตามร้านซ่อมรถเพื่อนำเงินนั้นไปเสพยาซึ่งถ้าจะให้พูดจริงๆก็มีหลายกลุ่มแต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้เพราะนั้นไม่ใช่ปัญหาของเรา ชาวบ้านส่วนมากก็จะพูดประมาณนี้ การที่เด็กกลุ่มนี้ได้ติดยาเสพติดก็อาจจะเป็นในด้านของวัตถุข่าวของ เช่นรถแต่งในแบบของวัยรุ่นโทรศัพท์แบรนด์นิยม เป็นต้น ซึ่งก็เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความยากของเด็กแล้วก็มีกรแสวงหาในรูปแบบที่หาเงินง่าย เช่นการส่งขายยา หรือการลักเล็กขโมย เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนอยู่เป็นประจำ แต่ปัญหานี้นอกจากจะเป็นปัญหาของชุมชนชุมช้างแล้วยังเป็นปัญหาครอบครัวที่มีลูกของตนเองนั้นไปเข้ากลุ่มพวกนี้ จึงสร้างความลำบากใจให้กับผู้ปกครอง^๖ จุดเริ่มต้นของปัญหาทั้งยาเสพติด เรื่องชู้สาว การพนัน ล้วนเริ่มต้นมาจากการที่ตีมีสุรา

^๔ สัมภาษณ์ สมภาร ผลาหาญ ผู้ใหญ่บ้านบ้านชุมช้าง บ้านบ้านชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์ สมมา เป้าป่าเถื่อน อบต.หมู่บ้านเอราวัณ ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ นางวาสนา ช้องแก้ว อสม.ประจำหมู่บ้านชุมชนบ้านคุดรุ่มพุก ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ของประชาชนบางกลุ่มแล้วก็เกิดการชักชวนไปทำสิ่งที่ไม่ดีของแต่ละกลุ่ม^๗ การที่คบกันแล้วก็มาแต่งงานกันนั้นก็มีการตกลงที่จะสร้างครอบครัวที่อบอุ่นด้วย แต่เมื่ออีกฝ่ายมีการเปลี่ยนไปจากเดิมก็ทำให้อีกฝ่ายรับไม่ได้ทำให้เกิดการทะเลาะกันหรือบางครอบครัวนั้นก็เลยจะไม่เกิดความไว้วางใจหรือไม่เชื่อใจกัน เป็นต้น^๘

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคายนั้นจากการที่ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์ประชาชนส่วนมากเป็นผู้นำชุมชนก็จะทราบประเด็นสำคัญหลายประเด็น หลักๆก็จะเป็นประเด็นเรื่องของการติดยาของประชาชนหลายกลุ่ม ซึ่งมีความสร้างความขัดแย้งในครอบครัวในหลายประเด็น เช่นถ้าเป็นหนุ่มสาวก็จะเป็นปัญหาในเรื่องการชู้สาว อีกประเด็นก็เป็นเรื่องของการทะเลาะวิวาทกันในครอบครัวเป็นการสร้างตัวอย่างไม่ดีให้กับลูก และเกิดการหย่าร้างกันขึ้นทำให้ผู้เป็นลูกนั้นเป็นเด็กที่มีปัญหา แล้วก็มียุติธรรมการเรียนแบบจับกลุ่ม การติดยาแล้วเมื่อเกิดความยากก็จะตระเวนลักเล็กขโมยข้าวของประชาชนเพื่อนำไปขายจนเป็นปัญหาของชุมชนที่ทำให้ผู้นำชุมชนหลายกลุ่มนั้นร่วมกันเพื่อที่จะหาทางออกของปัญหาร่วมกัน

๔.๓ วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้างนี้ ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์ความต้องการของประชาชนถึงปัญหาต่างๆตั้งแต่ปัญหาที่ใหญ่ไปจนปัญหาเรื่องเล็กๆรวมทั้งแนวความคิดของประชาชนที่ต้องการในการสร้างความสมานฉันท์ให้กับครอบครัวเพื่อที่จะทำให้ครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวที่อบอุ่น และสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมชุมชนชุมช้าง ในการสร้างหลายประเด็น เช่น พุทธจริยธรรมทางสังคมให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ที่นำอยู่มากขึ้น

การที่จะทำให้ครอบครัวนั้นประสบความสำเร็จในการอยู่ครองเรือน ทั้งสองฝ่ายต้องมีธรรมในจิตใจ หรือเป็นคนที่มีศีลมีธรรม สังเกตได้จากที่โยมที่มาทำบุญที่วัดถ้ามาพร้อมกับครอบครัวก็จะพากันทำบุญเพื่อที่จะให้ได้บุญเพื่อที่จะเป็นการเสริมสิริมงคลให้กับครอบครัวแล้วมีการถ้อยคำครอบครัวเพื่อสร้างเป็นความทรงจำ ฝ่ายผู้เป็นสามีก็จะเชื่อฟังผู้เป็นภรรยา เป็นต้น แต่บางคนที่มาทำบุญคนเดียวก็มักจะทำบุญเพื่อขอพรให้ตนเองนั้นพบเจอแต่คนดีๆ หรือพูดอีกอย่างคือเมื่อไม่เกิดความทุกข์ใจก็ไม่เข้าวัดซึ่งคนกลุ่มนี้นานจะเห็นส่วนมากก็จะติดการพนันในรูปแบบต่างๆ ซึ่งแตกต่างจาก

^๗ สัมภาษณ์ นายบุญธรรม พรหมภักดิ์ สอต.บ้านโนนหนามแท่ง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^๘ สัมภาษณ์ รตอ.ยุทธภูมิชัย สุขไชยศรี ภวจ.โพธิ์พิสัย ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ครอบครัวที่พากันมาวัดเพื่อทำบุญเป็นประจำ เช่น ทุกๆวันพระเล็กและวันพระใหญ่ก็จะเห็นเป็นประจำในตำบลชุมช้าง จึงสามารถสรุปได้ว่าผู้ที่มีจิตใจชอบการทำบุญเป็นประจำจะมีคุณธรรมในครอบครัวเป็นสิ่งที่ป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งกัน^๙ กิจกรรมของทางวัดในการสร้างความรักให้เกิดมั่นคงหรือเป็นการปลูกฝังให้เข้าใจหลักการครองเรือนในแบบพระพุทธศาสนาก็เป็นสิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวนั้นให้เบาบางลง จากการที่ตนเองได้รับเชิญไปเทศนาในหลายที่ต่างก็มีประชาชนหลายที่พูดเป็นเสียงเดียวกันว่าอยากให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นได้รับรู้เรื่องที่ตนเองทราบเพื่อที่จะได้คุยเรื่องเดียวกัน ถ้าได้มาฟังธรรมร่วมกันก็จะไม่ทะเลาะกันแต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร จึงสามารถสรุปได้อีกประเด็นในเรื่องของการที่คนสองคนนั้นมีประสบการณ์ทางพระพุทธศาสนาไม่เท่ากันทำให้ไม่ยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แต่ถ้ามีการชวนกันไปทำบุญ ไปฟังธรรมร่วมกันมีความเข้าใจร่วมกันก็จะไม่เกิดความขัดแย้ง^{๑๐} ปัญหาการตีมูลค่าของประชาชนในชุมชนเป็นปัญหาเริ่มต้นก่อนที่จะสร้างปัญหาอื่นๆตามมาที่จะทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นระหว่างสามีกับภรรยา พ่อกับลูก แม่กับลูก เป็นต้น ซึ่งถ้าครอบครัวนั้นไม่มีคุณธรรมกันมากพอก็ทำให้ต้องมีการทะเลาะกันอย่างรุนแรงจนต้องแตกหักกัน การแก้ปัญหาในเรื่องนี้เป็นถือว่าเป็นปัญหาที่ใหญ่ แต่ประชาชนส่วนมากที่มีการเข้าวัดเป็นประจำก็จะไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องการตีมูลค่า ทำให้เรารู้ว่ากลุ่มคนที่เข้าวัดเป็นประจำจะไม่มีปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้คนที่ตีมูลค่านั้นเข้าวัดนอกจากเขาคนนั้นจะประสบปัญหาที่ทำให้เขาเกิดความทุกข์ใจที่สุราไม่สามารถแก้ปัญหาให้เขาได้ แต่ในแต่ละที่เช่นสถานศึกษา องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาล น่าจะจัดงานแสดงธรรมของพระสงฆ์ให้เป็นประจำเพื่อที่จะให้ผู้ที่ได้รับฟังธรรมเขาเหล่านั้นก็ได้ซึมซับธรรมของพระพุทธเจ้าที่จะทำให้เขาเหล่านั้นได้เกิดความกลัวในเรื่องต่างๆทางพระพุทธศาสนา ไม่ใช่มีการจัดงานทางพระพุทธศาสนาแต่กลับนำเรื่องตลกต่างๆมาพูดแล้วไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรทำให้กลุ่มที่ตีมูลค่าตีมูลค่าต่อไป^{๑๑} การแก้ปัญหาในเรื่องการนอกใจก็เกิดจากหลายสาเหตุ อาจเกิดจากอีกฝ่ายไม่ให้ความสำคัญเหมือนตอนรักกันใหม่ๆ หรืออาจจะมีปัญหาเรื่องการเงินที่ไม่ตอบสนองอีกฝ่าย หรือการตีมูลค่า เป็นต้น การที่จะมีสิ่งที่ดีศีลธรรมที่ทำให้คนรักกันแล้วไม่เลิกกันนั้นก็คงไม่มี แต่สิ่งที่มีคือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จะทำให้คนสองคนเมื่ออยู่ด้วยกันแล้วไม่เลิกรากันก็มีหลายประเด็นซึ่งเป็นสิ่งที่อยากที่จะทำให้เข้าใจได้ แต่ครอบครัวของตนเองนั้นก็ยังมีปัญหาแต่เป็นปัญหาเล็กๆ การปฏิบัติต่ออีก

^๙ สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมานุสิฐ เจ้าคณะตำบลชุมช้าง เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดท่าศรีสะอาด ต.ชุมช้าง อ.โพธารมย์ จ.หนองคาย วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระปลัดพนมภรณ์ ฐานิสฺสโร รองเจ้าคณะตำบลชุมช้าง เขต ๒ ต.ชุมช้าง อ.โพธารมย์ จ.หนองคาย วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายบุญธรรม พรหมภักดี สออบต.บ้านโนนหนามแท่ง ต.ชุมช้าง อ.โพธารมย์ จ.หนองคาย วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ฝ่ายก็ต้องยอมรับซึ่งกันและกันลดในเรื่องของการที่เราอยากจะชนะอีกฝ่ายลงก็จะไม่เกิดการทะเลาะ
กัน ตนเองถือได้ว่าเป็นครอบครัวที่อบอุ่น ถึงแม้จะไม่เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง
แต่ตนก็นำพาครอบครัวไปทำบุญเป็นประจำ ทำกิจกรรมครอบครัวร่วมกันในทุกเทศกาล แต่พอเกิด
ปัญหาขึ้นนั้นก็ถึงเรื่องดีๆที่เคยทำกันมากก็จะยอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น ถ้าจะให้พูดเรื่องการที่
เราไม่สร้างความขัดแย้งกันน่าจะเป็นการที่เรามีเวลาให้กลับครอบครัวในกิจกรรมต่างๆของลูก ของ
พ่อแม่ ของคู่รัก เป็นต้น ตัวเวลาที่เราได้ทำเรื่องดีๆร่วมกันก็จะเป็นความทรงจำที่ทำให้ไม่เกิดความ
ขัดแย้งซึ่งกันและกันทำให้เป็นครอบครัวที่ให้กำลังใจซึ่งกันและกันเป็นครอบครัวที่อบอุ่น^{๑๒} การสร้าง
ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดี สำหรับตนนั้นก็จะเป็นที่เรายอมรับฟังความคิดเห็นอีกฝ่ายหลายคน
อาจจะมองว่ามันเป็นเรื่องเล็กๆ แต่หลายคนที่ไม่เคยฟังก็อยากจะเล่าเรื่องหรือเป็นการระบาย
ความอัดอั้นของตัวเองออกไปให้ผู้อื่นนั้นได้รับทราบเพื่อให้เกิดความสบายใจ^{๑๓} การที่ตนนั้นเป็นคน
ถือว่าไม่ค่อยประสบความสำเร็จในการครองเรือนแต่สิ่งที่เหลืออยู่เป็นลูก ซึ่งก็ไม่เคยที่จะมีปัญหา
เลยเพื่อตนนั้นไม่บังคับลูกต้องให้ได้เกรดเรียนที่ดี ขอให้เป็นคนดีและไม่ทำให้ใครเดือดร้อนก็พอ หรือ
จะให้พูดในประเด็นที่ทำให้ครอบครัวนั้นแตกร้างมาในครั้งอดีตนั้นน่าจะเป็นในเรื่องของความคาดหวัง
ที่รุนแรงมากเกินไป คือต้องให้ได้ดังที่ใจตนเองจนทำให้อีกฝ่ายนั้นรับไม่ได้แล้วต้องมาแยกจากกันจน
ไม่สามารถกลับมาคืนดีกันได้ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวสำหรับตนนั้นน่าจะเป็นการที่เรา
ไม่ตั้งกรอบเกินไปไม่ว่าจะกับสามี หรือกับลูก เพื่อที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวนั้นเกิดความสบาย
ใจในการอยู่ร่วมกัน^{๑๔}

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และประชาชน ตำบลชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัด
หนองคายในประเด็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวนั้น ทำให้ทราบความต้องการใน
รูปแบบต่างๆของประชาชนซึ่งส่วนมากจะเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาคือการนำหลักธรรมมาสั่งสอน
ให้เกิดพุทธจริยธรรมทางสังคมในด้านต่างๆ ในการสัมภาษณ์พระสงฆ์ก็จะสรุปได้ว่า เพราะคนเราขาด
จากการมีจิตใจที่มีศีลมีธรรมมากก็ทำให้เกิดความยากหรือความต้องการมากที่เมื่อต้องการมากก็ต้อง
แสวงหาสิ่งที่มาเติมเต็มความต้องการของตนเอง จนต้องทำให้อีกฝ่ายนั้นไม่เกิดความพึงพอใจกันแล้ว
ก็เป็นการเลิกรากัน แต่ก็ทุกสิ่งถ้าเราเริ่มต้นจากการเข้าวัดเป็นประจำก็จะมีจิตใจในอีกอย่างที่ดีคือ การ
กลัวต่อบาป กลัวต่อการผิดศีล ๕ เป็นต้น ส่วนการสัมภาษณ์ประชาชนนั้นจะพบหลายประเด็นของ

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางไท วงค์ชัย แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๕
พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางเที่ยง วงค์ชัย ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๑
พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางเสมอ เวียนชัย ประชาชนบ้านโนนทัน ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๓
พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ปัญหาความขัดแย้งของประชาชน เช่นปัญหาของการนอกใจ ปัญหาสุรา ปัญหาเรื่องเงิน และปัญหาหาเสพติด เป็นต้น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าถ้าครอบครัวนั้นมีเวลาให้ซึ่งกันและกัน หรือเอาใจใส่ซึ่งกันและกันก็จะไม่เกิดความแตกแยกภายในครอบครัว ครอบครัวก็จะเกิดการรักกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การยอมรับฟังซึ่งกันและกัน การยอมซึ่งกันและกันกันหรือการไม่มีศักดิ์ศรีซึ่งกันและกัน การไม่มีแพ้นะในครอบครัว ก็จะเป็นอีกเรื่องในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวได้อีกทาง

๔.๔ วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมชั่งโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ประชาชนในหลายระดับเพื่อทราบความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของประชาชนชุมชั่ง เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในประเด็นการวิจัย และเพื่อทราบความเข้าใจในหลักธรรมที่ประชาชนควรมีเพื่อสร้างชุมชนชุมชั่งเป็นชุมชนพุทธจริยธรรมเพื่อการพัฒนาการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวให้มีทิศทางที่ดีและสามารถต่อยอดในการเผยแผ่ธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและชุมชนเพื่อที่จะเป็นการต่อยอดในการพัฒนาชุมชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับการศึกษาประถมศึกษา ไปสู่ประชาชนในทุกระดับของชุมชนชุมชั่ง ตำบลชุมชั่ง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคายให้เกิดความน่าอยู่และเกิดความสบายใจของประชาชนที่ยั่งยืน

การที่ประชาชนนั้นอยู่ร่วมกันมากหลักธรรมหนึ่งที่มีความสำคัญในการสร้างสังคมในทุกๆระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ไปจนระดับหมู่บ้านชุมชน คือการที่ประชาชนนั้นไม่พูดการใส่ร้ายซึ่งกันและกัน เห็นได้ในปัจจุบันขนาดในวัดเองก็มีการพูดคุยกันเรื่องของคนอื่น แล้วอีกคนก็นำความของอีกคนไปบอกในทางที่ไม่ดีทำให้เกิดประเด็นปัญหาการทะเลาะวิวาทกันตบตีกัน เพื่อนก็แตกแยกกัน ในนามเจ้าอาวาสก็อยากจะเสนอในเรื่องขอหลักธรรมในอริยมรรคมีองค์แปดคือ สัมมาวาจา คือการไม่พูดเพื่อเจอ พูดโกหก พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้ที่ปฏิบัติได้ก็จะมีผลดีกับตัวเองคือตัวเองก็จะเป็นคนมีศีลธรรมในจิตใจและเป็นอริยบุคคลในทางพระพุทธศาสนา และเป็นคนที่มีความน่าเชื่อถือในสังคมและชุมชน^{๑๕} ตามที่เห็นสิ่งต่างๆในชุมชนชุมชั่งหลักธรรมที่มีความเข้าใจคือเรื่องของศีล๕ ในประเด็นเรื่องของการห้ามดื่มสุรา และการมีชู ซึ่งสองประเด็นนี้มีมากอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นปัญหาหลักของการสร้างความขัดแย้งในครอบครัวอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น สามีนินเหล้ากับบ้านมาทุกวันแล้วภรรยา ก็ทนไม่ได้กับพฤติกรรมของสามีจึงมีการทะเลาะวิวาทและเลิกกันในที่สุด หรืออีกเรื่อง คือการเล่นชู สามีนอกใจภรรยา ภรรยาออกใจสามีเป็นต้นก็เป็นปัญหาหนึ่งซึ่งส่วนมากปัญหานี้

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระอธิการคาน โขติปัญญา เจ้าอาวาสวัดสามัคคีธรรมาราม ต.ชุมชั่ง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เกิดในกลุ่มประชาชนวัยรุ่น และวัยทำงาน ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันจนไปถึงขั้นหย่าร้างกัน จึงสามารถสรุปได้ว่าการที่ผิดศีลในข้อการดื่มสุราหรือของมีเมาทุกรูปแบบ และการนอกใจของอีกฝ่าย ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งของครอบครัว^{๑๖} ปัญหาหนึ่งในการสร้างความแตกแยกในครอบครัว นั้นไม่ทราบตรงกับข้อธรรมในเรื่องอะไรทางพระพุทธศาสนา คือในเรื่องของเงินและความยากจนของอีกฝ่าย ซึ่งก็มีอยู่ถึงแม้ไม่มากก็เป็นปัญหาหนึ่งของการสร้างความแตกแยกในครอบครัว เช่นการที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีเงินเลี้ยงดูครอบครัวสมบูรณ์แบบทำให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นไม่เกิดความสุขกายสบายเท่าที่ควร ก็เลยต้องแยกทางกันไปใช้ชีวิตอยู่คนเดียวบ้าง หรือหาคนที่ดีกว่าบ้าง ซึ่งก็จากความเข้าใจ ก็น่าจะเกิดจากการที่ทั้งสองคนนั้นไม่ได้รักกันมากหรือไม่ก็ขาดความอดทนที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นต้น^{๑๗} การที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มาใส่ใจหรือไม่มีเวลาให้ก็เป็นอีกประเด็นที่สร้างความขัดแย้งกันในครอบครัวทำให้อีกฝ่ายนั้นเกิดความเหงาและชอบออกนอกบ้านเพื่อไปเติมเต็มในสิ่งที่ขาดหายจนติดเป็นนิสัยแล้วก็ห่างกันเรื่อยๆในที่สุดก็ต้องแยกทางกันเพราะอีกฝ่ายไม่มีเวลาให้ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน การเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ก็น่าจะมีความสัมพันธ์ในทางพระพุทธศาสนาอยู่ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ทราบหลักธรรมที่มากู้เพียงแค่ศีล ๕ ในการดำเนินชีวิต ความอดทน ความรัก จึงไม่ทราบว่าตรงกับหลักธรรมในข้อใด^{๑๘} ในอีกประเด็นเป็นการที่อีกฝ่ายไม่ยับยั้งชั่งใจในการยอมรับซึ่งกันและกันมีแต่เอาชนะซึ่งกันและกันก็เป็นประเด็นที่สร้างความขัดแย้งกัน จากการสังเกตครอบครัวข้างบ้านตั้งแต่เมื่อจับกันผู้ชายก็จะให้เกียรติผู้หญิงต่อมาฝ่ายชายไม่ค่อยเชื่อฟังผู้หญิงแล้วเกิดการทะเลาะกัน แรกๆก็ไม่เป็นไร ต่อมาก็เกิดความเคียดขิ้นของอีกฝ่ายทำให้เกิดความรุนแรงมากขึ้นสร้างเสียงดังให้หน้าอาย ในชุมชนจึงเป็นปัญหาการสร้างความขัดแย้งในครอบครัว ความอดทน การยับยั้งชั่งใจ ก็น่าจะเป็นหลักธรรมหนึ่งในการสร้างครอบครัวนั้นให้เป็นครอบครัวที่อบอุ่นได้^{๑๙} จากการที่เข้าวัดเป็นประจำหลักธรรมหนึ่งที่ผมรู้ในการสร้างครอบครัวนั้นให้เกิดความสุขคือการปฏิบัติตัวตามคำสอนของพระพุทธเจ้าคือทางสายกลาง ซึ่งจากการศึกษาของกระผมแล้วคืออริยมรรคมีองค์แปดในทุกๆข้อ การรู้อริยสัจจใน ข้อทุกข์นั้นทำให้นั้นมีวิชาเข้าใจว่าทุกอย่างไม่ใช่ของเรา และข้ออื่นๆในการประกอบอาชีพเพื่อเป็นการเลี้ยงครอบครัวและสร้างครอบครัวนั้นให้มีความสุขหลังจากนั้นก็พาครอบครัวเข้า

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายเรียน วงค์ชัย ผู้ใหญ่บ้านโนนสง่า ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายคำผาง มะตาด ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายเสนอ ศิลาคม สออบต.บ้านโพธิ์ตัน ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางไท วงค์ชัย แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

วัดเพื่อไปทำบุญในทุกๆวันหยุดของการทำงานก็จะเป็นการสร้างครอบครัวที่เป็นแบบง่ายและเกิดความสุขของประชาชนได้^{๒๐} ในอำเภอโพธิ์พิสัย ถือได้ว่าเป็นอำเภอที่มีวัดเป็นจำนวนมากและความเชื่อหลักของอำเภอนี้คือเรื่องพญานาค จากการที่ไปฟังธรรมหลายๆที่ของผู้ให้สัมภาษณ์นี้สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือเรื่องการปฏิบัติธรรมของพญานาคเพื่อให้ได้ภพภูมิที่สูงขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าการปฏิบัติธรรมคือการรักษาศีล สร้างความสะอาดทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความเชื่อที่มีอยู่แล้วนี้น่าจะเป็นการเทศนาสอนประชาชนในชุมชนเพื่อเป็นการต่อยอดความเชื่อที่สร้างอำเภอโพธิ์พิสัยมาให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ ให้ประชาชนอยู่ในศีลธรรม เพราะมีความเชื่อว่าพญานาคจะคอยคุ้มครองประชาชนผู้มีศีลและปฏิบัติธรรม^{๒๑} ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่สำคัญและน่าจะมีการสอนให้มากขึ้น เพราะจะเห็นได้จากปฏิบัติธรรมในที่ต่างๆของทางวัดในอำเภอโพธิ์พิสัยสิ่งหนึ่งที่เป็นน่าสังเกตคือไม่ค่อยเห็นเยาวชนมาทำบุญใส่บาตรเท่าที่ควรซึ่งต่อไปเด็กและเยาวชนก็จะขาดในเรื่องของจริยธรรมทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาในเรื่องของการสร้างครอบครัวที่จะเกิดขึ้นทำให้ขาดความอดทนบ้างเป็นต้น การอบรมศีลธรรมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญคือการสร้างศรัทธาที่ถูกต้องให้กับกลุ่มประชาชนทุกระดับเพราะศรัทธาที่ถูกต้องก็จะเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องของประชาชนซึ่งส่งผลให้การอยู่ร่วมกันของประชาชนหรือครอบครัวนั้นไม่เกิดความแตกแยก^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าประชาชนชุมชนชุมช้าง ตำบลชุมช้าง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคายนั้นมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างหลากหลายซึ่งจากการสัมภาษณ์ประชาชนในส่วนมากจะเป็นเรื่องของการที่รักษาศีลแล้วครอบครัวนั้นจะไม่เกิดความขัดแย้ง จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นที่สำคัญซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการที่พระสอนศีลธรรมของชุมชนควรนำไปบูรณาการเทศนาสอนให้ประชาชนที่มีความเข้าใจทางพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันนั้นมีความเข้าใจเพื่อที่จะสร้างพุทธจริยธรรมทางสังคมให้เกิดความน่าอยู่สืบต่อไป

๔.๕ วิเคราะห์วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในชุมชนชุมช้าง

การวิเคราะห์ในประเด็นนี้เป็นการวิเคราะห์จากการจัดกลุ่มระหว่างผู้นำชุมชนหลายกลุ่มรวมทั้งพระสงฆ์ในพื้นที่ เพื่อการสัมมนาในกลุ่มในประเด็นปัญหาความขัดแย้งในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย เพื่อหาข้อสรุปในการวางแผนแก้ไขปัญหาลูกให้เกิด พุทธจริยธรรมทาง

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายช่วง บัวบาน ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางเสมอ เวียนชัย ประชาชนบ้านโพธิ์ตัน ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางอ้อด สวารักษ์ แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สังคมที่ยั่งยืน ในการบูรณาการเชิงพุทธที่ได้จากการศึกษาวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างละเอียดแล้ว ทำให้ได้แนวทางของการจัดการความขัดแย้งในครอบครัว ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมีกุญแจสำคัญดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมทุกหลักที่นำมาใช้บูรณาการการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ต่างก็นำสู่การหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา อันเป็นตัวจักรสำคัญในการนำมาช่วยจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. การควบคุมอารมณ์โดยใช้สติเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นปัจเจกบุคคลในครอบครัวและในสถาบันสังคมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องร่วมมือกันพัฒนาสิ่งนี้ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการอบรมบ่มเพาะจิตใจด้วยการหมั่นปฏิบัติ ทาน ศีล และภาวนาร่วมกัน เพื่อลดละอึดติดตัวตน และรู้จักพัฒนาการมีปฏิสัมพันธ์ต่อสมาชิกในครอบครัวอย่างมีมิตรไมตรี มีน้ำใจต่อกัน รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตน มีความสามัคคีปรองดอง ช่วยกันร่วมสร้างบรรยากาศแห่งความสงบสุข ปราศจากความก้าวร้าวรุนแรงใดๆ

๓. หากเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดี ก็จะเป็นต้นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในจิตใจ และสามารถโยนโย่ไปสู่ความรุนแรงทางกายได้ การดูแลเศรษฐกิจในครอบครัว จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องควบคู่ไปกับการดูแลจิตใจของคนในครอบครัว ซึ่งการหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา ก็จะช่วยให้แต่ละปัจเจกบุคคลรู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความสันโดษ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่มักมากในกามคุณ ไม่หมกมุ่นในอบายมุขต่างๆ ไม่จับจ่ายใช้สอยเกินตัว เกินรายได้ (เช่น การก่อหนี้ผ่านบัตรเครดิตตามรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบสังคมบริโภคของตะวันตก เป็นต้น)

๔. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโยนโย่กับสถาบันครอบครัว ควรมีส่วนร่วมกันใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสารในการผลิตสื่อสีขาวเพื่อประสานรอยร้าว ความกดดัน ความรุนแรงทั้งทางจิตใจและร่างกาย ของคนในครอบครัวให้กลับคืนดี สามัคคี ปรองดองกันดังเดิม โดยเน้นให้ลูกๆ รู้จักมีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาผู้ให้กำเนิด และครู อาจารย์ต้องมีส่วนชี้แนะนักเรียนให้กำลังใจในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม นอกจากนั้นทุกฝ่ายต้องคอยสอดส่องดูแลเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมครอบครัวในการผลิตสื่อโฆษณาต่างๆ ในภาคธุรกิจที่จะอาจเป็นปัจจัยก่อความรุนแรงในครอบครัวได้

๕. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโยนโย่กับสถาบันครอบครัว ต้องร่วมกันสร้าง “คุณธรรมนิยม” หรือ “ความดีนิยม” แทนที่ “วัตถุนิยม” ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เพราะเป็นที่เห็นอย่างเด่นชัดกันแล้วทั้งในสังคมตะวันตก ตะวันออก และสังคมไทย ว่า ความนิยมในวัตถุ หรือมูลค่าทางวัตถุ เป็นสาเหตุใหญ่ที่นำสู่ความรุนแรงในปัจเจกบุคคลและในครอบครัว มากกว่าที่จะนำความสุขสงบมาให้ได้จริง

๖. การบ่มเพาะจิตใจของผู้เฝ้าสันติ เพื่อที่จะไม่เติบโตเป็นคนก้าวร้าว ก่อความรุนแรงใดๆ ในครอบครัว จำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่การศึกษาจากระดับอนุบาลเป็นต้นไปจนถึงระดับอุดมศึกษาด้วยการ

บรรจุมิตรภาพที่เกี่ยวกับการสร้างครอบครัวอบอุ่น รวมถึงการรู้จักจัดการกับความกดดันในจิตใจตนเอง การรู้ทางหนีทีไล่หรือการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว โดยการเริ่มที่ตนเองเป็นอันดับแรก คือรู้จักควบคุมอารมณ์ เสียสละอารมณ์หรือให้อภัยในความผิดพลาดของกันและกัน ไม่แก้ปัญหาก็ที่ปลายเหตุ เป็นต้น

ในประเด็นต่อไปนี้เป็นการใช้การเข้าร่วมปฏิบัติธรรม เพื่อที่จะเป็นวางโครงการให้เกิดการปฏิบัติธรรมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ผู้วิจัยจึงสรุปวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมในด้านพฤติกรรมของผู้ที่ได้ปฏิบัติธรรม ที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนให้ร่วมกับชุมชนที่ประกอบไปด้วยผู้นำชุมชนชุมชนข้างหลายด้านที่ประกอบไปด้วย บ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรการปกครองท้องถิ่นต่างๆ พฤติกรรม เมื่อได้บำเพ็ญธรรมด้วยความเพียรพยายามที่สอดคล้องหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาทแล้ว ก็เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ ดังนี้

(๑) พฤติกรรมทางกาย การกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางกายหรือวัตถุ เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วย

๑) สามารถการใช้อินทรีย์ คือ ตาหู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษก่อผลเสียหายแต่ได้ผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น

๒) รู้จักและเข้าใจในการเสพบริโภคปัจจัย ๔ และการใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ไม่หลงถูกหลอกไปด้วยคุณค่าเทียม ตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ โก๋โก้ ที่ทำให้บริโภคมากแต่สูญเสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี อยู่พอดี

(๒) พฤติกรรมทางสิ่งแวดล้อม การกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ผู้คนและจารีตประเพณี เป็นต้นซึ่งประกอบด้วย

๑) การอยู่ร่วมกับสังคม ก็ไม่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนหรือเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างน้อยต้องสามารถดำรงตนอยู่ในขอบเขตศีล ๕ และธรรม ๕ ประการ

๒) รักษากติกาสังคมกฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย ระเบียบแบบแผน คือ วินัยแม่บทแห่งชุมชนหรือสังคมของตนและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ

๓) ทาน คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

๔) การประพฤติก่อกุศลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ เช่น การร่วมสร้างสรรค์ รักษาเขตอภัยทาน การปลูกสวน ปลูกป่า และสร้างแหล่งน้ำ เป็นต้น

(๓) พฤติกรรมทางอาชีพ การกระทำในด้านอาชีพ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยมีศิลปวิทยา วิชาชีพ ที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผล และเป็นสัมมาชีพ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่

๑) ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือก่อผลเสียต่อสังคมส่วนรวม

๒) เป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิตหรือสังคม เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ เกิดประโยชน์เกื้อกูลเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำหรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี

(๔) พฤติกรรมด้านจิตใจ เมื่อปัจเจกบุคคลได้บำเพ็ญความเพียรทางกายหรือทางพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ขั้นต่อไปก็เพียรพยายามบำเพ็ญพฤติกรรมทางใจ ซึ่งแยกออกเป็น ๓ ประการได้ดังนี้

๑) คุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูทเวทีการวะ หิริโอตตปปะ ฯลฯ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้งาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

๒) สมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพของจิตเช่น ฉันทะ (ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) ความเพียร (วิริยะ) ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน (ขันติ) ระลึกนึกได้ทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้ (สติ) มั่นคง แน่วแน่ ใสสงบอยู่ตัวของจิต (สมาธิ) มีความไม่ประมาทเป็นต้น ที่ทำให้ก้าวหน้ามั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม พร้อมทั้งจะใช้ปัญญา

๓) สุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง ร่าร้อนเป็นต้น มีความสดชื่น เอิบอ้อม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกายและทำให้พฤติกรรมที่ดีงาม มีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน ด้วยว่าสุขภาพจิตมีความสำคัญต่อชีวิตของมวลมนุษย์เป็นอย่างมากและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนทุกคนสุขภาพจิตมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสุขภาพของร่างกายเลยซึ่งเราจะเห็นว่าโรงพยาบาลโรคจิตในปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้นและแต่ละแห่งต้องรับคนไข้มากขึ้น ปัญหาทางสุขภาพจิตเสื่อมในปัจจุบันทวีจำนวนมากขึ้นซึ่งก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากซับซ้อนในสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรมทั้งของผู้ใหญ่และเด็กวัยรุ่น ปัญหาชีวิตครอบครัวที่ขาดความสุข ก่อให้เกิดการร้างฉาน หย่าร้าง ปัญหาของเด็กที่ถูกทอดทิ้ง สาเหตุเหล่านี้เกิดจากสภาพของจิตใจที่ผิดปกตินั่นเอง

(๕) พฤติกรรมด้านปัญญา เมื่อได้บำเพ็ญมาทั้ง ๒ ขั้นข้างต้นแล้ว ขั้นสุดท้าย ก็คือขั้นปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อชีวิตและสรรพสิ่งในด้านต่างๆ เช่น

๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สดับรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียนและรับถ่ายทอดทางศิลปวิทยาตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยความชอบชัง หรืออคติทั้งหลาย

๓) การคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกียตชัง เป็นต้น ครอบงำ

๔) การรู้จักมอง รู้จักคิดที่จะให้เข้าถึงความจริงและได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัย เป็นต้น

๕) การรู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย เป้าหมายที่ต้องได้ถูกต้อง

๖) ความสามารถแสวงหา เลือกรัด จัดประมวลความรู้ คิดให้ชัดเจนและสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

๗) ความรู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิตหรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่ง ด้วยความผันผวนปรวนแปร ของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก สว่างโล่ง โปร่งใสไร้พรมแดนทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และดำเนินชีวิตเหนืออารมณ์ด้วยความฉลาด หรือปัญญาอย่างแท้จริง^{๒๓}

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวและวิธีการประพฤติปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามที่คณะพระพุทธศาสนาเถรวาทตามที่อธิบายมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ถือเป็นพุทธวิธีการที่สำคัญและมีประสิทธิภาพยิ่งต่อการควบคุม แก้ไข ปรับปรุงปัญหาทุกด้านของมนุษย์ที่เจือปนไปด้วย ความโลภ ความโกรธ และความหลง อันเป็นต้นตอของอกุศลซึ่งมีผลเป็นความทุกข์ตรงนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าสาเหตุที่แท้จริง ก็คือ การไม่มีความรู้ ความเข้าใจและวิธีการในการรับมือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ถูกต้อง รวมทั้งไม่มีความพยายามเท่าที่ควร จึงก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งส่วนตัวและส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมสิ่งแวดล้อมตัวมนุษย์แต่ปัญหาทั้งหมดสามารถแก้ไขได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มนุษย์จำต้องประพฤติปฏิบัติอันจะนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขได้อย่างงดงามท่ามกลางความทุกข์ทรมานอันเกิดจากปัญหาต่างๆ ซึ่งปรากฏในรูปแห่งความขัดแย้ง การแข่งขันแย่งชิง คดโกงทุจริต คอร์รัปชันในหน้าที่การงาน รวมทั้งสงครามแห่งความแตกแยก ด้านความคิด วิธีการแต่ไม่แตกต่างด้านความต้องการในสิ่งต่างๆ ของมวลมนุษยชาติ

แนวทางในการสร้างคุณค่าและความสุขสงบให้แก่ตนเอง

เมื่อใดที่ปัจเจกมีความแน่วแน่ในการที่จะสร้างคุณค่า และความสุขสงบให้กับตนเองเมื่อนั้นตนเองก็ย่อมรู้ซึ่งถึงคุณค่าของตนทั้งต่อตนเองและคนรอบข้าง เมื่อนั้นความสุขก็จะเกิดตามมา และเมื่อเกิดสุขในจิตใจ สุขนั้นก็ก่อให้เกิดสงบ ไม่ทรมานทรมาย ไม่ไขว่คว้าหาสิ่งอื่นจากภายนอกมาเติมเต็มจิตใจใจจะไม่หิวโหย ไม่กระหายความสุขจอมปลอมจากสิ่งต่างๆ ที่เติมไปด้วยคุณค่าเทียม หากใช้คุณค่าที่แท้จริง ไม่โกรธ ไม่โทษสิ่งต่างๆ หรือคนอื่น ๆ รอบตัวจากความไม่สมปรารถนาในสิ่งต่างๆ

เครื่องมือสำคัญที่จะช่วยสร้างคุณค่า และความสุขสงบให้ตนเองอันมีผลทั้งโดยตรงโดยอ้อมต่อคนในครอบครัวและผู้ใกล้ชิด ผู้แวดล้อมนอกครอบครัว คือ

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

ก) รักษาความเป็นปกติทางกาย (ศีล ๕) : คือการฝึกตนในการรักษาความประพฤติทางกาย ๕ ประการ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ผิดลูกเมียของผู้อื่น ไม่มูสาหรือพูดปดจนเป็นนิสัย และไม่ดื่มน้ำเมา ทั้งไม่เสพยาเสพติดใดๆ

ข) รักษาความเป็นปกติทางวาจา (สัมมาวาจา) : คือการรู้จักพูดคำที่ประกอบไปด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ ไม่ชวนทะเลาะเบาะแว้ง และพูดให้ถูกกาลเทศะ คือรู้จักพูดให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ เรียกว่า “พูดดี พูดน่ารัก” การรักษาความเป็นปกติทางวาจา หรือการรู้จักพูดให้ดี ให้น่ารักนี้ ทำให้ไม่มีใครต้องเสียใจในสิ่งที่ตนพูดไม่ดี ความทุกข์ ความเดือดร้อนใจที่จะเกิดในใจตนและผู้อื่นย่อมไม่มี อีกทั้งยังสร้างบุคลิกภาพตนเองให้ดูน่ารัก น่าเคารพ ใครๆ ก็ใคร่จะเสวนาคบหาด้วย

ค) หมั่นทำบุญหรือทำทานตามกำลังอย่างสม่ำเสมอ : การทำบุญหรือทำทานโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ย่อมมีผลทำให้จิตใจเกิดปิติ เปี่ยมสุข ที่ได้เสียสละ เพื่อแผ่แก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะ เป็นทรัพย์สิน เงินทอง เครื่องอุปโภค บริโภค ทั้งแก่พระสงฆ์ และฆราวาสผู้เดือดร้อน จิตใจย่อมมีความอ่อนโยน ไม่มีความคิดจะเอาเปรียบใครหรือทำให้ผู้ใดเดือดร้อน

ง) หมั่นสวดมนต์ เจริญภาวนา : การสวดมนต์ ทำสมาธิ ไม่จำเป็นต้องยึดติดรูปแบบหรือพิธีกรรมใดๆ แต่สามารถเลือกทำให้เหมาะกับจริตส่วนตนตามแนวทางในพระพุทธศาสนา ให้เป็นการสร้างสมาธิอันเป็นเหตุใกล้ให้เกิดสติ และปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างปราศจากความเดือดร้อน ความวุ่นวายใจใดๆ แม้จะเจอเจอปัญหาร้ายแรงหรือรุนแรงใดๆ ก็สามารถใช้ปัญญาในการคิดจัดการ แก้ไขสถานการณ์นั้นๆ ได้ด้วยความรอบคอบ โดยขอความช่วยเหลือด้านคำแนะนำวิธีการปฏิบัติจาก ผู้รู้หรือกัลยาณมิตร ไม่ว่าจะเป็นฆราวาสหรือพระสงฆ์ผู้มีประสบการณ์ที่จะแนะนำ และชี้แจงวิธีการปฏิบัติที่ตรงกับจริตของตนให้ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

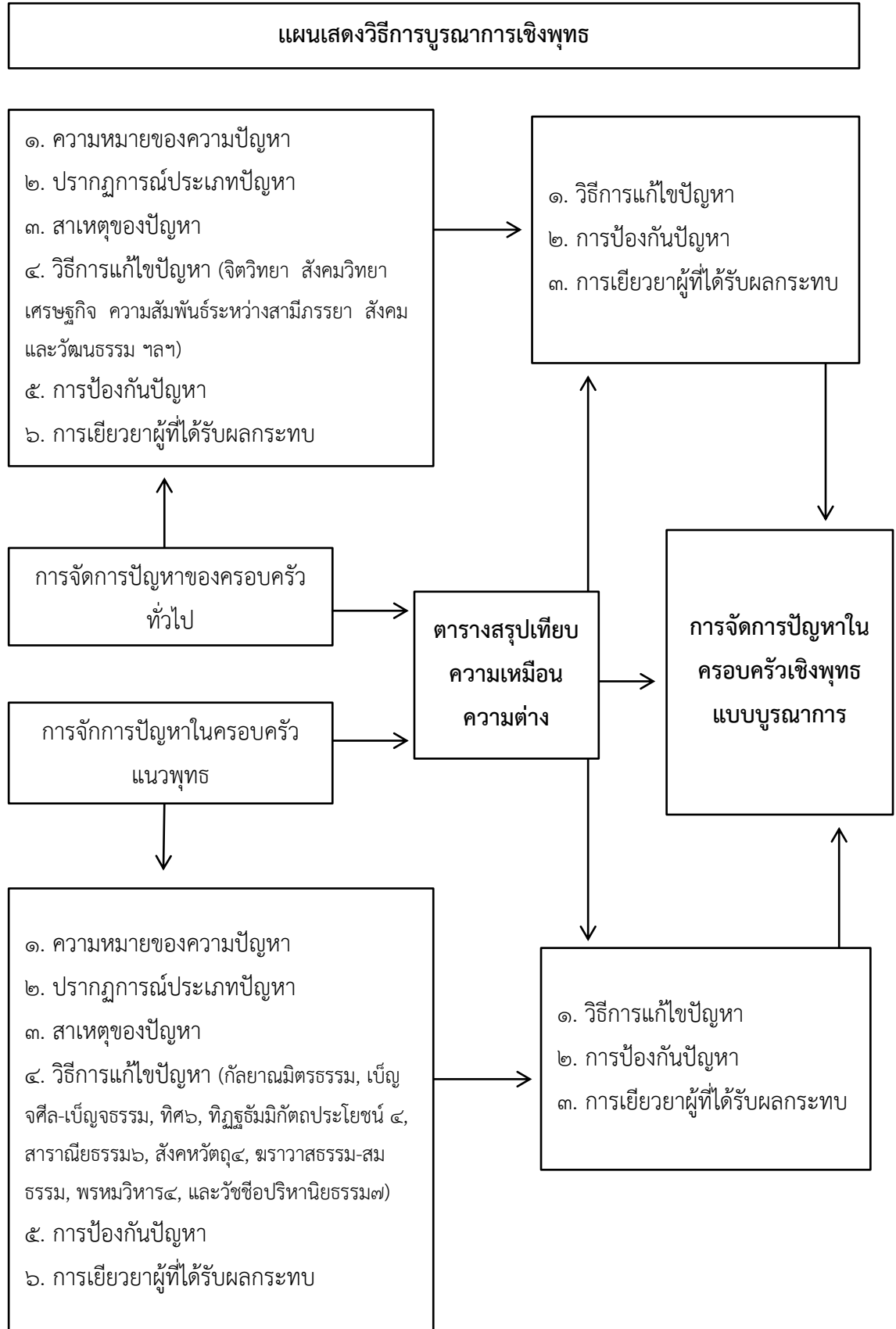
๔.๖ สรุปเป็นแนวแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

โดยสรุปแล้ว การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการในระยะเร่งด่วนและระยะยาว โดยทั้งปัจเจกลงมือเร่งปฏิบัติเอง ซึ่งอาจมีกัลยาณมิตรเป็นผู้ช่วยดูแลชี้แนะ และกลุ่มปัจเจก โดยองค์กรรวมในสังคม ดังที่ได้แสดงรายละเอียดไปแล้วข้างต้นนั้น หากจะมองภาพรวมหลักของการบูรณาการ ก็จัดเป็นการจัดการที่มีจุดเริ่มต้นที่ “ใจ” ของแต่ละปัจเจก เป็นอันดับแรก เพื่อแก้ไขเยียวยาความรุนแรงที่เกิดทางวาจาและทางกาย อีกทั้งการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงซ้ำซ้อนหรือป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้เลยนั้นก็อยู่ที่การฝึกฝนบ่มเพาะพัฒนาจิตใจให้เป็นเครื่องปกป้องความประพฤติทางวาจาและทางกายมิให้เกิดความขัดแย้ง แปรลกแยกในตนเองอันอาจลุกลามเป็นความรุนแรงขึ้นได้

เมื่อการจัดการเชิงพุทธบูรณาการมีจุดเริ่มต้นที่ “ใจ” เจ้าของ “ใจ” คือแต่ละ “ปัจเจก” จึงต้องเข้าไปจัดการกับ “ใจ” ของตนเองเป็นอันดับแรก ดังที่ได้แจกแจงเป็นลำดับแล้ว โดยใช้ “การตั้งจิต

มันอย่างแน่น” ในใจตนเป็นเครื่องมือฝึกฝน บ่มเพาะ พัฒนา “ใจ” ขยายเป็นการพัฒนาการ แสดงออกทาง “วาจา” และ “ทางกาย” ที่มีแต่ความสันติ สุขสงบ ไร้ความรุนแรง นับเป็นการเรียนรู้ ที่จะสื่อสารภายในตนเองอย่างสันติเป็นอันดับแรก แล้วจึงแผ่ขยายเป็นการปรับเปลี่ยนการสื่อสารกับ คนในครอบครัวอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันนั่นเอง และเพื่อความสะดวกใน การเตือนตนเองของแต่ละปัจเจกให้เกิดความแน่นและตั้งมั่นในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเอง เพื่อสามารถที่จะแก้ไขความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวแล้วให้สงบลงได้ด้วยดีและรู้จักป้องกันมิให้ เกิดขึ้นได้อีก รวมถึงความสามารถในการเยียวยาทั้งตนเองและสมาชิกในครอบครัว แผ่ขยายไปในองค์กร รวมของสังคมได้ ผู้วิจัยได้ย่อเป็นการใช้เครื่องมือง่ายๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปการสังเคราะห์ลงเป็น แผนภาพแสดงการวิธีการบูรณาการเชิงพุทธ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แผนแสดงวิธีการบูรณาการเชิงพุทธ

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนตำบลชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ข้อคือ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาบริบทของครอบครัวไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ๓) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือเอกสารทางพระพุทธศาสนาเถรวาท บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อเป็นการตอบคำถามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มีความครอบคลุมมากที่สุด ดังนี้

๕.๑ บทสรุป

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีแบบแผนและมีแบบแผนก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียขึ้นโดยที่สังคมไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือสังคมชนบทและสังคมเมือง แต่มีลักษณะที่สำคัญเหมือนกัน เช่น มีการรวมกลุ่มของคนในสังคมมีแนวทางในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมหรือมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนเป็นแนวทางให้ยึดถือร่วมกัน และ มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ เป็นต้น ดังนั้น เอกลักษณะของสังคม ไทยมีลักษณะโดดเด่น กล่าวคือ สังคมไทยรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง เป็นสังคมเจ้านายสังคมไทย และเป็นสังคมเกษตรกรรม เป็นต้น ในสังคมไทยประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ การเมืองการปกครอง ซึ่งต่างก็มีหน้าที่รับผิดชอบงานของตน

ส่วนสถาบันที่เล็กแต่มีความสำคัญมากสถาบันหนึ่ง คือ สถาบันครอบครัว ได้แก่ กลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน และอาศัยในทีเดียวกันความหมายของครอบครัวในทางพันธุศาสตร์จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลักแต่ในสังคม คนทั่วไปมักจะเข้าใจความหมายของครอบครัวในทางภาพลักษณ์มากกว่าทางพันธุศาสตร์และในสังคมไทย ครอบครัวมีอยู่ ๒ ประเภท คือ ครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยสมาชิกไม่มากและครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่ซึ่งมีสมาชิกมากกว่า ๓ คนขึ้นไป สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ที่ต้อง

รับผิดชอบสังคมอยู่หลายประการ เช่น หน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโตส่วนบุคคลเศรษฐกิจสังคม เป็นต้น เมื่อก้าวถึงปัญหาครอบครัวไทยแล้ว มีอยู่หลายปัญหา เช่น ปัญหาความยากจน ยาเสพติด การพนัน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างมากฉะนั้นผลจากการศึกษาวิจัยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปผลการวิจัยได้เป็นประเด็นๆ ดังนี้

๑) บริบทของครอบครัวไทย

ครอบครัว คือ กลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันทางสายโลหิตมีความใกล้ชิดกัน และอาศัยในที่เดียวกัน ครอบครัวเป็นสถาบันสังคม หมายถึง สถาบันสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตร และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องตามสังคมนั้นและครอบครัวมีอยู่หลายประเภท ได้แก่

๑) ครอบครัวที่จัดตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย หมายถึง ขยายโดยเน้นชายเป็นหลัก และขยายโดยเน้นหญิงเป็นหลัก

๒) ครอบครัวที่จัดแบ่งประเภทตามการสืบสายโลหิต แบ่งเป็น ๒ ประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายบิดา และประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายมารดา

๓) ครอบครัวที่จัดแบ่งประเภทตามที่อยู่อาศัยของคู่สมรส จัดแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ ครอบครัวที่อยู่อาศัยกับฝ่ายหญิง ครอบครัวที่อยู่อาศัยกับฝ่ายชาย และครอบครัวที่แยกอาศัยอยู่เป็นเอกเทศหรือครอบครัวอิสระ

๔) ครอบครัวที่จัดแบ่งตามอำนาจของผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวที่ยกให้สามีเป็นใหญ่ และครอบครัวที่สามีภรรยา มีอำนาจเท่าเทียมกัน

๕) ครอบครัวที่จัดแบ่งลักษณะของการสมรสเป็นการจัดแบ่งประเภทของครอบครัวตามลักษณะของการร่วมใช้ชีวิตแบบสามีภรรยา แบ่งเป็น ๕ คือ ครอบครัวผัวเดียวเมียเดียวครอบครัวหลายผัวหลายเมีย ครอบครัวหนึ่งชายหลายหญิง ครอบครัวหนึ่งหญิงหลายชาย และครอบครัวหลายหญิงหลายชาย

สรุปได้ว่าครอบครัวไทยล้วนมีบทบาทและหน้าที่ ในการส่งเสริมความเจริญเติบโตส่วนบุคคลของบุตรธิดา การให้ความรัก ความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย การให้เสรีภาพส่วนบุคคลการแนะนำสั่งสอน การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิกิริยาของผู้อื่น การสร้างสันติสุขภายในบ้านการสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ให้แก่ครอบครัวและการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะครอบครัวไทยได้นิยามยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโส มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยมีความผูกพันทางสายโลหิต และเด็กเป็นที่รวมความสนใจของบุคคลในครอบครัว เป็นต้น

ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจของมนุษย์ เพราะเป็นแหล่งให้กำเนิด ให้การเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ครอบครัวไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากครอบครัวในอดีตหลายประการโดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจน ก็คือขนาดของครอบครัวลดลงจากที่เคยมีพระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ แต่เมื่อสังคมเปลี่ยน คนเริ่มหันหลังให้พระพุทธศาสนา ลืมหลักคำสอน ส่งผลกระทบต่อเด็กต่อครอบครัว ทำให้ครอบครัวอ่อนแอลง เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัวไทย ไม่มีหลักคิดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

๒) ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

ปัญหาในครอบครัวไทยที่จำเป็นต้องแก้ไขโดยด่วน ก็คือ ปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพราะถือเป็นปัญหาที่นำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ได้ และสามารถก่อให้เกิดความทุกข์ อุปสรรคทั้งด้านส่วนตัวของมนุษย์และสังคมแวดล้อมด้วย ซึ่งสรุปได้ว่าครอบครัวไทยเกิดปัญหาทางด้านความยากจน การแพร่ระบาดของยาเสพติด การติดเชื้อโรคเอดส์ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัว สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง เด็กถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพังและปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง ซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวขยายวงกว้างไปสู่การสร้างปัญหาให้สังคมมากมาย เช่น ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง ปัญหาติดสิ่งเสพติด การพนัน และปัญหาทางเพศ เป็นต้น

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวมีสาเหตุมาจากด้านต่างๆ เช่น บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม ทศนคติในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ และความกดดันในชีวิตประจำวันจากการทำงานเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจึงสรุปลงเป็น ๔ ข้อ ได้แก่

- ๑) นิสัยส่วนตัวทศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม เช่น เป็นคนเจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจร้อน ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น.
- ๒) บุคคลในครอบครัวไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง
- ๓) ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง
- ๔) ปัญหาความยากจน (อบรมมุข ๖)

๓) ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวของชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวของชุมชนชุมชั่ง อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย จากการสัมภาษณ์ประชาชนในหลายระดับทำให้ทราบว่า ปัญหาความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นและเป็น

ปัญหาส่วนมากเกิดจากการดื่มสุราแล้วส่งผลให้กับประชาชนหลายกลุ่มในแต่ละเรื่องตามมาที่แตกต่างกันเช่น ปัญหาการทะเลาะวิวาทภายในครอบครัวจนลูกหลานมาเป็นปัญหาการหย่าร้างที่ส่งผลไปยังปัญหาการขาดความอบอุ่นของลูกที่ส่งผลให้เยาวชนในพื้นที่ที่มีการจับกลุ่มการดื่มสุราที่ส่งผลต่อไปยังการติดยาเสพติดของเยาวชน ทำให้สังคมและครอบครัวมีปัญหา เช่น การลักเล็กขโมย ปัญหาการเงิน ความยากจนตามมา นอกจากนี้ปัญหาการนอกใจอีกฝ่ายก็เป็นอีกประเด็นของการติดยาหรือการขาดเวลาให้ซึ่งกันและกันก็อีกประเด็น

๔) วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวชุมชนชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

จากการสัมมนาในกลุ่มระหว่างผู้นำชุมชนหลายกลุ่มประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งตัวแทนในหน่วยงานต่างๆในอำเภอโพธิ์ชัย และพระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมประจำอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญเป็นวิธีการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัว เป็นการบูรณาการแบบเชิงพุทธที่ได้จากการศึกษาวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างละเอียดแล้ว ทำให้ได้แนวทางของการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของชุมชนชุมช้าง ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมีกุญแจสำคัญดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมทุกหลักที่นำมาใช้บูรณาการการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ต่างก็นำสู่การหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา อันเป็นตัวจักรสำคัญในการนำมาช่วยจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. การควบคุมอารมณ์โดยใช้สติเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นปัจเจกบุคคลในครอบครัวและในสถาบันสังคมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องร่วมมือกันพัฒนาสิ่งนี้ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการอบรมบ่มเพาะจิตใจด้วยการหมั่นปฏิบัติ ทาน ศีล และภาวนาร่วมกัน เพื่อลดละอึดติดตัวตน และรู้จักพัฒนาการมีปฏิสัมพันธ์ต่อสมาชิกในครอบครัวอย่างมีมิตรไมตรี มีน้ำใจต่อกัน รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตน มีความสามัคคีปรองดอง ช่วยกันร่วมสร้างบรรยากาศแห่งความสงบสุข ปราศจากความก้าวร้าวรุนแรงใดๆ

๓. หากเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดี ก็จะเป็นต้นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในจิตใจ และสามารถโยนโยไปสู่อารมณ์ทางกายได้ การดูแลเศรษฐกิจในครอบครัว จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องควบคู่ไปกับการดูแลจิตใจของคนในครอบครัว ซึ่งการหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา ก็จะช่วยให้แต่ละปัจเจกบุคคลรู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความสันโดษ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่มกมากในกามคุณ ไม่หมกมุ่นในอบายมุขต่างๆ ไม่จับจ่ายใช้สอยเกินตัว เกินรายได้ (เช่น การก่อหนี้ผ่านบัตรเครดิตตามรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบสังคมบริโภคของตะวันตก เป็นต้น)

๔. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโยงใยกับสถาบันครอบครัว ควรมีส่วนร่วมกันใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสารในการผลิตสื่อสีขาวเพื่อประสานรอยร้าว ความกดดัน ความรุนแรงทั้งทางจิตใจและร่างกาย ของคนในครอบครัวให้กลับคืนดี สามัคคี ประองตองกันดังเดิม โดยเน้นให้ลูกๆ รู้จักมีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาผู้ให้กำเนิด และครู อาจารย์ต้องมีส่วนชี้แนะนักเรียนให้กำลังใจในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม นอกจากนี้ทุกฝ่ายต้องคอยสอดส่องดูแลเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมครอบครัวในการผลิตสื่อโฆษณาต่างๆ ในภาคธุรกิจที่จะอาจเป็นปัจจัยก่อความรุนแรงในครอบครัวได้

๕. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโยงใยกับสถาบันครอบครัว ต้องร่วมกันสร้าง “คุณธรรมนิยม” หรือ “ความดีนิยม” แทนที่ “วัตถุนิยม” ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เพราะเป็นที่เห็นอย่างเด่นชัดกันแล้วทั้งในสังคมตะวันตก ตะวันออก และสังคมไทย ว่า ความนิยมในวัตถุ หรือมูลค่าทางวัตถุ เป็นสาเหตุใหญ่ที่นำสู่ความรุนแรงในปัจจุบันบุคคลและในครอบครัว มากกว่าที่จะนำความสุขสงบมาให้ได้จริง

๖. การบ่มเพาะจิตใจของผู้เฝ้านิติ เพื่อที่จะไม่เติบโตเป็นคนก้าวร้าว ก่อความรุนแรงใดๆ ในครอบครัว จำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่การศึกษาจากระดับอนุบาลเป็นต้นไปจนถึงระดับอุดมศึกษาด้วยการบรรจุวิชาที่เกี่ยวกับการสร้างครอบครัวอบอุ่น รวมถึงการรู้จักจัดการกับความกดดันในจิตใจตนเอง การรู้ทางหนีทีไล่หรือการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว โดยการเริ่มที่ตนเองเป็นอันดับแรก คือรู้จักควบคุมอารมณ์ เสียสละอารมณ์หรือให้อภัยในความผิดพลาดของกันและกัน ไม่แก้ปัญหาก็ปล่อยให้ปัญหาเป็นต้น

๕) วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจึงแยกประเด็นออกเป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ แต่สรุปลงวิธีการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาคครอบครัว ก็คือ เริ่มที่ตัวสมาชิกทุกคน ซึ่งประกอบไปด้วย บิดา มารดา และบุตรธิดาด้วยหลักพระพุทธธรรมต่างๆ เช่นแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน สามีกก็ทำหน้าที่ของสามี ภรรยา ก็ทำหน้าที่ของภรรยา บุตรธิดาก็ทำหน้าที่ของบุตรธิดาให้สมบูรณ์นั่นเอง ส่วนปัญหาอื่น ก็สามารแก้ไขได้ด้วยการประพฤติธรรมหมวดนั้นๆ เช่น ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้างแก้ด้วยหลักอินทรีสังวร การสำรวมกาย วาจา ใจ หลักขรवास มีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีการข่มใจมิให้หลงมัวเมา และเว้นขาดจากอบายมุข ๖ ประการ อันจะนำครอบครัวไปสู่ความล่มสลาย เป็นต้น ปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่นใช้ความรุนแรง (เด็กวัยร่นกับผู้ปกครอง) แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ เป็นต้น ปัญหาติดสิ่งเสพติดและเล่นการพนัน แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักอิชฐฐานธรรม ๔ ประการ เป็นต้น ปัญหาความยากจน ปัญหาเศรษฐกิจ แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติ

ธรรมตามหลักอัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ เป็นต้นปัญหาทางเพศ (กามารมณ์) แก้ไขปัญหาาร่วมกัน ด้วยปฏิบัติธรรมในหัวข้อหลักอัสสัมมาปณิธิการตั้งตนไว้ชอบ หลักธรรมมีอุปการะมากมีสติสัมปชัญญะ

เมื่อครอบครัวทุกคนครอบครัวสามารถนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในครอบครัวได้แล้ว ก็ย่อมเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ทรงคุณค่ามีประโยชน์ต่อชีวิตต่อครอบครัว ต่อสังคมประเทศชาติ กล่าวคือ ปัญหาในการดำเนินชีวิตต่างๆ ไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจครอบครัว การเมือง การปกครอง ก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ เพราะเมื่อได้รับความสุขด้วยปัจจัย ๔ ในการดำเนินในชีวิต ปัจจุบัน อนาคต และความสุขสูงสุดที่ไม่มีความสุขใด ๆ เทียบได้นั้นคือบรรลุความเป็นพระอรหันต์บุคคล เพราะการปฏิบัติธรรมมิใช่เพื่ออะไรอื่น หากเป็นไปเพื่อการรักษากาย วาจาและใจให้เรียบร้อยเป็นปกติ และพยายามพัฒนากาย วาจา ใจของตนให้ตั้งงามขึ้นไปเรื่อย ๆ มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่ว่าหลักธรรมคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีความชัดเจน เป็นลำดับ กล่าวคือ มีขั้นการปฏิบัติจากต่ำขึ้นไปหาชั้นสูงเพื่อยังให้มวลมนุษยชาติสามารถปฏิบัติได้อย่างสะดวกและบริบูรณ์ เช่น หลักปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในชีวิต ครอบครัว สังคม ไปตามลำดับ ทั้งนี้สุดแล้วแต่ความเพียรพยายามของมวลมนุษยชาติเองเป็นสำคัญ

หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับครอบครัวนี้สะท้อนให้เห็นเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้ดีที่สุด คือ เป็นระบบการควบคุมชีวิตทั้งด้านนอกและด้านในของมวลมนุษยชาติ ทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ เป็นระบบระเบียบว่าด้วยการจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตร่วมกันของมวลมนุษยชาติทุกชั้นฐานะ เพศวัย ในการดำเนินชีวิตในครอบครัวในสังคมปัจจุบันถือได้ว่าก่อให้เกิดปัญหาเพราะขาดความรู้จริง ปฏิบัติผิดวิธีจนนำไปสู่พฤติกรรมที่ผิด แต่หากบุคคลแต่ละบุคคลสามารถสร้างที่พึ่งให้แก่ตนได้แล้ว ครอบครัวที่ดี สังคมประเทศที่ดี หรือทั้งโลกที่ดีจะไร้ปัญหาในความขัดแย้งนี้ได้ในที่สุด

เมื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกันเต็มความสามารถแล้ว ความเป็นอยู่และเป็นไปของครอบครัวก็จะมีสุขสงบสุข มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างแน่นอน เพราะได้ยึดหลักประคองครอบครัวให้ดำรงตั้งมั่นในทางที่ดีทั้ง ๒ ทาง ได้แก่ ทางกายและทางจิตใจ ดังนั้น ความมั่นคง ความดำรงมั่นของสถาบันครอบครัว จำต้องเกิดจากความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกัน ร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปรับปรุง พัฒนาความเป็นอยู่และพัฒนาคุณธรรมในจิตใจของทุกคนจนสามารถนำไปสู่ชีวิตครอบครัวที่ดีงามตามทัศนคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

สรุป จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมาทั้งหมด กล่าวได้ว่ามวลมนุษยชาติทั่วโลกไม่อาจปฏิเสธได้ว่าปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการกระทำตามใจที่ตนต้องการโดยไม่

คำนึงถึงความถูกต้อง ปล่อยให้ความโลภ ความโกรธ และความหลง ของตนเป็นสาเหตุ ให้เกิดความทุกข์ ครอบงำครอบคร้ว ชุมชน สังคมประเทศชาติ นั้นเอง การสร้างครอบครัวให้มีความสุขมั่นคง ยืนนาน เลี้ยงดู อบรมบุตรธิดาให้มีความเจริญสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นอนาคตที่สำคัญของชาติต่อไป เมื่อ ครอบครัวดี สังคมก็ดี ประเทศชาติก็เจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย การที่จะสร้างครอบครัวให้มีความสุข สมบูรณ์ได้นั้น พ่อแม่มีส่วนสำคัญมาก เพื่อเป็นผู้ที่มีบทบาท และกำหนดบทบาทของทุกคนในครอบครัว ให้ดำเนินชีวิตไปตามขอบเขต หรือความคิดอ่านของคู่สามีภรรยา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อตัวลูกและสมาชิก ทุกคนในครอบครัว

ดังนั้นแนวทางที่จะสามารถสร้างสันติสุขไร้ความขัดแย้ง ให้เกิดมีขึ้นในโลกได้อย่างแท้จริงแล้ว คือ การนำเอาหลักพระธรรมคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โดยเริ่มที่ตัวมนุษย์แต่ละคนจะต้องลงมือปฏิบัติ การแก้ไขปัญหาทุกอย่าง ควรใช้สติพิจารณาแก้ไขปัญหาเพื่อหยุดการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นจะต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้มีแนวคิดที่ดีงาม มีจิตใจที่ใฝ่ดี และมีพลังใจเข้มแข็งด้วยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวิจัย การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น ปัญหาสังคมไทย มีสาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงของกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนยึดติดวัตถุนิยมมากขึ้นแต่มีพฤติกรรมย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม เยาวชนเกิดความหลงผิด มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากเดิม และขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้ชีวิตและค่านิยมที่ดีงามในสังคมไทยได้จางหายไป ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ของสังคมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เช่นการก่อเหตุทะเลาะวิวาท การแพร่ระบาดของยาเสพติด การประพฤติตนไม่เหมาะสมในวัยเรียน การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) แนวทางการแก้ไขปัญหาการต่าง ๆ ต้องแก้แบบบูรณาการจากความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย คือ บ้าน วัด โรงเรียน เหมือนกันโดยทุกฝ่ายต้องร่วมกันคิด ร่วมกันพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กทั้งที่บ้าน การจัดทำหลักสูตร การเรียนรู้ร่วมกัน การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมร่วมกันและการร่วมกันปรับปรุงองค์กรต่างๆ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่สามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาส่งเสริมคนที่มีความสามารถ ตามที่กล่าวมาแล้ว สังคมไทย ครอบครัวไทยก็จะสงบสุขสันติภาพตลอด

กาลการสร้างครอบครัวให้มีความสุข มั่นคง ยืนนาน เลี้ยงดู อบรมบุตรธิดาให้มีความเจริญสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นอนาคตที่สำคัญของชาติต่อไป

๒) กรมการศาสนาและสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จึงเห็นสมควร แก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมในทางพระศาสนามาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม โดยจัดส่งครูพระสอนศีลธรรม จริยธรรม และวิชาวิถีธรรม วิถีไทย เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ให้เข้าถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างถูกเหมาะสม

๓) ครอบครัว ชุมชน และสังคม ต่างก็มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ กล้าเผชิญหน้ากับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ไม่หลงใหลรับวัฒนธรรมตะวันตกการเผยแพร่บริโภคนิยม ย่อมส่งผลถึงสถาบันครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถาบันครอบครัวที่มีปัญหาย่อมส่งผลถึงชุมชนและสังคม เช่น วัยรุ่นอันธพาลเกร เป็นต้น

๔) การจะแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน จะต้องแก้ที่สุขภาพจิตที่ดีให้แก่ประชาชนจึงต้องมีส่วนร่วมดำเนินการกับทุกสถาบันองค์กรทุกระดับ ซึ่งครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด ถ้าสถาบันครอบครัวได้รับการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง และเกิดการรวมตัวกันขึ้นย่อมส่งผลกระทบบถึงสังคมให้มีความมั่นคงเข้มแข็ง และเป็นเกราะป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในระดับสังคมได้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

ในปัจจุบันพบว่ามีกรวิจัยจำนวนน้อยมาก ที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนที่มีต่อครอบครัว จึงจำเป็นที่จะต้องให้มีการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลในหลายแง่ทั้งพฤติกรรมและทัศนคติของสมาชิกที่มีต่อครอบครัวเพื่อนำเสนอให้กับ ผู้เกี่ยวข้องวางแผนและกำหนดโครงการ หรือกำหนดเป็นนโยบายตั้งแต่ขนาดเล็กๆ ไปเป็นขนาดต่างๆจนเป็นระดับประเทศ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตส่วนหนึ่ง ที่จะเป็นการสร้างสังคมให้มีความน่าอยู่ เพื่อทุกๆสังคมนั้นต่างประกอบไปด้วยประชาชน หรือหลายครอบครัว ถ้าทุกๆครอบครัวมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนก็จะเป็นจริยธรรมทางสังคมที่มีการเห็นอกเห็นใจ ไม่เอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มีน้ำใจต่อกัน เป็นต้น ด้วยดังนั้น จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ยังมีเรื่องที่เกี่ยวข้องที่ควรศึกษาวิจัยอยู่อีกมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะหัวข้อของการทำวิจัยคั้งต่อไปไว้ ดังนี้

๑) การศึกษาวิจัยบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองที่มีต่อเยาวชนในสังคมไทยในปัจจุบัน

๒) การศึกษาวิจัยบทบาทของมิตรที่ดี (กัลยาณมิตร) ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษา การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังที่ได้เสนอแนะไว้ นี้ อาจเป็นประโยชน์ให้ผู้ศึกษาได้เข้าหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

และสามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและต่อโลกได้มากยิ่งขึ้น

๓) การศึกษาครอบครัวที่เข้าใจธรรมะกับครอบครัวที่ไม่เข้าใจธรรมะ โดยการศึกษาในหลาย ด้านเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อจะเป็นการชี้ให้เห็นหลายประเด็น ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้จะ เห็นได้หลายประเด็นในเรื่องของการนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นส่งผลให้เกิดพฤติกรรมของ ประชาชนหลายกลุ่มที่มีผลต่อการสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มี พุทธจริยธรรมอย่างเด่นชัดมากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(๑) คัมภีร์ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

(๒) หนังสือ :

กระทรวงวัฒนธรรม. สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม “ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ”

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด,
๒๕๔๙.

จรัญ พรหมอยู่. ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์,

๒๕๒๖.

จิตรา สุวานิช. พฤติกรรมวัยเด็ก. นนทบุรี : โรงพิมพ์สมมิตร, ๒๕๒๖.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์,

๒๕๓๘.

_____ . พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์,

๒๕๓๙.

ดารา ทีปะपाल. สังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๘.

ทัศนีย์ ทองสว่าง. สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๗.

_____ . สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๙.

บรรเทิง พาพิจิตร. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๗.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฉน). กฎแห่งกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

- _____ . การพัฒนาจิต. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). สัทธรรมนิพนธ์ **สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม**. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- _____ . **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- _____ . **ครองเรือน – ครองรัก จักเลิศแท้ด้วยครองธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____ . **สลายความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____ . **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๔๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด , ๒๕๔๘,
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ** (จุดบรรจบ :
รัฐศาสตร์ กับ นิติศาสตร์). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.
- ไพฑูริย์ เครือแก้ว. **ลักษณะสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ,
๒๕๑๓.
- ภัสสร ธิมานนท์. **บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป
สำนักพิมพ์, ๒๕๔๑.
- มหาวิทยาลัย. **คำแนะนำเรียงความกระตุ้ธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- _____ . **มังคลัตถทีปนี** แปล เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ . **มังคลัตถทีปนี** แปล เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . **มังคลัตถทีปนี** แปล เล่ม ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . **มังคลัตถทีปนี** แปล เล่ม ๓ . พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . **วิสุทธิมรรคแปล** ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . **วิสุทธิมรรคแปล** ภาค ๓ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ **อธิบายธรรมวิภาค** ปริจเฉทที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **มนุษย์กับอารยธรรม** (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วิเชียร รักการ. **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

_____ . **ปัญหาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖.

กรุงเทพมหานคร : (มปพ.), ๒๕๔๗.

สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด. **English-Thai Dictionary for Thai learners**,

พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด,

๒๕๔๓.

หลวงวิจิตรวาทการ. **วิชาการ ครองเรือนครองรัก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด,

๒๕๔๑.

อุทัย หิรัญโต. **สังคมวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙.

อัมพร สุคันธวิช และคณะ. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

(๓) วิทยานิพนธ์

จันทร์เพ็ญ พันธุ์จันทร์. “การพัฒนาบริการให้คำปรึกษาและการให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อพัฒนาการ

เห็นคุณค่าในตนเองและวิถีชีวิตตามแนวโยนิโสมนสิการของนักเรียนที่มาจาก

ครอบครัวแตกแยกในโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

พระบุญเรือง จิตตมโม (สุทธิชัย). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา: ศึกษา

เฉพาะกรณีแก้ปัญหของพระพุทธเจ้า”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาปรีชา ปริญาณจारी (หลักโคตร). “ความรักในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหา**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.

พระมหาภาชิต สุภาสโร (สุขวรรณดี). “ชีวิตในอุดมคติตามพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาวิจิตร คมภีโร (ศิริรัตน์). “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์**

ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาวิพจน์ สุภจาร์ (วันคำ). “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาวิระชัย ชยวีโร (มิตะสิทธิ์). “พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาการเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทย”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

นายสฤกษ์ ธาราชกัญชร. “การศึกษาเรื่องพุทธานุภาพ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สุทัศน์ อุดมโสภกิจ. “ปัญหาครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน: ศึกษาเฉพาะกรณีสถาน

ประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปู จังหวัดสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์**

การศึกษาลัทธิพุทธพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, “การครองเรือน,”

<<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/๔๑๐๐๕/Index.htm>>, ๑๒ January ๒๐๐๙.

กรมสุขภาพจิต, “ลดความขัดแย้งในครอบครัว,” <<http://www.dmhweb.dmh.go.th/social/>>,

๑๒ January ๒๐๐๙.

กรมสุขภาพจิต, กระทรวงสาธารณสุข, ไอคิว-อีคิว-เอ็มคิว-เอคิว”,

<http://www.dmh.go.th/sty_libnews/news/view.asp?id=๑๔๕๐> ๑๒ January ๒๐๐๙..

บ้านแห่งรัก, “เคล็ดไม่ลับ ๑๐ ประการในการมีชีวิตรัก,”

<<http://www.love4home.com/>>, ๑๒ January ๒๐๐๙.

ผู้จัดการออนไลน์ “สถิติเตียงห้ครอบครัว ๑๐ ปี พุ่งขึ้น ๒ เท่าตัว หย่าร้าง ๑๐ คู่,”

<<http://www.manager.co.th> ๑๒ January ๒๐๐๙.

ภิญโญ ทองดี, “ความสำคัญของครอบครัว,” <http://www.human.cmu.ac.th/~hc/ebook/>

๐๐๖๑๐๓ /lesson ๑/๐๑.htm>, ๑๒ January ๒๐๐๙.

วารสารสมาคมนักจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,”

<<http://www.ramamental.com/journal/v๔๓๓๒f.html> >, ๑๒ January ๒๐๐๙.

วินัดดา ปิยะศิลป์, “บิดามารดา ทะเลาะอย่างไรให้สร้างสรรค์”,

<http://www.lovehome.com/mcontents/marticle.php?Ntype=๒&id=๔๙๙๐๗>.

๑๒ January ๒๐๐๙.

สวนดุสิตโพล, “สิ่งที่ขาดของครอบครัวไทยที่อาศัยอยู่ในเมือง,” <<http://www.ryt๙.com/news/๒๐๐๐-๐๑-๘/๒๗๐๗๔๒๐๐>>, ๑๒ January ๒๐๐๙.

สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,” <<http://nenfe.nfe.go.th/elearning/courses/๕๑/page๒๑๓.htm>>, January /๒๐๐๙.

สุรพงศ์ อำพันวงษ์, “สลายความขัดแย้งในครอบครัว,” <<http://www.dmh.go.th/main.asp>>, ๑๒ Januar ๒๐๐๙.

สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, “ครอบครัวกับการแก้ไขปัญหาครอบครัว,” <http://mhtech.dmh.moph.go.th/๒๐๐๒/content_body.>, ๑๒ January /๒๐๐๙.

สำ นักพัฒนาสุขภาพจิต, “สัมพันธภาพที่จำ เป็นระหว่างพ่อแม่กับลูกวัยรุ่น,” <http://mhtech.dmh.moph.go.th/๒๐๐๒/content_body.>, ๑๒ January ๒๐๐๙.

สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, “เส้นทางครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, <<http://www.love๔home.com/index.php>>, ๑๒January ๒๐๐๙.

อำพล จินดาวัฒนะ, “ทำบัญชีรับจ่ายช่วยให้ครอบครัวเป็นสุข”, <<http://www.love๔home.com/mcontents/marticle.php?Ntype=๒&id=๔๙๙๐๗>>๑๒ January /๒๐๐๙.

(๕) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมานุสิฐ เจ้าคณะตำบลชุมช้าง เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดท่าลี่ศรีสะอาด ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระปลัดพนมภรณ์ ฐานิสฺสโร รองเจ้าคณะตำบลชุมช้าง เขต ๒ ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระอธิการคน โขติปญโญ เจ้าอาวาสวัดสามัคคีธรรมาราม ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระอธิการเพ็ญ สุธีโร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี บ้านชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระอธิการนา ปญญาโร เจ้าอาวาสวัดมณีมิวิตร ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูอินทรภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์สน ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระอธิการแสวง ปภสฺสโร ที่ปรึกษาเจ้าอาวาสวัดโนนสง่า ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระสมัย กิตตปาโล ที่ปรึกษารักษาการเจ้าอาวาสวัดช่องไก่อ ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ สมภาร ผลาหาญ ผู้ใหญ่บ้านบ้านชุมช้าง บ้านบ้านชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ สมภาร สุกใส ผู้ใหญ่บ้านบ้านเอราวัณ ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๖ พฤศจิกายน
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายเรียน วงศ์ชัย ผู้ใหญ่บ้านโนนสง่า ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายมีชัย บัวบาน ผู้ใหญ่บ้านบ้านคุดมุก ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายคำผาง มะตาด ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ สมมา เป้าป่าเถื่อน อบต.หมู่บ้านเอราวัณ ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางวาสนา อึ้งแก้ว อสม.ประจำหมู่บ้านชุมชนบ้านคุดมุก ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย
จ.หนองคาย วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายชอบทับทิม สอบต.โนนสง่า ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายบุญธรรม พรหมภักดี สอบต.บ้านโนนหนามแท่ง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายเสนอ ศีลาคม สอบต.บ้านโพนทัน ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ รตอ.ยุทธภูมิชัย สุขไชยศรี ภจ.โพนพิสัย ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ อส.ตร.ทองคำ ศีลาคม ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางไผ่ วงศ์ชัย แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางไผ่ มาตา แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางกระแสนิษฐ์ ลิ้มประยูร แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางเพ็ญ สุขรณณ์ แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางเที่ยง วงศ์ชัย ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางไผ่ พรหมภักดี ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางพิศ บัวบาน ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

- สัมภาษณ์ นายธนพล จันทะผอง ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายสายัญ จอมศรี ประชาชนบ้านเอราวัณ ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายคำจันทร์ พรหมภักดิ์ ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายช่วง บัวบาน ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายพร้อม แสงฤทธิ์ ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายสนิท ศิลาคม ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายประยงค์ สุขคุณพันธ์ ประชาชนชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายโฮ เวียนชัย ประชาชนบ้านโพธิ์ทัน ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางเสมอ เวียนชัย ประชาชนบ้านโพธิ์ทัน ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายมนตรี สมข์อง ประชาชนบ้านโพธิ์บก ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางหนูเทียม ศรีทากุล ประชาชนบ้านโพธิ์บก ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางสาวธน สมข์อง ประชาชนบ้านโพธิ์บก ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางเกสร มาตา แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นส.ทองนุ่น ราชภักดิ์ แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางอ้อด สวารักษ์ แม่ค้าประชาชนในชุมชนชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย
วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Binny,V., Harkell, G., and Nixon, J. *Refuges and Housing for Battered Woman*. London :
Routedge and Kegan Paul, ๑๙๘๕.
- John Burton. *Conflict : Resolution and Provention*. New Yorks : St. Martin's Press, ๑๙๙๐.
Longman Group UK Limited. *Longman Language activator (The World's First
ProductionDictionary)*. British : Longman Group UK Limited, ๑๙๙๗.

O'Leary, K. Daniel. **Current Controversies on Family Violence**. Newbury Park : SAGE Publications, ୧୯୯୩.

Oxford University Press. **Oxford Advanced Learner's Dictionary**. British : Oxford University Press, ୧୯୯୫.

Sasse. **Connie R. Person to Person**. Texas : Chas A. Bennett Co.Inc, ୧୯୯୮.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ข.
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในชุมชนตำบลชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยจะตั้งคำถามที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวที่มีผลกระทบต่อชุมชนชุมช้าง และปัญหาในด้านอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ และวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยการสัมภาษณ์แนวคิดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว โดยการบันทึกเสียงแล้วนำมาถอดเทป เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้มีการสัมภาษณ์ระหว่างผู้นำชุมชนหลายด้าน และพระสงฆ์ที่เป็นพระสองศีลธรรมในชุมชนชุมช้าง เพื่อสร้างวัตถุประสงค์ความสำคัญของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการใช้เป็นการวางแผนโครงการของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว เพื่อที่จะสร้างครอบครัวและสังคมให้น่าอยู่ต่อไป ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาหลักของการสร้างความขัดแย้งในครอบครัวท่านคิดว่าเกิดจากอะไร
๒. ท่านมีแนวคิดอย่างไรในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวตามความเข้าใจของท่าน
๓. ปัญหาการดื่มสุรามีบทบาทมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและครอบครัวของท่านอย่างไร
๔. ปัญหายาเสพติดมีบทบาทมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและครอบครัวของท่านอย่างไร
๕. ปัญหาการนอกใจมีบทบาทมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและครอบครัวของท่านอย่างไร
๖. ปัญหาการเงิน หรือความยากจนมีบทบาทมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและครอบครัวของท่านอย่างไร
๗. ท่านต้องการอะไรจากภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสร้างครอบครัวให้เกิดความสุข
๘. ท่านเข้าใจว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาข้อใดเมื่อนำมาปฏิบัติแล้วสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครอบครัว
๙. ครอบครัวที่เข้าวัดประจำกับครอบครัวที่เข้าวัดไม่ประจำส่งผลต่อครอบครัวอย่างไร
๑๐. ท่านมีการอยู่ร่วมกับครอบครัวอย่างไรเพื่อที่จะไม่ให้ครอบครัวเกิดความขัดแย้ง

ภาคผนวก ค.
ภาพการสัมภาษณ์การวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม
ในชุมชนตำบลชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย” ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ พระสงฆ์
ประชาชน ที่เกี่ยวข้องโดยการถ่ายภาพเพื่อเป็นการประกอบของการวิจัยในครั้งนี้ และภาพกิจกรรม
สัมมนากลุ่มระหว่างผู้นำชุมชนหลายกลุ่ม ดังนี้

สัมภาษณ์ พระอธิการคาน โขติปัญโญ เจ้าอาวาสวัดสามัคคีธรรมาราม ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย
จ.หนองคาย และพระภิกษุภายในวัดร่วมปรึกษาด้วย

สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมานุสิฐ เจ้าคณะตำบล ชุมช้าง เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดท่าลี่ศรีสะอาด และ
พระลูกวัด ตำบลชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ พระอธิการเพ็ญ สุธีโร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี
บ้านชุมช้าง ต.ชุมช้าง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย

สัมภาษณ์ พระครูอินทราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพนสัน
บ้านโพนทัน ตำบลชุมช้าง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ พระอธิการแสวง ปภสฺสโร ปรีक्षाเจ้าอาวาสวัดโนนสง่า และพระอธิการนา ปัญญาโร
เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมวิจิตร ปรีक्षารักษาการเจ้าอาวาสวัดช่องไก่อ๊ พระสมัย กิตตปาโล
ตำบลชุมช้าง อำเภอโพธิ์สัย จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นายสมภาร สุกใส ผู้ใหญ่บ้านบ้านเอราวัณ และ นายสมมา เป้าป่าเถื่อน อบต.หมู่บ้าน
เอราวัณ บ้านเอราวัณ ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์สัย จ.หนองคาย

สัมภาษณ์ นายเรียน วงศ์ชัย ผู้ใหญ่บ้านโนนสง่า แม่ค้าและเยาว์ชนประชุม
ชุมชนบ้านโนนสง่า ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย

สัมภาษณ์ นายมีชัย บัวบาน ผู้ใหญ่บ้านบ้านคุดมพุก และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม.ประจำหมู่บ้าน
บ้านคุดมพุก ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายธำกร พลาหาญ ผู้ใหญ่บ้านบ้านโปนบก
 ต.ชุมช้าง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย

สัมภาษณ์ รตอ.ยุทธภูมิชัย สุขไชยศรี สวป.โพธิ์ชัยและ อส.ตร.ทองคำ ศีลาคม
 และชาวบ้านแม่คำประชาชน ตำบลชุมช้าง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นายสมภาร ผลาหาญ ผู้ใหญ่บ้านบ้านชุมช้าง และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรวมทั้งชาวบ้าน
บ้านชุมช้าง ตำบลชุมช้าง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

ภาพการสัมมนากลุ่ม

การสัมมนากลุ่มเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว และการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการประจำชุมชนเพื่อสร้างครอบครัวที่มีธรรม เป็นสังคมที่เรียกว่าพุทธจริยธรรมทางสังคมที่ยั่งยืน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระครูโกศลศาสนกิจ อุกกวิโส (ศีลาคม)
ว/ด/ป เกิด	: วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๙๓
สถานที่เกิด	: บ้านโพนบก หมู่ที่ ๓ ตำบลชุมช้าง อำเภอ โพนพิสัย จังหวัดหนองคาย
อุปสมบท	: วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๓
การศึกษา	: ๒๕๕๖ ปริญญาตรี พุทธศาสตร์บัณฑิต (พธ.บ.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
ตำแหน่งปัจจุบัน	: เจ้าอาวาส วัดสมุหนาค อำเภอโพนพิสัย รองเจ้าคณะอำเภอ โพนพิสัย รูปที่ ๑
ปีที่เข้าศึกษา	: ๒๕๕๘
ปีที่จบการศึกษา	: ๒๕๖๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	: เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๓ วัดสมุหนาค ตำบลชุมช้าง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๒๐